

VajaNaisesta KokoNaiseksi
Narratiivinen tutkimus naisten
tahattoman lapsettomuuden kokemuksista

JENNI KATAJISTO

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma

Elokuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Katajisto, Jenni: Vajanaisesta KokoNaiseksi: Narratiivinen tutkimus naisten tahattoman lapsettomuuden kokemuksista ja kosketuspinnoista

Pro gradu -tutkielma, 85 sivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kirsi Günther

Elokuu 2016

Tahaton lapsettomuus on yhteiskunnallinen ilmiö, joka koskettaa noin joka viidettä suomalaista paria. Tässä sosiaalityön tutkimuskentälle asettuvassa laadullisessa tutkielmassa tarkastellaan tahattomasti lapsettomien naisten kokemuksia ja tutkitaan, mitä elämänalueita lapsettomuus koskettaa, miten se vaikuttaa naiseuteen ja millaisia selviytymiskeinoja tahattomasta lapsettomuudesta on.

Tutkielma on narratiivinen. Aineiston muodostaa 22 tahattomasti lapsettoman naisen tarinaa, jotka on kerätty kirjoituspyynnöllä. Analyysi pohjautuu Kenneth Gergenin (1999) tarinatyyppeihin ja niiden suuntautumiseen regressiivisesti, progressiivisesti ja stabiilisti. Aineistosta paikansin kolme tarinatyyppiä: VajaNainen-, AvoNainen- ja KokoNainen. Aineistosta nousi myös tahattoman lapsettomuuden vaikutus naisten identiteettiin, mitä peilataan Johanna Hännisen (2002) ja Albert Banduran (2006) teorioihin.

Tutkimuksesta käy ilmi, että sekä VajaNaisen että AvoNaisen tarinatyyppin sisällä tahaton lapsettomuus heijastuu naiseuteen selkeästi kehollisuuden kautta. KokoNaistarinatyyppin kehonkuvaan vaikuttaa sen sijaan raskaus. Lapsettomuuden paine kohdistuu KokoNaistarinatyyppin sisällä enemmän pariskuntaan kuin naiseen yksilönä. VajaNaisilla ja AvoNaisilla lapsettomuuskokemus heijastuu molemmilla muun muassa työelämään. AvoNaistarinatyyppin sisällä uskonnollinen konteksti vaikuttaa lapsettomuuskokemukseen. Sosiaalisissa suhteissa esiintyy tutkimuksessa jonkin verran eroja eri tarinatyyppien sisällä.

Selviytymiskeinoina voidaan nähdä lapsettomuuskokemuksen jakaminen ja hyväksyminen. Myös erilaiset ”korvaavat” elämänsisällöt auttavat naisia. Naisten kokemus on kuitenkin, että tahattomasta lapsettomuudesta ei koskaan selviydy täysin. Lapsettomuuskokemuksen koetaan vaikuttavan mahdolliseen vanhemmuuteen ja jättävän pysyviä tunnereaktioita.

Yhteiskunnallisia resursseja tulisi suunnata tahattoman lapsettomuuden henkisen puolen hoitoon. Tahattomasti lapsettomia naisia voisi tulevaisuudessa auttaa, jos sosiaalityöntekijöitä sijoitettaisiin lääketieteellisten lapsettomuuspalvelujen oheen tarjoamaan psykososiaalista tukea.

Asiasanat: tahaton lapsettomuus, naiseus, identiteetti, kokemus, narratiivinen tutkimus

Katajisto, Jenni: From Incomplete to Complete: A Narrative Research Of Women's Experiences on Involuntarily Childlessness

Master's Thesis, 85 pages

Social Work

Supervisor: Kirsi Günther

August 2016

Involuntary childlessness is a social phenomenon which affects about every fifth Finnish couple wanting to have children. This qualitative research in the field of social work views involuntary childless women's experiences and aims to discover what areas in life infertility touches, how it affects womanhood and what kind of methods women have to cope with their infertility.

The study is carried on with narrative research methods. The research data consists of twenty-two stories written by involuntary childless women via request. The analysis is based on Kenneth Gergen's (1999) story types and their regressive, progressive and stable orientation. I located three different story types in the research data: "Incomplete", "Open" and "Complete". I also discovered the impact involuntary childlessness has on women's identities in this study. Infertile women's identities are mirrored to Johanna Hänninen's (2002) and Albert Bandura's (2006) theories.

The study shows that within "Incomplete" and "Open" -story type's infertility affects womanhood mainly bodily. The "Complete" -story type women view their body image via pregnancy. Within the "Complete" - story type the pressure that comes along infertility is directed towards the couple, not just the woman. "Incomplete" and "Open" -story types both tell a story in which infertility experience reflects onto women's working life. A religious context within "Open" -story type affects the infertility experience. There are some differences in the social relationships among all three story types.

Sharing and accepting the infertility experience can be seen as coping methods in this study. In addition, various "substitute" life contents may help women to move along. Women's experience is, however, that one can never fully recover from the infertility experience. The experience of involuntary childlessness affects the possible parenthood and leaves permanent marks to women's emotional reactions.

Social resources should be directed to the mental care of unintended infertility. In the future involuntarily childless women could benefit if social workers were placed alongside medical infertility services to provide psycho-social support.

Keywords: Involuntary Childlessness, Womanhood, Identity, Experience, Narrative Research

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 TAHATON LAPSETTOMUUS	4
2.1 TAHATON LAPSETTOMUUS MÄÄRITELMINÄ JA LUKUINA	4
2.2 TAHATON LAPSETTOMUUS ILMIÖNÄ	8
3 TAHATTOMAN LAPSETTOMUUDEN KOSKETUSPINTOJA	11
3.1 TAHATON LAPSETTOMUUS JA NAISEUS	11
3.2 TAHATON LAPSETTOMUUS JA YHTEISKUNNALLISET SEKÄ KULTTUURISET KONTEKSTIT	16
3.3 TAHATON LAPSETTOMUUS JA SOSIAALISET SUHTEET	19
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	21
4.1 TEOREETTISENA LÄHESTYMISTAPANA NARRATIIVISUUS	22
4.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	24
4.3 AINEISTO JA SEN KERUU	24
4.4 TUTKIMUSMENELMÄNÄ NARRATIIVISUUS	27
4.5 NARRATIIVISEN ANALYY SIN TOTEUTUS	29
4.6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	35
5 VAJANAISESTA KOKONAISEKSI	38
5.1 VAJANAINEN - REGRESSIIVINEN TARINATYYPPI	39
5.2 AVO NAINEN - STABIILI TARINATYYPPI	49
5.3 KOKO NAINEN - PROGRESSIIVINEN TARINATYYPPI	59
5.4 HAJANAINEN – TAHATTOMASTI LAPSETTOMAN IDENTITEETTI	68
6 IHANAINEN	70
6.1 JATKOTUTKIMUKSEN PAIKAT JA KEHITYSEHDOTUKSET	74
LÄHTEET	77
LIITE 1: KIRJOITUSPYYNTÖ	85

1 JOHDANTO

”Kaikki tietää, että rikkoutuneen rakon kans pärjää, jos siihen ei osu mikään, mutta jos kenkä hier-tää niin pitää ontua. Lapsettomuus on niinku rikkoutunu rakko. Välillä sitä pärjää ihan ok, aiva ku rakkoa ei oliskaa, mutta kuka tai mikä vain voi koska tahansa muistuttaa lapsettomuudesta ja sil-loin hiertää. Niinku olis vereslihalla koko nainen. Siltä tuntuu lapsettomuus.” (16)

Tahatonta lapsettomuutta on tutkittu paljon eri hoitotieteiden viitekehyksissä, mutta sosiaalitieteel-listä ja erityisesti sosiaalityöllistä tutkimusta on tehty verrattain vähän (ks. esim. Miettinen 2011, 7). Vaikka niin kansainvälisessä kuin suomalaisessa lapsettomuustutkimuksessa keskeinen huomio on edelleen lääketieteellisissä kysymyksissä, on viimeaikoina herätty pohtimaan lapsettomuuden mer-kitystä kokonaisvaltaisemmin. Väestöliiton tuoreesta tutkimuksesta (Miettinen, Rotkirch, Szalma, Donno & Tanturri 2014) selviää, että suomalaisten lapsettomuusluvut ovat nousseet 90-luvun 15 prosentista nykyiseen lähes 20 prosenttiin. Siten tahaton lapsettomuus koskettaa noin joka viidettä raskautta toivovaa paria (THL 2014; WHO 2014). Anneli Miettinen (2015, 3) toteaa Väestöliiton tuoreimmassa perhebarometrissa, että Suomessa on vallinnut Euroopan isoin kuilu ihanteellisen ja toteutuneen lapsiluvun välillä – Suomessa toivotaan enemmän lapsia kuin mitä saadaan. Tahatto-man lapsettomuuden voidaankin nähdä siirtyneen marginaalista yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, joka siten ansaitsee paikkansa myös sosiaalityön tutkimuskentällä.

Tein kandidaatin tutkielmani laadullisena review -tutkimuksena naisten tahattoman lapsettomuuden kokemuksista. Päätin jo silloin, että pro gradu -tutkielmassa tulen syventymään naisten tahattoman lapsettomuuden kokemuksiin itse keräämäni aineiston myötä. Toinen syy aiheen jatkamiseen on kokemukseni tahattomasta lapsettomuudesta. Tiedän siitä seitsemän vuoden haaveilun, yli kolmen vuoden lapsettomuushoitojen, lahjasoluhoitoihin päätyminen ja kemiallisen raskauden verran. Olen kokenut sen, miten lapsettomuus vaikuttaa naiseuteen, parisuhteeseen, sosiaaliin suhteisiin, työyhteisöön ja koko elämään. Onnekseni tiedän jotain myös äitiydestä – olen saanut kokea kahden lahja-soluilla alkunsa saaneiden lasteni odotuksen ja syntymän. Koen, että on tärkeä kertoa tästä moni-ulotteisesta kokemuksesta naisten äänellä ja siten tuottaa tietoa lapsettomuudesta. Tahaton lapset-tomuus tulee aina olemaan osa minua, kokemus, joka kulkee mukani. Kirjoitin graduni kaikille, joita tahaton lapsettomuus koskettaa henkilökohtaisesti, lähipiirissä tai ammatillisesti. Niin sosiaali-työntekijöiden kuin muidenkin tahattomasti lapsettomia kohtaavien ammattiryhmien sekä jokaisen

ihmisen on hyvä tiedostaa, millainen kokemus tahaton lapsettomuus on ja miten tahattomaan lapsettomuuteen voi suhtautua hienovaraisesti ja tukea tarjoten. Erityisesti haluan kohdentaa tutkielmani tahattoman lapsettomuuden kohdanneille naisille, he eivät ole yksin kokemustensa kanssa.

Tahatonta lapsettomuutta on tutkittu paljon. Suomessa tahatonta lapsettomuutta on tutkinut pääosin Väestöliitto¹, jonka tutkimusten painopiste on ollut lähinnä lääketieteellinen. Niin ikään lääketieteellisiä väitöskirjoja lapsettomuudesta on tehty useampia (esim. Kuivasaari-Pirinen 2013; Repokari 2008; Yli-Kuha 2012). Sosiaalitutkimuksessa (antropologia ja sosiologia) akateemisia väitöskirjoja löytyy ainoastaan kaksi: Reea Hinkkanen (2009) ja Maili Malin (2006). Sosiaalityössä tahatonta lapsettomuutta on tutkittu vähemmän, vaikkakin tahatonta lapsettomuutta käsitteleviä pro gradu -tutkielmia löytyy useampia sosiaalityön ja sen lähitieteiden alalta (esim. Lindfors 2015; Kettula-Pihlaja 2014; Partanen 2012; Peuhkuri 2004; Sallinen 2006; Vainionpää 2016). Täysin omaa työtäni vastaavaa tutkimusta, jossa naisten lapsettomuuskokemuksia peilataan muun muassa vallitsevaan kulttuuriin, ei kuitenkaan sosiaalityön alalla ole tehty. Toivon tutkielmani toimivan tietoa lisäävänä ja asenteita avartavana puheenvuorona naisten tahattoman lapsettomuuden kokemuksista sekä tahattomasta lapsettomuudesta kokonaisvaltaisena ja monitahoisena ilmiönä – ”olomuotona”. Lisäksi toivon pro gradu -tutkielmani ankkuroivan tahattoman lapsettomuuden sosiaalityön kentälle.

Tutkielmassani tarkastelen, millaisia naisten tahattoman lapsettomuuden kokemukset ovat, ja mitä elämänalueita lapsettomuus koskettaa. Tutkimuskysymykseni on: *millaisia ovat naisten kokemukset tahattomasta lapsettomuudesta*. Tutkimukseni on sosiaalityöllinen, vaikka se asettuu lähelle nais-tutkimusta ja paikantuu myös kokemuksen tutkimuksen kentälle pyrkimyksenä päästä lähelle naisten tahattoman lapsettomuuden kokemuksia. Tavoitteenani on tuottaa tietoa siitä, miten tahattomasti lapseton nainen kokee oman naiseutensa länsimaaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa, jossa äitiyttä voidaan pitää, kuten Rosemary Gillespie (2000, 225) asian ilmaisee, ”naisen tärkeimpänä sosiaalisena roolina ja identiteetin rakentajana”. Siitä, millaista on elää yhteiskunnassa lapsettomana naise-na, tiedetään toistaiseksi vain pintaraapaisun verran (Rich, Taket, Graham & Shelley 2011, 229). Meiltä puuttuu tutkimustietoa myös siitä, miten monelle elämänalueelle tahattoman lapsettomuuskokemuksen vaikutukset heijastuvat. Siihen tämä pro gradu - tutkielmani pyrkii tuomaan uudenlaista ymmärrystä. Tutkimusaineistoni ovat naisten kirjoittamat tarinat omista tahattoman lapsettomuuden kokemuksistaan. Etsin empiirisestä aineistostani lisäksi selviytymiskeinoja tahattomasta lapsettomuudesta.

¹ Väestöliiton asiantuntijoiden tutkimusjulkaisut löytyvät osoitteesta:
<http://www.vaestoliitto.fi/lapsettomuusklinikka/tietoa-lapsettomuudesta/tutkimusjulkaisuja/> (Viitattu 15.6.2016)

Tutkielmani rakentuu siten, että luvussa yksi johdatan lukijan tutkielmani aiheeseen ja herättelen hänen mielenkiintoaan. Pro graduni teoriataustoitus koostuu tahattoman lapsettomuuden määrittelystä (luku 2). Lisäksi tarkastelen tahattoman lapsettomuuden kosketuspintoja, joita ovat tutkimuksessani naiseus ja äitiys, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset kontekstit sekä sosiaaliset suhteet (luku 3). Luvussa neljä kuvailen tutkimuksen toteutusta teoriaan peilaten. Teoreettiselta viitekehykseltä nojaan työssäni läpi kaikkien vaiheiden narratiivisuuteen. Narratiivisen tutkimusmenetelmän avulla tutkielmani juurtuu Vilma Hännisen (1999, 58–60) kuvailemalla tavalla yhteiskuntatieteisiin, sillä peilaan lapsettomuustarinoita esimerkiksi vallitsevaan kulttuuriin ja yhteiskuntarakenteisiin. Tutkimustulokset esittelen luvussa viisi ja johtopäätökset luvussa kuusi. Lopuksi nostan esiin jatkotutkimuksen paikkoja sekä teen kehitysehdotuksia. Puhun tutkielmassani ainoastaan tahattomasta lapsettomuudesta, vaikka välillä pelkistän ilmaisun ”lapsettomuudeksi”. Samalla periaatteella puhun ”lapsettomuustarinoista”, joilla viitataan naisten kirjoittamiin tarinoihin tahattoman lapsettomuuden kokemuksistaan.

2 TAHATON LAPSETTOMUUS

Tässä luvussa avaan tahattoman lapsettomuuden määritelmää, luonnehdin lapsettomuutta yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä peilaten sitä äitiysoletukseen ja avaan tahattoman lapsettomuuden kokemusta. Heli Pruuki, Raili Tiihonen ja Minna Tuominen (2015, 13) luokittelevat tahattoman lapsettomuuden biologiseksi ja sosiaalseksi ilmiöksi. Haluan tuoda vahvemmin esille juuri tahattoman lapsettomuuden sosiaalisen puolen ja siksi jätän tahattoman lapsettomuuden syvemmän lääketieteellisen tarkastelun vähemmälle. Tahaton lapsettomuus voi olla primääriä tai sekundaarista ja se voi koskettaa heteroseksuaalisessa parisuhteessa eläviä naisia, yksineläjiä, samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa parisuhteessa olevia naisia tai fysiologisesti poikkeuksellisia naisia. Pruukin ja kumppaneiden (2015, 13) mukaan tahaton lapsettomuus voi koskettaa yhteiskuntaluokkiin katsomatta ja se koetaan lähes kaikissa kulttuureissa onnettomuutena.

2.1 Tahaton lapsettomuus määritelmänä ja lukuina

Tahattoman lapsettomuuden esiintyvyydestä Suomessa ei ole saatavilla tarkkoja tietoja (Koponen, Klemetti, Luoto, Alha & Surcel 2012, 111), mutta tahattoman lapsettomuuden esitetään koskettavan Suomessa jo lähes joka viidettä, arviolta yhteensä 60000 paria (Pruuki ym. 2015, 13). Suomessa lapsettomien määrän arvioidaan olevan jatkuvasti hitaassa kasvussa (Ihme & Rainto 2014, 152; Miettinen 2015, 12–13); lapsettomia pareja tulee vuosittain lisää noin 3000. (Pruuki ym. 2015, 13). Maailmanlaajuisesti lapsettomuuden arvioidaan koskettavan noin 80–168 miljoonaa paria (Burns & Covington 2006, 2; Vilksa 2006, 1327). Tahattomasta lapsettomuudesta puhutaan, kun raskaus ei ala vuoden sisällä yrityksen alkamisesta. (mm. Koskimies 2004, 42; Miettinen & Rotkirch 2008, 7; Pruuki ym. 2015, 13.) Joka neljäs (25 %) 35-vuotias suomalainen nainen on lapseton, tosin tästä luvusta noin neljäsosa on sitä omavalintaisesti (Miettinen & Rotkirch 2008, 7). Suomessa vallitsee Euroopan isoin kuilu toivotun ja toteutuneen lapsiluvun välillä (Miettinen 2015, 3). Tästä syystä on tärkeä tutkia tahattoman lapsettomuuden yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä vaikutuksia.

Aarne Koskimies (2004, 9) toteaa tahattoman lapsettomuuden luokiteltavan yhteiskunnassamme sairaudeksi, joka kuuluu näin ollen korvattavuuden piiriin. Myös maailman terveysjärjestö WHO määrittelee lapsettomuuden sairaudeksi, mikä tarkoittaa, että yhteiskunnan on tarjottava siihen hoitoa (WHO 2014). Tahatonta lapsettomuutta ei nähdä sairautena, sen sijaan alentunut hedelmällisyys on sairaus. Hedelmöityshoidoissa tahattomasti lapsettomista tulee potilaita, vaikka he kokevat itsen-

sä terveiksi. Ristiriita piilee siinä, että hedelmöityshoidot voivat komplikaatioiden takia tehdä terveistä sairaita. Vaikka komplikaatiot ovat harvinaisia, ne ovat pahimmillaan hengenvaarallisia (Klemetti 2006 22–23; Jokimaa 2006, 439). Malinin (2006, 26) mukaan yksiselitteistä lääketieteellistä määritelmää lapsettomuudelle ei ole, mutta lääketieteessä puhutaan hedelmättömyydestä. Heikentynyt hedelmällisyys tarkoittaa vuoden tuloksetonta lapsenteon yrittämistä, mutta se on suhteellinen lääketieteellinen määritelmä, eikä vielä tarkoita, etteikö lasta voisi saada spontaanistikin. Täydellinen hedelmättömyys eli steriliteetti, on ainut yksiselitteinen lapsettomuuden lääketieteellinen määritelmä, joka tarkoittaa sitä, ettei naisella ole kohtua. (Emt., 26.)

Gayle Letherby (2002, 277; 2016, 9) määrittelee hedelmättömyyden biologiseksi tilaksi ja tahattoman lapsettomuuden sosiaalisesti kokemukseksi. Hänen mukaansa tahattoman lapsettomuuden määritelmä on ongelmallinen, sillä termit hedelmätön ja tahattomasti lapseton eivät kerro syitä lapsettomuuden taustalla, eivätkä myöskään naisten omia toiveita lastensaantia koskien (Emt. 277; 9). Lapsettomuus käsitteenä ei ole yksiselitteinen tai yksinkertaisesti määriteltävissä (ks. esim. Miettinen & Rotkirch 2008, 16–17). Lapsettomuus -käsite voidaan nähdä eräänlaisena sateenkaariterminä, joka pitää sisällään useita erilaisia lähestymistapoja ilmiöön. Keskeisiin käsitteisiin ja määrittelyyn liittyvä eronteko on jako tahdonvastaisen eli tahattoman lapsettomuuden ja omavalintaisen, eli vapaaehtoisen lapsettomuuden välillä. Tahattomaan lapsettomuuteen viitataan tilanteessa, jossa lapsettomuuden taustalla olevat syyt johtuvat yksilön elämäntilanteesta, kuten sopivan kumppanin puuttuminen. Tällöin voidaan käyttää myös termiä elämäntilannelapsettomuus. (Emt., 16–17.) Tavanomaisemmin tahattomalla lapsettomuudella kuitenkin viitataan lääketieteelliseen tilanteeseen; hedelmättömyyteen eli infertiliteettiin. (Morin-Papunen & Koivunen 2012, 1478). Arthur Greil, Kathleen Slauson-Blevins ja Julia McQuillan (2010, 141) tähdentävät, että kukaan ei määrittele itseään tahattomasti lapsettomaksi, eikä hakeudu lapsettomuushoitoihin, ellei hän pidä vanhemmuutta tavoiteltavana sosiaalisena roolina. Lapsettomuus voidaankin ymmärtää sosiaalisesti konstruoituna prosessina, jossa pariskunta määrittelee oman kykenemättömyytensä saada jälkeläisiä ongelmana, johon löytyy muitakin ratkaisuja, kuin lääketieteellinen hoito. Tahatonta lapsettomuutta esiintyy Kathryn Watkinsin ja Tracy Baldon (2004, 394) mukaan sukupuoleen ja etnisyyteen katsomatta kaikissa ihmisryhmissä.

Päivikki Koposen ja Riitta Luodon (2004, 47) mukaan noin puolet tahatonta lapsettomuutta kohtavista päättää hakea lääketieteellistä apua tilanteeseensa. Suurinta osaa apua hakeneista ihmisistä voidaan nykyisin auttaa, sillä kolme neljästä hoitoihin hakeutuneesta saa tällä hetkellä lopulta toivomansa lapsen. (Emt., 47–48.) Vuoden 2012 kaikista hedelmöityshoidoista syntyi 2 446 lasta, mi-

kä on arviolta 4,1 prosenttia kaikista syntyneistä lapsista (Heino & Gissler 2014, 3). Vuonna 2006 astui voimaan hedelmöityshoitolaki, jolla säädetään muun muassa kenelle hoitoja saa antaa² ja ketkä ovat lain edessä oikeutettuja hedelmöityshoitoja tarjoamaan³. (Laki hedelmöityshoidoista 1237/2006.) Lakiin on tulossa muutoksia vuoden 2017 maaliskuussa, jonka jälkeen hoitoja saa virallisesti tarjota myös naispareille (Laki hedelmöityshoidoista annetun lain 2 §:n muuttamisesta).

Hedelmöityshoitoja tarjotaan Suomessa sekä yksityisillä klinikoilla että julkisen terveydenhoidon piirissä (Miettinen 2011, 5). Hedelmöityshoidot ovat iso osa tahattoman lapsettomuuden kokemuk-
ta, mutta en lähde tutkielmassani kuvailemaan niiden sisältöä tarkemmin vaan rajaan sen tutkimuk-
seni ulkopuolelle välttääkseni lääketieteen yliotteen tahattoman lapsettomuuden kuvailussa. Anneli
Miettinen (2011) on tutkinut hedelmöityshoitopotilaiden demografista ja sosioekonomista taustaa.
Hedelmöityshoitopotilaiden koulutustaso näyttäytyi Miettisen tutkimuksessa selkeästi korkeampana
kuin saman ikäisen väestön keskimäärin. Myös hedelmöityshoitoihin hakeutuvien parien yhteenlas-
kettu tulotaso on verraten korkeampi kuin ikäistensä. Miettinen toteaa, että hoitojen kustannukset
voivat olla este hoitoon hakeutumiselle etenkin yksityisellä sektorilla, kun taas puolestaan julkisella
sektorilla hoitoihin voi joutua jonottamaan pitkään. (Emt., 13–18, 59.) Suomessa valtaosa lapsetto-
muushoidoista tehdään yksityisklinikoilla nopean saatavuuden ja edistysellisempien hoitomuoto-
jen vuoksi. Julkisella puolella, keskussairaaloissa, tehdään hoitojen alkututkimukset ja sieltä nai-
nen/pariskunta lähetetään hoitoon yliopistollisiin keskussairaaloihin, joihin on pitkät jonot; hoitoja
voi joutua odottamaan kuudesta kuukaudesta melkein yhteen vuoteen. Naiset saattavat myös kokea
ongelmaksi julkisella puolella yleisemmän lääkärin vaihtuvuuden hoitojen yhteydessä. Yksityisillä
klinikoilla on parempi mahdollisuus asioida saman lääkärin kanssa koko hoitojen ajan. (Tulppala
2007, 22.)

Suomessa tärkeimpiä syitä lapsettomuuteen näyttää olevan se, että syystä tai toisesta sopivaa kump-
pania ei ole löytynyt silloin, kun lapsenteko on tuntunut ajankohtaiselta. Toisaalta elämäntilanne-
kijoihin vedoten lastentekoa siirretään, vaikka olisi parisuhdekin. Länsimaissa yksilön ja yksilöllii-
syyden korostaminen vaikuttaa siihen, miten ja milloin lapsia hankitaan. Nuorten opiskelun ja muun
elämän yhteensovittaminen sekä työelämän epävakaus ovat asioita, jotka siirtävät lastentekoa. Myös
taantumilla on merkittävää viivästyttävää vaikutusta nuorten aikuisten ensimmäisen lapsen hankin-

² Lapsettomuushoitoja saavat lain 1237/2006 2§ nojalla naiset ja miehet, jotka ovat avioliiton omaisessa suhteessa kes-
kenään, jatkossa virallisesti myös naisparit.

³ Lapsettomuushoitoja saavat tarjota lain 1237/2006 2§, 9§ ja 24§ nojalla sellaiset terveydenhuollon toimintayksiköt tai
erikoislääkärit joilla on siihen lupa. Lupa edellyttää toiminnan vaatimaa erityisasiantuntemusta, henkilökuntaa sekä
asianmukaisia tiloja ja laitteita toimintaa varten. Lisäksi on esitettävä selvitys 9 §:ssä tarkoitetun neuvonnan asianmu-
kaisesta järjestämisestä.

taan. (Miettinen ym. 2014, 5-6.) Yhteiskunnan tulisi tulla lapsia toivovia vastaan perhepoliittisin keinoin ja tarjota esimerkiksi taloudellisia helpotuksia, joiden avulla opiskelu- ja työelämä kyettäisiin sopeuttamaan lastenhankintaan, sillä lapsen hankinnan lykkääminen vaikuttaa ensisynnyttäjien korkean iän myötä hedelmällisyyteen. Pruukin ja kumppaneiden (2015, 13) mukaan dramaattisesti yleistyneet ongelmat hedelmöittymisessä selittyvät juuri naisten keskimääräisen synnytysiän nousemisella. Harhaluulo on myös siinä, että jos pariskunta on jo saanut yhden lapsen, ei heillä olisi ongelmia saada lisää lapsia. Sekundäärinen lapsettomuus, eli kyvyttömyys saada toinen tai kolmas lapsi, on yleinen ilmiö, josta kärsii arvioiden mukaan jopa noin 60 % kaikista lapsettomista pareista. (Emt., 13–14.)

Vuoden 2015 Perhebarometrissa (Miettinen 2015) tarkastelun kohteena olivat suomalaisten perheellistymiseen ja lastenhankintaan liittyvät toiveet ja odotukset. Syntyvyys on laskenut Suomessa jo viidettä vuotta, mihin löydettiin tutkimuksessa useita syitä. Verraten vuoden 2008 Perhebarometriin (Miettinen & Rotkirch 2008) yksi selkeästi korostunut syy syntyvyyden laskun taustalla on se, että nuoret pitävät muita asioita tärkeämpinä – he arvottavat kokemuksia ja haluavat ensin elää nuoruuttaan. Yhä useammat suomalaiset tähtäävät vanhemmaksi myöhemmällä iällä, vaikka lapsenhankinnan lykkääminen voidaan nähdä eräänlaisena nykypäivän rulettina. Se onnistuu monilta mutkattomasti, mutta yhä kasvavalle osalle se saattaa tuottaa kipua ja pettymyksiä. Kun ikä koetaan sovaksi lastenhankintaan, kumppanin puute tai vaikeudet tulla raskaaksi saattavat yllättäen nousta esteeksi. Lapsettomuus näkyy lisääntyvän Suomessa alemman koulutuksen omaavien ja työttömien keskuudessa, ehkäpä juuri perhepoliittisista ja taloudellisista syistä taantuman aikana, kun aiemmin tahaton lapsettomuus rinnastettiin urakeskeisyyden vuoksi enemmän korkeasti koulutettuihin naisiin. Nyt tahattoman lapsettomuuden voidaan nähdä koskettavan naisia akateemiseen tasoon katsomassa. Lapsettomuuslukemat ovat alueellisesti korkeimmillaan harvaanasutuilla seuduilla. (Miettinen 2015, 4, 89–93.)

Monika Mynarska kumppaneineen (2015, 36–37) nostaa koulutuksen ja uran tavoittelemisen sekä kumppanittomuuden lapsettomuutta osaltaan selittäviksi tekijöiksi kouluttamattomuuden ja työttömyyden rinnalla tehdessään vertailevaa tutkimusta Puolassa ja Italiassa. Hän kuitenkin korostaa sitä, että mikään tekijä ei yksinään selitä lapsettomuutta, eikä ole itsessään stabiili, vaan tahaton lapsettomuus voi olla naisen elämänkurssilla vaihtelevaa tilanne- ja aikasidonnaista, mitä aiemmissa tutkimuksissa ei ole huomioitu. Mynarska toteaa, että lapsettomuus ei kosketa vaan tiettyä naistyyppiä tai -ryhmää ja voidakseen paremmin ymmärtää lapsettomuuden ilmiötä, tulisi tutkia lapsettomuuteen johtavia elämänsuuntia. (Emt., 36–37, 45.)

Perheen perustamisella ja lasten saamisella on suuri merkitys ihmisten elämässä ja lastensaannin vaikutukset ulottuvat koko elämänkaareen. Lasten merkitys nähdään muun muassa ylisukupolvisten perhesiteiden ylläpitämisessä ja myöhemmin, aikuisikäisinä, omien vanhempiensa tai muiden iäkkäiden sukulaisten hoivan antajina. (Miettinen 2015, 10.) Tahaton lapsettomuus vaikuttaa koko elämään sosiaalisesti ja kulttuurisesti (Kuivasaari-Pirinen 2013, 71; Klemetti 2006, 15). Heikentynyt hedelmällisyys on kliininen ongelma, jonka sosiaalinen vastine on tahaton lapsettomuus. Lapsettomuuden kipu tuntuu fyysisen kivun sijaan suhteessa ympäröivään maailmaan. Lapsettomat kokevat toiseutta verraten heihin, jotka saavat lapsia. Tahattomasti lapsettomat kokevat yhteiskunnallista painetta ja jäävät helposti ystävien ja läheisten tuen ulkopuolelle. (Malin 2006, 14–16.)

Maili Malin (2006,14) esittää perusteluja sille, mikä tekee tahattomasta lapsettomuudesta sosiaalisen ongelman niin yksilöllisellä kuin yhteiskunnallisella tasolla. Malin kritisoi lapsettomuuden medikalisointia lähtökohtaisesti siitä syystä, että syntyvää lasta ei hänen mielestään voida pitää lääkkeenä tai parannuskeinona tahattoman lapsettomuuden ongelmaan. Lapsettomuudesta tulisikin puhua sosiaalisena ongelmana, jota hoidetaan lääketieteellisin keinoin. Lääketieteen keinoin pyritään tyydyttämään pariskunnan halu saada lapsi, mutta lapsettomuushoidoilla ei paranneta naisen tai miehen fysiologisia lapsettomuuden syitä, vaan ne kierretään. Lapsettomuushoidoilla vastataan pariskunnan tarpeeseen saada lapsi. Tarve voi olla esimerkiksi biologinen, sosiaalinen tai kulttuurinen. (Em. 2006, 14–16.) Lapsettomuutta voidaan pitää sosiaalisena muun muassa silloin, kun nainen ei toiveistaan huolimatta löydä sopivaa kumppania, jonka kanssa perustaa perhe. Samaan sosiaaliseen lapsettomuuden kategoriaan voidaan laskea myös lesbosuhteessa elävät naiset ja yksineläjät, vaikka heidän tilanteessaan tahattoman lapsettomuuden hoito edellyttää pääsääntöisesti lääketieteellisiä hoitomuotoja. (Pruuki ym. 2015, 14.)

2.2 Tahaton lapsettomuus ilmiönä

Länsimaisessa yhteiskunnassa ihmisiä kasvatetaan odottamaan sitä, että he päätyvät lopulta naimisiin ja saavat lapsia, minkä vuoksi tahaton lapsettomuus kohdalle osuessaan tulee niin suurena järkytyksenä ja pettymyksenä. Lisääntyminen on intiimi asia, mutta vanhemmaksi tuleminen näyttäytyy julkisena huolenaiheena, johon useat eri tahot kokevat oikeudekseen puuttua. Yhteiskunnassa, jossa lapset nähdään aikuisuuden ja vastuullisuuden symboleina, joutuu tahattomasti lapseton herkästi kyseenalaiseen asemaan. Tahattomasti lapseton voi kokea itsensä eristetyksi ja marginalisoiduksi, kun tahattoman lapsettomuuden ilmiötä tai vaikutuksia ei tunneta. Usein on vielä niin, että

nainen nähdään syyllisenä lapsettomuuteen, ja vaikka taustalla olisi miehen lisääntymisvaikeudet, kantaa nainen lapsettomuuden leimaa. (Benasutti 2003, 52–53.) Lapsettomuus ei ole sairaus, vaan pikemminkin sairauden seuraus tai ilmentymä, se on biologinen häiriö, psykosomaattinen oire - tila, joka luonnehtii yksilön sijaan pariskuntaa. Lapsettomuus on epäonnistuminen lisääntymistä koskevan kulttuurisen käsikirjoituksen toteuttamisessa ja henkilökohtaisen lapsitoiveen saavuttamisessa. (Letherby 2002, 278.)

Vaikka Letherby edellä armahtaa naisen ja sysää lapsettomuuden stigmaa pariskunnalle, ei hän kaunistele ilmiön tulkinnassa tiivistäessään asian karun ytimekkäästi: ”epäonnistuminen lapsensaannissa on epäonnistuminen elämässä” (Letherby 2002, 281). Lapsettomuuden myötä nainen vertaa itseään perheeseensä, lähipiiriinsä, koko yhteiskuntaan ja kokee olevansa poikkeava, erilainen, jopa arvoton. Huonommuuden tunteet eivät ole tahatonta lapsettomuutta läpikäyville naisille vieraita. Nainen tuntee muiden häneen kohdistamat odotukset, mutta asettaa paineita myös itse itselleen. (Mikkonen 2012, 63.) Lapsettomuus tuottaa naisille niin ikään toiseutta suhteessa muihin naisiin, kun aiemmin toiseutta on ollut vain verratessa miehiin. Tätä toiseutta muihin naisiin verraten ei ole tutkittu riittävästi. (Letherby 2002, 285–286.) Ann Bellin (2009, 691) mukaan toiseutta tuotetaan muun muassa yrittämällä ahtaa kaikki äidit valkoihoiseen, keskiluokkaiseen ja heteroseksuaaliseen äidinmalliin. Nykypäivänä on suotavaa huomioida erilaiset äitiyden muodot ja tunnustaa ne yhtä arvokkaiksi perinteisen, biologisen äitiyden rinnalla (Graham 2014, 82). Greil ja kumppanit (2010, 145) muistuttavat, että epäonnistumisen ja toiseuden tunteita ovat tutkimuksissa tuoneet esiin vain naiset, jotka ovat hakeutuneet lapsettomuushoitoihin. Ei suinkaan voida olettaa, että kaikki tahattomasti lapsettomat kokevat epäonnistuneensa, tai jäävänsä ulkopuolisiksi, vaikka eivät ole saaneet lapsia. Aivan kuten ei ole olemassa vain yhtä äitityyppiä, on huomioitava, että ei ole olemassa vain yhtä tahattomasti lapsettoman naisenkaan tyyppiä. Tahattomalla lapsettomuudella on niin ikään erilaisia vaikutuksia naisen elämään (Graham 2014, 80–84).

Tahaton lapsettomuus ei ole päätepysäkki yhden tietynlaisen tien päässä. Siinä, missä toinen nainen haluaa koko ikänsä tulla äidiksi, voi toinen nainen tuntea, ettei hän halua lapsia. Nämä aikomukset ovat harvoin pysyviä, vaan toiveet ja ajatukset lapsenhankinnasta elävät ja ottavat ehkä uuden suunnan. Joku mieltyykin siihen, että on vastuussa vain itsestään ja joku saattaa syystä tai toisesta ryhtyä kaipaamaan lasta, perhettä. Silloin, olipa alkuperäinen toive ollut mikä tahansa, voi lapsettomuus yllättää ja muuttua kipeäksi kokemukseksi lapsenkaipuusta. Tahaton lapsettomuus ei ole pysyvä olotila, vaan prosessi, jolle ehkä pyritään tekemään jotain, tai se voi jäädä elämässä myös taka-alalle. (Mynarska 2015, 44–45.) Melissa Graham (2014, 176) kertoo lapsettomuuden vaikuttavan

naisen arkeen ja määrittävän hänen elämänkulkuaan. Lapsettomuudella voi olla negatiivisia vaikutuksia naisen kokonaisvaltaiseen terveyteen ja hyvinvointiin; lapsettomuudesta voi seurata esimerkiksi fyysistä ja henkistä sairastumista, eristäytymistä ja toiseuden kokemuksia. Toisaalta lapsettomuuden vaikutukset voivat olla myös positiivisia jossain vaiheessa elämää; lapsettomuuskokemus voi kääntää elämän suunnan ja nainen saakin uuden merkityksen elämälleen esimerkiksi sijaisvanhemmuudesta, hän ryhtyy harrastamaan tai vaihtaa alaa. Graham (2014) on tutkinut Mynarskan ja kumppaneidensa (2015) tavoin lapsettomuutta suhteessa naisen koko elämään. Kun on kyse kokemuksesta, jolla on vaikutusta naisen koko elämänsäkaareen, ei siitä voida koskaan tietää liikaa.

Perhe on monelle yhtä kuin lapset vanhempineen. Vaikka perhekäsitys on viime vuosikymmeninä muuttunut, yhteiskunnalliset rakenteet eivät ole muuttuneet mukana. Yhteiskunnan ja kansantalouden näkökulmasta perhe on edelleen yhteiskunnan tärkein instituutio ja lasten rooli on turvata väestön ja yhteiskunnan jatkuvuus. Tahaton lapsettomuus, paitsi tuottaa toiseutta, asettaa naisia eriarvoiseen asemaan, sillä lapsettomuuden kohdanneiden mahdollisuudet laadukkaan hoidon saamiseksi heikkenevät. Minna Wikström (2015) toteaa, että julkiselle puolelle lapsettomuushoitoihin hakeutuvien määrä on viime vuosina kasvanut voimakkaasti, mikä pidentää jonoja ja nostaa osaltaan ensisynnyttäjien keski-ikää, millä voi olla vaikutusta yksilön hedelmällisyyteen ja hoitojen onnistumiseen. Taloudellisesti epävarmat ajat puolestaan vähentävät yksityisen sektorin palveluita käyttävien määrää. Tahattomasti lapsettomien etuuksien, kuten hoitokustannusten KELA-korvausten ja lääkekorvausten kasvattaminen voisi nopeuttaa hoitoihin hakeutumista ja parantaa lastensaannin mahdollisuuksia, mikä olisi yhteiskunnallisestikin toivottua. Yhteiskuntapolitiikan keskeinen tavoite on tukea ihmisten mahdollisuuksia elää toivomaansa perhe-elämää. (Emt.) Tahattoman lapsettomuuden lisääntymisen ollessa kiistaton tosiasia, voidaan miettiä vallitseeko pronatalistiseksi mielletyssä yhteiskunnassamme kuitenkin antinatalistinen asenne, jota perhepoliittiset päätökset heijastelevat?

3 TAHATTOMAN LAPSETTOMUUDEN KOSKETUSPINTOJA

Tässä luvussa esittelen tahattoman lapsettomuuden kosketuspintoja. Tahattoman lapsettomuuden kosketuspinnat löytyvät naiseudesta, äitiydestä, identiteetistä, kehollisuudesta ja seksuaalisuudesta. Tahattoman lapsettomuuden yhteiskunnallisia ja kulttuurisia konteksteja avaan luvussa 3.2. Luvussa 3.3 esittelen tahattoman lapsettomuuden vaikutuksia parisuhteeseen ja naisten sosiaalisiin suhteisiin.

3.1 Tahaton lapsettomuus ja naiseus

Nainen tai naiseus ei ole itsestäänselvyys. Se on ennemminkin sosiaalisesti, kulttuurisesti ja materiaalisesti tuotettu kimppu määreitä. Toisaalta tutkimuksissa yleisin assosiaatio, mikä naisesta tulee mieleen, on äiti. (Gordon, 2001, 8, 93.) Naiseus niputetaan niin mielikuvissa kuin kirjallisuudessa usein yhteen äitiyden kanssa aivan kuin naiseutta ei olisi ilman äitiyttä. Tästä syntyi käsite *äitiysoletus*. Käytän luomaani äitiysoletuksen käsitettä puhuessani kulttuurisesta ja sosiaalisesta äitimielikuvasta, joka syntyy naisesta puhuttaessa.

Naiseudesta tai naisesta puhuttaessa rinnastus äitiin on vahvasti läsnä, onhan äitiys tavallaan kirjoitettu naisiin. Kasvu työstä naiseksi valmistaa siihen, että naisesta voi tulla äiti. Kun naista katsoo, hänen ulkomuotonsa kielii äitiyttä – ei ole siis ihme, että kanssaihmisille syntyy oletus äitiydestä. Arja Mäkinen (2008a, 147) toteaa lyhyissä kohtaamisissa naisen kanssa äitimielikuvan syntyvän jo siitä, että nainen ei mainitse lapsettomuuttaan, eli tietyssä iässä olevien naisten oletetaan olevan äitejä. Jos nainen puolestaan nähdään lasten seurassa, hänen oletetaan automaattisesti olevan kyseisten lasten äiti, eikä esimerkiksi täti tai lastenhoitaja. (Emt., 147.) Mäkisen (2008a) käyttämä käsite *äitimielikuva* havainnollistaa kirjoittamattoman sosiaalisen normin. Et voi olla nainen ilman, että sinun oletetaan olevan äiti; puhuit lapsista tai et, olit lasten seurassa tai et. Äitiysoletus on siis vahvasti läsnä kulttuurissamme.

Päivi Petrelius (2004, 50) kuvailee äitiyttä luonnollisena osana naiseutta yhteiskunnassa, jossa valitsee sosiaalinen normi saada lapsia jossain vaiheessa elämää. Kristiina Bergin (2008, 19) mukaan äitiys kuvataan kulttuurissamme naisen ”ylimpänä kehityksellisenä tehtävänä”. Äitiyden nähdään edelleen olevan sidoksissa sosiaalisesti hyväksyttyyn naisen rooliin (esim. Gillespie 2000; Choi ym. 2005). Joillakin halu tulla äidiksi on ollut jo lapsuudesta lähtien ja osalle se on varmistunut aikuis-

iällä (Sevón & Huttunen 2002, 79). Kun äitiys kuuluu vahvasti omaan naiseuskäsitykseen, puhumattakaan äitiydestä yhteiskunnan sosiaalisena normina, lapsettomuus on aina jollain tasolla elämänkriisi. Lapsettomuutta tarkastellaan Anne Lindforsin ja Miia Mikkosen (2010, 5) mukaan siinä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, missä kulloinkin elämme. Äitiyden sosiaalinen normi, äitiysoletus, altistaa tahattomasti lapsettoman naisen herkästi arvostelulle ja naisen lapsettomuudesta tulee julkisen keskustelun, jopa arvostelun, aihe. Lasten saamista pidetään yhteiskunnassamme usein itsensänselvyytenä. Pienestä pitäen tyttöjä opetetaan ajattelemaan, että kaikista tulee joskus äiti.

Merja Laitinen (2004, 48) toteaa naiseuden rakentuvan kulttuurisesti. Meidän kulttuurissamme yksilöt määritellään herkästi familismin kautta. Familistisen ideologian odotukset kärjistyvät enemmän naisiin kuin miehiin. Familismi määrittää naiset ensisijaisesti vaimoina ja äiteinä. (Mäkinen 2008b, 37.) Yhteiskunnassamme ydinperheen malli näyttäytyy tavoittelemisen arvoisena, ihanteellisimpana perhemallina. Katja Yesilovan (2009) mukaan käsitys ydinperheen perustavuudesta ja ensisijaisuudesta jäsentää perhettä koskevaa ajattelua ja kokemista. Ydinperheideologian nojalla lapsettomat perheet voidaan patologisoida poikkeuksiksi, jolloin ne näyttävät riittämättömiltä ja pulmallisilta, ikään kuin ne kaipaisivat selityksiä. (Emt., 206–207.) Todellisuudessa vain osa perheistä on perinteisiä ydinperheitä; kaikilla pariskunnilla ei ole lapsia, monet kasvattavat lapsensa yksinhuoltajina ja toiset elävät samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa. (Mäkinen 2008b, 37.) Yhteiskunnan modernisoituessa perhesuhteet ovat muuttuneet monella tapaa.

Lapsia tai ei, Raija Julkunen (2010, 242, 244) puhuu nykynaisena olemisen vaativuudesta – naiselle avautuneet mahdollisuudet eivät ole poistaneet entisiä velvoitteita. Precilla Choin, Carol Henshawn, Sarah Bakerin ja Joanne Treen (2005) tutkimustuloksista käy ilmi, että äitiys pelkästään ei riitä – naiset kokevat, että heidän täytyy jaksaa suoriutua elämästä edelleen samalla tavalla kuin ennen lapsia. Äitiydestä maalataan liian ruusuisia kuvia, mikä heijastuu siihen, että jos kyseinen rooli onkin raskaampi toteuttaa, koetaan herkästi epäonnistumisen tunteita – ollaan huonoja äitejä. (Choi ym. 2005, 176–177.) Mäkinen (2008a, 124) yhtyy sekä Julkusen (2010) että Choin ja kumppaneiden (2005) näkemykseen siitä, että naisen rooli ei ole helppo. Naisilta odotetaan voimavarojensa panostamista muiden ihmisten hyvinvoinnista huolehtimiseen. Lapsettomat naiset leimataan herkästi itsekkäiksi, etenkin, jos heitä pidetään menestyvinä (Mäkinen 2008a, 124).

Mervi Juusola (2009, 126) kuvailee identiteettiä naisen sisällä kasvavana puuna, jonka juuret juontuvat lapsuudesta, vahva runko on merkki kypsästä identiteetistä ja puun latvusto haarautuu oksien lailla identiteetin eri osiksi. Tutkimuksessani oksina, eli naisen identiteetin eri osina, voidaan nähdä

muun muassa naiseutta pitkälle määrittävä äiti-identiteetti, kehollinen/seksuaalinen identiteetti, parisuhdeidentiteetti ja yhteiskunnallinen/kulttuurinen identiteetti. Naisen kasvu omaksi itsekseen ja viihtyminen itsessään voidaan nähdä hyvänä identiteettinä. Toisaalta identiteetti ei ole pysyvä ja se saattaa Juusolan mukaan myös hajaantua. Vastoinikäymiset ja elämänmuutokset edellyttävät identiteetin jatkuvaa pohdintaa ja uudelleenrakentamista, jolloin vahvistusta voi hakea juurista ja rungosta. Riittävän vahva ja muuttuvaksi mielletty identiteetti auttaa löytämään keinoja vastoinikäymisistä selviytymiseen ja elämänilon löytymiseen. Identiteetin ollessa hyvä, voi nainen olla tyytyväinen itseensä ja hän kestää epäonnistumiset paremmin, eivätkä ne vaurioita naisen minuutta. Vahva identiteetti auttaa rikkomaan kulttuurisiakin odotuksia siitä, millaista naisen elämän tulisi olla, ja sen avulla nainen kykenee tekemään itselleen parhaita ratkaisuja. . (Emt., 126–128, 132.) Vaikka identiteetti jäsentyy itsetutkiskelun ja omien elämänvalintojen myötä, siihen vaikuttavat myös ulkopuoliset seikat (Aho & Laine 2002, 18).

Identiteetistä voidaan Anna Kulmalan (2006, 61) mukaan erottaa persoonallinen identiteetti, minäidentiteetti, ja sosiaalinen identiteetti. Näkisin, että sosiaalisen identiteetin vaikutus minäidentiteettiin on tutkimuksessani vahva, sillä naiset määrittävät itseään suhteessa muihin naisiin. Sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa ihminen pyrkii sisäistämään yleisesti hyväksytyn roolin ja muokkaa tarvittaessa identiteettiään vastaamaan yhteiskunnallisia odotuksia, jolloin ne tulevat osaksi myös omaa identiteettiä (Burr 2004, 100). Sosiaalisen identiteetin sisällä toiseuden kokemus syntyy, kun nainen asettaa itsensä suhteeseen ympäröivään maailmaan, muihin naisiin ja ottaa itsensä määrittelyssä huomioon yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja sosiaalisten ryhmien näkemykset. (Kulmala 2006, 70, 72.) Hänninen (2002, 60–62) kuvailee identiteettiä pitkälti Juusolan (2009) ja Kulmalan (2006) tavoin. Tahattomasti lapsettomien naisten kirjoittamissa tarinoissa on löydettävissä Hännisen, Kulmalan ja Burrin (2004) kuvailema ”sosiaalinen identiteetti”, mikä tarkoittaa niitä minäesityksiä, joita ihminen toteuttaa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa (Hänninen 2002, 61). Tahattomasti lapseton saattaa esiintyä hyvinkin eri tavoin riippuen ympäristöstä, jossa hän on, ja ihmisistä, joiden seurassa hän on.

Letherby (2002, 17, 281) toteaa tutkimuksissa lähes poikkeuksetta kuvattavan äitiyttä aikuisuuden ja naiseuden ilmentymänä. Kun paljastuu, että nainen on tahattomasti lapseton, menettävät muut hänen identiteettiään muokkaavat ominaisuudet painoarvoaan. Tahattomasta lapsettomuudesta voi muodostua ihmisen keskeisin identiteetti. Kun lapsettomuus nähdään naisen identiteettiä heikentävänä ilmiönä, ei liene yllättävää, miten muun muassa Watkins ja Baldo (2004, 397) kertovat naisia pidettävän usein lapsettomuuden uhreina. Letherby (2002, 283) kuitenkin muistuttaa, että naiset itse

eivät halua tulla määritellyiksi uhreina, sillä he kokevat, että heidän elämässään on muutakin kuin lapsettomuus. Greil ym. (2010, 146) tuo esiin, miten tahattomasti lapsettomia naisia säälitään herkästi. Bell (2009, 700) painottaa, että lapsettomat naiset - myöskään vähempiosaiset - eivät toivo osakseen sääliä. He saattavat olla jopa muita aktiivisempia etsiessään biologisen äitiyden sijaan sosiaalisia muotoja olla äiti ja tarjota hoivaa sekä huolenpitoa muille.

Watkins ja Baldo (2004, 397) kuvailevat lapsettomuutta petoksena, jonka oma keho on naiselle tuottanut. Tällaisessa tilanteessa pettymyksen tunteet omaa naiseutta kohtaan korostuvat. Lisäksi syyllisyyden tunteet nousevat pintaan ja nainen voi miettiä, onko hän tehnyt jotain aiheuttaakseen lapsettomuuden. Lapsettomuushoidot voimakkaine lääkityksineen saattavat aiheuttaa muutoksia naisen vartalossa, mikä lisää naisen kokemaa epävarmuutta ja itseinhoa, sillä muutokset eivät ole raskauden mukana tuomia toivottuja muutoksia. Naisille muistutus tahattomasta lapsettomuudesta tulee kuukausittain kuukautisten muodossa. Kuukautisten aika on monille naisille henkisesti erittäin raskasta ja he käyvät läpi laajan negatiivisten tunteiden kirjon. (Watkins & Baldo 2004, 397–398). *”Kuukausittainen vuorovesi jatkoi vellomistaan. Se vei voimia. Ja äkkiä merkit tuntuivat taas niin selviltä: voin pahoin aamuisin, rintani aristivat. Olin valmis kantamaan vaikka kaksoset! Olin täynnä voimaa ja orastavan äitiyden iloa. Ja aivan yhtä äkkinäisesti kaikki muuttui jälleen: valahdus, ruskea vana pikkuhousuissa ja olimme taas nollapisteessä.”* (Pyykkönen 2012, 228.) *”Raskainta oli se, että en koskaan nähnyt raskaustestissä sitä toista viivaa. Meille ei koskaan annettu mahdollisuutta edes ajatukseen siitä, että me voisimme saada lapsen.”* (Harjunpää 2012, 12.) Kun biologinen lapsi jää saamatta, epäonnistuu sekä naisena että aikuisena (Watkins & Baldo 2004, 397).

”Ne vuodet, jolloin yritimme kiihkeästi saada lasta, ovat enimmäkseen jääneet mieleeni muistoina vahvoista tunteista ja olotiloista: pettymys, suru, raivo, katkeruus, kateus, epätoivo, syyllisyys, ahdistus ja taas aina uudestaan heräävä toivo ja sen ikuinen seuralainen, pelko. Ne saapuivat kutsu-matta, salaa, hiipien: yhtäkkiä ne hallitsivat koko elämäni ja velloivat toistuvina, voimistuvina ja himmentyvinä.” (Mikkonen 2012, 62.) Samoja tunteita ovat tahattoman lapsettomuuden kokeneilla naisilla havainneet myös Greil ja kumppanit (2010, 144) sekä Watkins ja Baldo (2004, 397). Tahattomasti lapseton nainen käy läpi monenlaisia kipua aiheuttavia tunteita pitkällä aikavälillä. Tunteiden yksilöinnillä ja listaamisella pyritään havainnollistamaan se laaja tunteiden kirjo, mitä lapseton kohtaa. Tunteet voivat ottaa vallan ilmoittamatta, mikä lisää kokemusta hallinnan puutteesta, minkä tahaton lapsettomuus aiheuttaa. (Mikkonen 2012, 62; Greil ym. 2010, 144; Watkins & Baldo 2004, 397). Tahaton lapsettomuus saattaa olla naisen elämässä ensimmäinen vastoinikäyminen, jolloin tunteet tuntuvat vielä voimakkaampina (Watkins & Baldo 2004, 397). Tahattoman lapsettomuuden

kokemukseen liittyy kiinteästi myös toivo, kuten Miia Mikkonen (2012, 63) ja Johanna Harjunpää (2012, 10–11) kuvaavat, miten toivo kantaa pettymyksestä toiseen, kuukautiskierrosta toiseen, hoidosta toiseen.

Tahattoman lapsettomuuden vaikutukset naisen seksuaalisuuteen ovat voimakkaita. Nainen kokee, että hänen seksuaalista yksityisyyttään loukataan, kun edellytetään tiettyä yhdyntäaikataulua ja tieto seksuaalisista kanssakäymisistä tulee jakaa lääkärin kanssa. Seksuaalinen identiteetti katoaa. Aiemmin spontaani seksielämä on nyt pakon sanelemaa. Seksiä harrastetaan - ei nautinnonhalusta, vaan lapsenteko mielessä. Toisaalta seksihalut voivat hävitä kokonaan, kun ollaan epävarmoja itsestä ja omasta kyvystä tehdä lapsia, omasta vartalosta ja naiseudesta. (Watkins & Baldo 2004, 398.) Naiset voivat liittää lapseen romanttisia ajatuksia ”rakkauden hedelmästä”, mutta rakastelun suorittaminen ja lapsen alulle saattaminen lapsettomuutta hoitavien tahojen kanssa yhteistyössä tappaa romanttisuuden. (Nikka 2012, 33, 34).

Äitiys saa kulttuurisesti voimakkaamman merkityksen kuin isyys, minkä vuoksi lapsensaaminen on erityisesti naiseuteen liittyvä kysymys (Malin 2006, 14). Meidän kulttuurisessa ymmärryksessämme ja yhteiskunnallisissa konstruktioissamme naiset ovat perinteisesti vahvasti assosioitu heidän kehoonsa (Reinikainen 2008, 19). Naiseuden samaistaminen lisääntymiskykyyn biologisoi naiseuden, mistä seuraa naisen arvottaminen lapsensaannin mukaan. Naiseuden samaistaminen suvunjatkamiseen marginalisoi naiset, jotka eivät halua saada tai eivät voi saada lapsia. (Palin 1996, 226–228.) Vaikka tahaton lapsettomuus ilmiönä ei enää määrällisesti lukeudu yhteiskunnan marginaaliin, voidaan tahattomasti lapsettomat naiset kuitenkin nähdä siellä. Tahattomasti lapsettomat elävät yhteiskunnassamme ”toisina” pronatalismin eli syntyvyyttä nostavan politiikan (Isola 2012, 335) vahvistaessa lastensaannin normatiivisuutta ja normaaliutta. Lapseton nainen voi kokea epäonnistuneensa, ei vain henkilökohtaisesti, vaan jopa kansalaisena, koska hän ei täytä yhteiskunnan odotuksia ja sosiaalisia normeja, minkä seurauksena nainen kyseenalaistaa oman sosiaalisen tarkoituksensa ja arvonsa. Juuri epäonnistumisen kokemus on potentiaalinen uhka naisen minäkäsitykselle ja kehonkuvalle. (Gonzales 2000, 623–624; McCarthy 2008, 321.) Tahaton lapsettomuus sisältää leimaavia elementtejä sekä vahingoittaa yksilön identiteettiä (Exlay ja Letherby 2001, 188). Kansainvälissä tahattomasti lapsettomien naisten kokemuksia tarkastelevissa tutkimuksissa (esim. Gonzales 2000; McCarthy 2008; Ulrich & Weatherall 2000) on tullut esille tahattoman lapsettomuuden tuottamat

vaillinaisuuden tunteet⁴. Malinin (2006, 131) suomalaisnaisia koskevassa tutkimuksessa tuli esille, että lapsettomuus merkitsi naisille naiskuvan vaillinaisuutta, kokemusta oman ruumiin pettämisestä ja itsesyytöksiä. On argumentoitu, että kykenemättömyys lapsensaantiin on haaste naisen tunteelle naisena olemisesta sekä naisellisuudesta. Lapsettomuustutkimuksen kautta saatava tieto vahvistaa niin ikään käsitystä siitä, että naiseus perustuu muihinkin seikkoihin kuin vain fyysiseen olemukseen ja ulkonäköön. (Clarke ym. 2006, 106, 109.)

Kootusti voidaan todeta, että tahaton lapsettomuus koskettaa naista ja naiseutta monella tavalla. Se, että voimme hahmottaa kokemuksen moniulotteisuuden, auttaa meitä ymmärtämään tahattomasti lapsettomia naisia.

3.2 Tahaton lapsettomuus ja yhteiskunnalliset sekä kulttuuriset kontekstit

Elinikäinen lapsettomuus on lisääntynyt Euroopassa, jossa maat voidaan jakaa matalan, kohtuullisen ja korkean lapsettomuusluvun maihin. Suomi kuuluu korkean lapsettomuusluvun maihin. Lapsettomuus näyttäytyy tutkimuksessa edelleen ei-toivottuna, joskin vapaaehtoinen lapsettomuus näkyy kasvaneina lukuina. Vaikka lastensaantia voidaan perinteisesti pitää osana avioliittoa, ei avioliiton merkityksen heikentyminen näy lapsettomuusluvuissa. (Miettinen ym. 2014, 38–39.) Lapsettomuudesta on syytetty myös ei-oikeutetusti uranaisia ja naisia, jotka ovat halunneet siirtää lasten hankintaa myöhemmäksi (Watkins & Baldo 2004, 395). Miettisen ja kumppaneiden (2014, 39) tuore tutkimus osoittaa, että lapsettomuutta ei tulisi stereotyyppisesti yhdistää korkeasti koulutettuihin uranaisiin, mikä on yleistä länsimaisessa kontekstissa. Watkins ja Baldo (2004, 395) ovat huolissaan median negatiivisesta ja osittain virheellisestä uutisoinnista lapsettomuuden lisääntymisestä juurikin edellä mainittujen uranaisten keskuudessa. Virheellinen uutisointi saattaa lisätä tahattoman lapsettomuuden kokemuksellista taakkaa naisilla, jotka sopivat stereotyyppiseen kuvaukseen.

Toisissa kulttuureissa painotetaan äitiyden merkitystä naiseudelle enemmän kuin toisissa (Greil ym. 2010, 145). Watkins ja Baldo (2004, 395) pitävät tärkeänä, että tahattoman lapsettomuuden kokemuksista puhuttaessa otetaan huomioon myös historia ja kulttuuri, jotka muokkaavat sekä yleisiä asenteita lapsettomuutta kohtaan että yksilön kokemusta lapsettomuudesta. Lapsettomuuden leima

⁴ Naisten tahattomaan lapsettomuuteen liitetystä vaillinaisuuden kuvauksesta johdin jo kandidaatin tutkielmaani otsikossa esiintyvän määritelmän ”VajaNainen”.

on raskaampi taakka kehitysmaissa, joissa ei tunneta vapaaehtoisen lapsettomuuden käsitettä. Mais-
sa, joissa äitiys on valinta, eikä naiseuden saati avioliiton mukanaan tuoma olettaus, naisen lapset-
tomuus ei välttämättä tule julki. (Greil ym. 2010, 146.) Greilin ja kumppaneiden (2010, 146) mu-
kaan lapsettomuutta selitetään kehitysmaissa edelleen kansanuskomuksiin nojaten, joskin niiden
rinnalla saattavat elää lääketieteelliset faktat, joiden saama painoarvo ei kuitenkaan ylitä uskomuk-
sia. Edelleen tänä päivänä aika- ja kulttuurisidonnaiset virheelliset uskomukset siitä, että lapsetto-
muus johtuu naisten tiedostamattomasta seksuaalisuuden pelosta, naisten ristiriitaisista tunteista
äitiyttä kohtaan, että lapsettomuus olisi seuraus naisen tekemästä abortista tai hänellä on ollut liian
monia seksikumppaneita, muokkaavat ihmisten ajatuksia. (Watkins & Baldo 2004, 395).

Letherby (2002, 278) kaipaa monipuolisempaa sosiaalialan tutkimusta tahattomasta lapsettomuus-
desta. Hän linjaa, että sosiaalialan tutkimus ei tue tahattoman lapsettomuuden kokonaisvaltaista
hahmottamista moniulotteisena ilmiönä. Tutkimuksissa ääneen pääsevät naiset ovat kapea otanta
kaikista lapsettomista naisista. Greil kumppaneineen (2010, 141–142) yhtyy Letherbyn näkemyk-
seen epäedustavasta tutkimusotannasta, mitä tulee tahattoman lapsettomuuden kattavaan kuvauk-
seen. Tutkittavien joukosta uupuvat kokonaisuudessaan muun muassa ne tahattomasti lapsettomat
naiset, jotka eivät syystä tai toisesta hakeudu hoitoihin. Tutkittavien homogeenisyys on johtanut
lapsettomuuden pitämiseen lääketieteellisenä ilmiönä, jolla on psykologisia seurauksia sen sijaan,
että huomioitaisiin myös sosiaalinen ulottuvuus. Tutkimussuuntaus on kuitenkin muuttumassa pa-
remmin sosiaalisen kontekstin huomioivaksi, joskin aiemman tutkimuksen kliininen fokus säilyy
edelleen. (Greil ym. 2010, 142.) Bell (2009, 704) pitää tärkeänä, että kuullaan myös vähempiosai-
sia lapsettomia naisia. Heidän kertomuksissaan yleiset oletukset lapsettomuudesta vain korkeasti
koulutettujen, ylemmän luokan naisten kokemuksena kääntyvät pääläelleen ja sosiaalisen kontekstin
merkitys naisen tahattoman lapsettomuuden kokemukselle korostuu.

Hedelmöityshoidot eivät valitettavasti ole kaikkien saatavilla. Toisille konkreettinen este on pitkä
matka, toisille hoitojen kustannukset tai oma työtilanne. Läheskään kaikki työnantajat eivät suhtau-
du hoitoihin myötämielisesti. Osa ei maksa hoidoista aiheutuvista sairauslomapäivistä korvausta,
vaan rinnastaa hedelmöityshoidot itse aiheutettuihin sairauksiin. Myös palkattomat vapaat tai muut
työaikajärjestelyt aiheuttavat ongelmia. Oman haasteensa tuo se, että hedelmöityshoitoja joudutaan
usein toistamaan kuukausien tai vuosien ajan. Lääkärikäyntejä hedelmöityshoitojen ympärillä ei
pysty ennakoimaan. (Lindfors 2012, 290; Bell 2009, 697.) Ei ole oikein, että naisten työnantajat
joutuvat maksamaan perheellistymisen kustannuksia, mutta tämä ei saisi johtaa siihenkään, että työ
hankaloittaa naisen pääsyä hedelmöityshoitoihin. Yhteiskunnan tulisi kantaa suurempi vastuu he-

delmöityshoitojen kustannuksista, jotka ovat kuitenkin verrattain pienet, jos ajatellaan, että niiden tuloksena syntyy uusi veronmaksaja. Lindfors (2012, 291) ilmaisee toiveen siitä, että Suomessa löytyisi halua auttaa myös niitä, jotka haluavat lapsia, mutta eivät niitä perinteisin keinoin saa.

Lapsettomuuden kokemusta muokkaava tekijä on pääsy lapsettomuushoitoihin; jos sinulla on pääsy hoitoihin, sinulla on edes toivoa lapsen saamisesta (Greil ym. 2010, 150). Naisten tasavertaisuutta lapsettomuushoitomahdollisuuksien ympärillä tutkinut Bell (2009, 688) nostaa kuuluville vähävaraisten, matalan sosioekonomisen taustan omaavien naisten ääntä. Heitä ei yleensä lapsettomuuskokemuksia tutkittaessa kuulla; epäkohta, jonka myös Greil kumppaneineen (2010) toi esille. Bellin (2009, 697) tutkimuksesta käy ilmi, miten tahattoman lapsettomuuden hoitokäytänteet tuottavat epätasa-arvoa. Vähempiosaiset naiset ovat kyllä tietoisia erilaisista hoitomuodoista, mutta heillä ei ole varaa niihin. Hoitojen kustannukset ja lääkärikäyntien tiheys aiheuttavat vähäosaisille haasteita sekä hoitokulujen maksamisessa että välttämättömien lääkärikäyntien järjestämisessä suhteessa työssäkäyntiin. Tällaisessa tilanteessa vähempiosaiset naiset jättävät lapsettomuushoidot ja joutuvat hylkäämään lapsihaaveet. (Bell 2009, 697.) Nikka (2012, 45–46) kuvailee, miten lapsettomuushoitojen taloudellinen kuormittavuus synnyttää herkästi katkeruutta: *”Toiset ihmiset saavat lapset ilmaiseksi ja me joudumme maksamaan suuria summia vailla minkäänlaista takuuta, että rahalle saadaan vastinetta.”*

Watkins ja Baldo (2004, 397) kuvailevat, miten tahattomasti lapsettoman elämä on kuin ”jäähyllä”, kun odotetaan biologista lasta. Tämä vaikuttaa siirtoihin työelämän puolella, nainen epäröi tarttua uusiin haasteisiin, sillä hänen voi olla järkevämpää pysyä vanhassa työssä, jolloin hoidot on helpompi sovitella työelämään. Tiina Nikka (2012, 37) kuvailee, kuinka lapsettomuushoidot kuormittavat naista. Hoidoissa käydään usein töiden lomassa, ja vaikka elämä pettymysten myötä syöksyisi aina hetkeksi raiteiltaan, töissä pitää vain jaksaa. Lapsettomuus ei ole syy jäädä sairauslomalle, vaikka se sairastuttaakin ihmisen kokonaisvaltaisesti. Anne Lindforsin (2012, 291) edellä peräämiä työelämä- ja poliittisia muutoksia kaipaavat niin ikään myös Watkins ja Baldo (2004, 397) sekä Nikka (2012, 37).

Taloudellisen vakavaraisuuden merkitys ei nouse esiin ainoastaan lapsettomuushoitojen aikana, vaan vauraus tai varattomuus heijastuu myös siihen, millä keinoin naiset pyrkivät ratkaisemaan omaa lapsettomuuttaan, jos lasta ei hoidoista huolimatta kuulu. Bellin (2009, 700) mukaan adoptio ei vähempiosaisien naisten kohdalla tule kyseeseen, sillä naisen taloudellinen asema vaikuttaa lapsensaantiin jo ihan konkreettisesti adoptiokustannusten muodossa. Lapsettomuuden eräänä selviy-

tymisstrategiana pidetään muun muassa Greilin ja kumppaneiden (2010, 153) mukaan uuden tyydyttävän elämäntavan löytämistä. Toisille se elämäntapa voi olla esimerkiksi matkustelu ja muihin kulttuureihin tutustuminen, mutta vähempiosaisten on löydettävä tyytyväisyys ja niin sanottu sisäinen rauha itsensä kanssa (Bell 2009, 700).

3.3 Tahaton lapsettomuus ja sosiaaliset suhteet

Greilin ja kumppaneiden (2010, 141) mukaan lapsettomuus nähdään tilana, joka koskettaa pariskuntaa huolimatta siitä, kummalla osapuolella on toiminnallinen vika. Myös Letherbyn (2002, 278) mukaan tahaton lapsettomuus luonnehtii yksilön sijaan pariskuntaa. Lapsettomuuden vaikutukset ovat perustavanlaatuisesti poikkeavia naisten ja miesten välillä, mistä syystä lapsettomuuden kokemus saattaa aiheuttaa kitkaa puolisoidenkin välille. (Greil ym. 2010, 141.) Puolisot eivät useinkaan tunne asioita keskenään samalla tavalla tai samanaikaisesti, ja koska heidän kokemuksensa eivät kohtaa, tuen antaminen ja saaminen kumppanien kesken hankaloituu. (Watkins & Baldo 2004, 397.)

Lapsettomuus saa pariskunnat helposti kyseenalaistamaan yhdessäolon syitä ja tarkoitusta. Usein unohtuu alkuperäinen ajatus meistä kahdesta perheenä. Jos lapsettomuudesta syytetään toista osapuolta, lisää se välittömästi stressin määrää ja vaikuttaa ”syyllisen” osapuolen itsetuntoon. Tahaton lapsettomuus saattaa myös lähentää puolisoita toisiinsa, jos asia koetaan yhteisenä vastoinkäymisenä, josta selvittää tavalla tai toisella. (Watkins & Baldo 2004, 397.) Mikkosen (2012, 69) kohdalla tahaton lapsettomuus on toiminut juuri Watkinsin ja Baldon (2004, 397) kuvailemalla tavalla puolisoita lähentäen. *”Katson miestäni ja tunnen vahvasti, että olemme me, kokonainen yksikkö. Olemme perhe.”* (Mikkonen 2012, 69.) Greilin ym. (2010, 149) mukaan vaikutukset parisuhteeseen juontavat siitä lähtökohdasta, miksi on menty naimisiin. Jos tarkoituksena on ollut perheen perustaminen, koetaan lapsettomuus suurempana vastoinkäymisenä, kuin jos naimisiin on menty halusta jakaa loppuelämä oman kumppanin kanssa.

Lapsettomuus voi tuntua yksinäiseltä ja eristävältä kokemukselta. Lapsettomat kokevat helposti tulevansa väärinymmärretyiksi, eivätkä he välttämättä saa osakseen ymmärrystä perheenjäseniltä tai ystäviltä. Vaikka läheiset yrittävät auttaa ja lohduttaa, voivat lapsettomat kokea tueksi tarkoitetut sanat loukkaavina. Tahattoman lapsettomuuden synnyttämät viha ja kateus estävät osallistumasta tapahtumiin, joissa on läsnä lapsia. Lapsettomille yhteistä on heidän oma vetäytymisensä sosiaalisista suhteista. (Watkins & Baldo 2004, 396.) Näin on kokenut myös Mikkonen (2010, 63):

”Käperryin itseeni - - pikku hiljaa etäännyin läheisistäni. En antanut heille edes tilaisuutta yrittää lohduttaa ja ottaa osaa, sillä pelkäsin toisaalta tuottavani heille surua. Toisaalta taas pelkäsin, etteivät he ymmärtäisi pettymyksieni ja tunteitteni merkitystä minulle. Lapsia saaneista ystäväistä eristäydyin täysin: en kyennyt kohtaamaan vatsoja ja vauvoja, koska ne muistuttivat, suorastaan löivät päin kasvojani sen, mitä minullakin olisi voinut olla, jos kaikki olisi mennyt hyvin. En kyennyt kertomaan kateudestani, koska pelkäsin heidän hylkäävän minut – oli helpompi, kun itse hylkäsin heidät.”

Tahattomasti lapsettomat kohtaavat edelleen paljon tahdittomuutta, joka saattaa johtua tietämättömyydestä. Satu Taiveaho (2012, 217) kertoo, miten hänelle ovat tuttuja niin utelut mahan kasvusta kuin kehotukset ottaa mallia naapurin raskaana olevasta rouvasta. Lapseton saa helposti neuvoja pitää vauvaa sylissä äitivietin laukausemiseksi tai hankkia vauvan puuttuessa lemmikki. Lapsen saaminen ei ole koskaan itsestään selvää. Siitä huolimatta lapsettomat joutuvat yhä edelleen vastaamaan tahdittomiin kysymyksiin ja joskus jopa vastaanottamaan tarjouksia siittäjäehdokkailta. (Taiveaho 2012, 216–217.) Ehkäpä juuri yleisestä tahdittomuudesta johtuen suuri osa lapsettomista vaikenee koettelemuksistaan. Väestöliiton tutkijan, Anneli Miettisen (2011) mukaan vain viisi prosenttia hedelmöityshoitoihin hakeutuneista naisista oli kertonut lapsettomuudesta tai hedelmöityshoidoista avoimesti.

Watkins ja Baldo (2004, 396) nostavat esiin myös naisten kokemukset positiivisesta sosiaalisesta tuesta. Tukitahoina naiset pitävät puolisoitaan, perhettään, muita lapsettomia naisia, lääkäreitä, hoitohenkilökuntaa ja terapeutteja. Naisten on helpompi avautua lapsettomuudesta kuin miesten. Naisten kokema ahdistus vähenee tutkitusti, kun he jakavat kokemaansa muiden kanssa. (Watkins & Baldo 2004, 398.) Myös Mikkonen (2012, 65) kuvailee vertaistuen tärkeyttä. Vertaistuki piristää yksilön lisäksi parisuhdettakin, kun kaikkea lapsettomuuden tuskaa ei kaadeta puolison harteille.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Pro gradu -tutkielmassani tutkin naisten tahattoman lapsettomuuden kokemuksia narratiivisessa viitekehyksessä. Kokemukset nousivat merkityksellisiksi suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa 1980-luvulla. Subjektiivisen kokemuksen painotus vahvistui naistutkimuksen virittämänä 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Ihmisten näkemykset, ajatukset ja tuntemukset omia elämäkokemuksiaan koskien ovat sosiaalityön tutkimuksessa edelleen tärkeitä. (Forsberg 2002, 108.) Hänninen (2002) nostaa ihmisten kertomukset elämästään sosiaalitieteiden laadullisen tutkimuksen keskeisiksi materiaaleiksi. Kokemusnäkökulmasta tehtävän tutkimuksen tarkoitus ei ole tuottaa objektiivista tietoa eikä antaa selityksiä. Tutkimukseni kokemukselliseen näkökulmaan on liitettävissä emansipatorisen tiedonintressin käsite, mikä tarkoittaa äänen antamista sellaiselle ryhmälle, tahattomasti lapsettomille naisille, joiden ääni ei yhteiskunnassa kuulu (Jokinen 2014). Kokemusnäkökulmasta on tehty tutkimusta, kun on haluttu ymmärtää, miten esimerkiksi asunnottomat naiset kokevat tilanteensa (Granfelt 1998) tai miten seksuaalisesti hyväksikäytetty henkilö kokee oman ruumiinsa (Laitinen 2004). Tutkimuksessani emansipatorinen tiedonintressi tarkoittaa tahattomasti lapsettomien naisten äänen kuulemista ja heidän kokemuksensa näkyväksi tekemistä sekä sitä kautta tuottaa ymmärrystä tahattomasti lapsettomien naisten kokemuksista.

Narratiivisen lähestymistavan kivijalka on perustavanlaatuinen ajatus ihmisen maailmassa olemisesta kokemukseen kietoutuneena. Kokemuksen käsite on näin ollen keskeisellä sijalla narratiivisessa tutkimuksessa. Koemme elämäämme ja paikannamme kokemuksiamme kertomusten ja tarinoiden kautta. Kokemukset yhtyvät kertomuksiin. (Forbes 1999, 29; Heikkinen 2002a, 15.) Laitisen (2004, 49) mukaan tutkimuksessa voidaan tarinoiden avulla kuvata yksittäisten ihmisten todellisuutta. Tutkimuksen subjektiivisuus antaa mahdollisuuden havainnoida ihmisten kokemuksia, mutta myös niiden taustalla vallitsevia laajempia kokonaisuuksia. Voidaan sanoa, että yksilöiden kertomukset ilmentävät kollektiivisesti yhteiskunnallista ja kulttuurista todellisuutta. (Emt., 49–51.)

Seuraavaksi avaan tutkimukseni teoreettista lähestymistapaa, minkä jälkeen esittelen tutkimustehtäväni. Luvussa 4.3 käyn läpi tutkielmassa soveltamaani narratiivisen tutkimuksen teoriaa. Sen jälkeen kuvailen aineistoni ja tapani tehdä narratiivista analyysia. Lopuksi pohdin vielä tutkimukseni luotettavuutta ja eettisyyttä teoriaan peilaten.

4.1 Teoreettisena lähestymistapana narratiivisuus

Pro graduni lähestymistapa on narratiivinen, mikä viittaa kertomuksiin tiedonlähteenä. Narratiivisuuden lingvistinen alkuperä on latinankielessä, jossa sana ”narratio” tarkoittaa kertomusta ja ”narrare” kertomista. (Heikkinen 2001, 116.) Narratiivisuudella voidaan viitata tiedonprosessiin, tietämisen tapaan ja tiedon luonteeseen, mikä kertoo käsitteen moniulotteisuudesta. Käsitettä voidaan käyttää kuvaillessa tutkimusaineiston luonnetta, tai sillä voidaan viitata aineiston analyysitapoihin. Narratiivinen tutkimus on väljä metodinen viitekehys, ikään kuin sateenvarjo, jonka alla huomio kohdistetaan kertomuksiin tiedon, todellisuuden ja merkitysten välittäjänä ja tuottajana. Narratiivisuutta kuvataan myös avoimena keskusteluverkostona, jota yhdistää tarinan käsite. (Heikkinen 2002a, 185–186; Heikkinen 2002b, 15; Hänninen 2002, 18.)

Narratiivisessa tutkimuksessa käytetään käsitteitä kertomus, tarina ja narratiivi, jotka ymmärretään joko erillisiksi termeiksi tai toistensa synonyymeiksi (Heikkinen 2000, 48; Hänninen 2002, 16–18). Hannu Heikkinen (2000) käyttää tarinallisuutta narratiivisuuden synonyymina niputtaen muut käsitteet löyhästi toistensa synonyymeiksi. Vilma Hänninen (2002) suosii tarinallisuutta sanan suomenkielisyyden vuoksi, mutta käyttää myös narratiivisuutta synonyymina. Matti Hyvärinenkään (2006, 2–3) ei tee merkittävää eroa kertomus - ja tarina - käsitteiden välille, sillä ne on hänen mukaansa nähty sosiaalitieteissä kokonaisuutena. Donald Polkinghorne (1995, 7) määrittelee kertomukset narratiiveiksi, joissa tapahtumien sarjat muodostuvat yhdeksi tapahtumakulukseksi (”episode”). Englanninkielisistä narratiivisen tutkimuksen termeistä ”story” käännetään yleisesti tarinaksi ja ”narrative” kertomukseksi, vaikka niitä voidaan käyttää rinnakkain (Riessman 2008, 3-7; Mäkisalo-Ropponen 2007, 11). Narratiivisessa tutkimuksessa on vakiintunut tapa käyttää narratiivin, tarinan ja kertomuksen käsitteitä rinnakkain, eikä tehdä käsitteiden välille isoa merkityseroa. Yksinkertaisimmillaan kertomus määritetään siten, että joku kertoo toiselle, että jotain on tapahtunut. Yleensä pelkistetynkin kertomuksen nähdään kuitenkin sisältävän vähintään kaksi tapahtumaa, jotta jokin ehtisi muuttua – muutos ja prosessi ovat asioita, jotka tekevät kertomuksen ja sen tarkastelun kiinnostavaksi. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2009, 189–190.) Narratiiviselle tutkimukselle ominaisesti käytän tutkielmassani kaikkia tarinan käsitteitä synonyymeinä keskenään.

Tarina syntyy ihmisen tulkitsessa perättäisten tapahtumien ketjua. Kulttuurissamme tarjolla olevat tarinamallit heijastuvat tulkinnan syntyyn ja etenemiseen. Kertomus muotoutuu yksilön asettaessa kokemuksensa sanalliseen muotoon ja jakaessa sen muiden kanssa.. Narratiivisessa lähestymistavassa kertomuksen sisältä voidaan löytää monta tarinaa, ja siitä voi syntyä monta erilaista tulkintaa.

Tarina on ajallinen kokonaisuus, josta on paikannettavissa alku, keskikohta ja loppu. Tarinan keskeinen elementti on juoni, jota nimitetään myös tarinan ”sieluksi”. Se muodostaa kokonaisuuden, johon nähden tarinan erilliset osat saavat merkityksensä. Kertojan täytyy ymmärretyksi tulla huomioida kuulijansa ja esittää tarinansa sellaisessa muodossa, että kohderyhmä voi sen ymmärtää. Kulttuurissa vakiintuneisiin kerronnan tapoihin viitataan kerronnan konventioilla. (Hänninen 2002, 20, 48–49.) Kuten Catherine Riessman (2008, 3-7) osoittaa, tuotamme kokemuksistamme tarinaa myös arkipuheessa, kun tiivistämme meille merkityksellisten tapahtumien sisältöä kertoessamme tapahtumista ja asioista muille. Ymmärrän tarinan naisen kuvauksena kokemastaan todellisuudesta.

Narratiivisesta tarkastelutavasta yksilöllisen tekee pyrkimys kuvastaa kerronnan kautta yksilön merkityksenantoja tietystä ilmiöstä. Toisaalta kertomukset ovat aina kosketuksissa myös vallitsevaan todellisuuteen, joten tarinat ja yksilölliset tulkinnat rakentavat samalla myös tiettyä kulttuurista sidettä ilmiöön. Hänninen (2002, 20) toteaaakin tarinan muodostamisen olevan aina sekä yksilöllisesti luovaa että kulttuurisesti sidottua. Narratiivitutkijat jakavat näkemyksen siitä, että kertomukset tuottavat ja myös kantavat kulttuurisia merkityksiä (Eronen 2012, 50). Hyvärinen (2006, 1-2) yhtyy Eronen (2012, 50) näkemykseen todetessaan, että kertomukset nähdään yksilön subjektiivisina kokemuksina, mutta sosiaalitieteellinen tutkimus tulkitsee ne myös kulttuurisesti sävyntyneiksi.

Keskeisessä asemassa tarinallisuudessa on vielä tarkennettu käsite sisäisestä tarinasta: sen avulla jäsennetään elämän merkityksellisyyden kokemuksen muodostumista. Sisäisen tarinan muodostuminen on luova prosessi, jota Hänninen (1999, 49) kuvaa näin: *”Sisäinen tarina on siis yksilön mielen sisäinen, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja kulttuurista juontuva, mutta yksilölliseen kokemushistoriaan ankkuroituva, luova ja muuttuva elämäntilanteen jäsennysprosessi, joka kytkeytyy motiiveihin ja emootioihin.”* Sisäisen tarinan muotoileminen ulkoiseksi kertomukseksi vaatii ajatuksen muuntamista merkitykseksi ja merkityksen ilmaisemista sanoilla tai muilla merkeillä. Omaelämäkerralliset kirjoitukset, päiväkirjat ja narratiiviset tutkimushaastattelut ovat antoisinta ja aidointa aineistoa sisäisen tarinan jäljittämisen kannalta. (Emt., 30, 49.)

4.2 Tutkimustehtävä

Tutkielmassani haen vastausta seuraavaan tutkimuskysymykseen:

Millaisia ovat naisten kokemukset tahattomasta lapsettomuudesta?

Tutkielmani aineistosta, tahattomasti lapsettomien naisten kertomuksista, etsin vastausta tutkimuskysymykseeni. Tavoitteena on tuoda esiin ne kosketuspinnat, joihin tahattoman lapsettomuuden kokemus naisten elämässä heijastuu.

4.3 Aineisto ja sen keruu

Minulle oli heti tutkielmaa suunnitellessani selvää, että hankkisin tutkielmani empiiriseksi aineistoksi naisten kirjoittamia tarinoita. Sensitiivistä aihetta tutkivalle hyvänä vaihtoehtona nähdäänkin juuri erilaiset kirjalliset aineistot (Aho & Kylmä 2012, 276). Mietin, mitä kautta lähtisin aineistoa keräämään ja luontevimmaksi tavaksi koin sosiaalisen median. Kuulun Facebookissa useampaan Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n ylläpitämään vertaistukiryhmään ja ajattelin sitä kautta saavuttavani tutkimuksen kohderyhmän tehokkaasti. Simpukka ry:n suljettuihin ryhmiin pääsee vain ryhmän ylläpitäjän hyväksymänä sellaiset henkilöt, joilla on omakohtainen lapsettomuuskokemus. Olin yhteydessä Simpukka ry:n Facebookin vertaisryhmien ylläpitäjiin ja pyysin luvan kerätä aineistoni sitä kautta. Saatuaani luvan aineiston keruuseen, laitoin vertaisryhmiin kirjoituspyynnön (liite 1), johon kysyin luvan Simpukka ry:n toimihenkilöiltä. Kirjallisia lupia ei tarvittu, sillä naisten osallistuminen tutkimukseen oli täysin vapaaehtoista. Omien ryhmiin liittämieni kirjoituspyyntöjen lisäksi Simpukka ry:n vertaiskoordinaattori Anniina Voutilainen julkaisi kirjoituspyynnön kolmessa muussa tahattomasti lapsettomien vertaistuki -ryhmässä, joihin itse en kuulu. Kirjoituspyynnössä pyydän naisia kirjoittamaan tarinan muodossa tahattoman lapsettomuuden kokemuksistaan peilaten niitä seuraavien teemojen avulla: vaikutukset naiseuteen, sosiaalisiin suhteisiin, parisuhteeseen ja osallisuuden kokemuksiin. Lisäksi pyysin kertomaan, millaista on olla tahattomasti lapseton meidän yhteiskunnassamme - vaikuttaako kulttuurimme tahattoman lapsettomuuden kokemukseen. Tahattoman lapsettomuuden heijastumista työelämässä tai tasa-arvokysymyksissä pyysin myös pohtimaan. Lisäksi pyysin kuvailemaan keinoja, joilla nainen on selvinnyt tahattomasta lapsettomuudesta. Taustatietoihin toivoin naisten kertovan ikänsä, tahattoman lapsettomuuden ”syyn”, kauanko

lasta on yritetty ja aviosäädyn. Kirjoitelmat pyysin palauttamaan sähköpostitse. Ajattelin, että sähköpostin kautta lähetettävä tarina olisi myös vastaajien näkökulmasta helppo tapa osallistua tutkimukseen.

Julkaisin kirjoituspyynnön helmikuussa 2016 ja sain alle kahdessa viikossa 16 vastausta. Kirjoituspyynnön yhteyteen kirjoittamani kahden kuukauden aikaraja kirjoituksille alittui nopeasti, mikä kertoo mielestäni siitä, että naisilla on suuri tarve kertoa tahattoman lapsettomuuden kokemuksistaan. Otin tarinoita vastaan lupaamani kaksi kuukautta ja loppujen lopuksi sain lapsettomuustarinan 22 naiselta. En rajannut saamastani 22 tarinasta tutkimuksen ulkopuolelle ainuttakaan, vaikka muutamassa kirjoituksessa ei käsitelty pyydettyjä teemoja, vaan niissä kuvattiin lähinnä yksityiskohtaisesti lapsettomuushoitohistoriaa ja itse hoitoja. Ajattelin sen kuitenkin kertovan kirjoittajalle tärkeää tarinaa hänen oman lapsettomuuskokemuksensa näkökulmasta.

Tarinat lähetettiin minulle sähköpostitse liitetiedostona. Siten kirjoitukset olivat jo valmiiksi sähköisessä muodossa, joten minun oli helppo muokata ne kirjoitusmuodoltaan yhdenmukaisiksi, että voisin paremmin hahmottaa ja vertailla muun muassa tarinoiden rakennetta ja pituutta. Tutkimusaineistoa kertyi (Ariel -fontti, fonttikoko 12, riviväli 1,5) yhteensä 86 sivua. Pisin tarina oli 12 sivua lyhimmän ollessa yhden sivun mittainen. Keskiverto pituus tarinalle oli 3-4 sivua. Naiset kirjoittivat minulle käyttäen nimimerkkiä, jota käytän tutkimuksessani viitatessani heidän tarinaansa. Kirjoituspyyntöni mukaisesti tutkimukseen osallistuneet ja tarinansa kanssani jakaneet naiset esittelivät aluksi itsensä kertoen ikänsä, aviosäätynsä, ”syyn” tahattoman lapsettomuuden taustalla ja sen jälkeen lasta on yritetty. Määriteltujen taustatietojen kertomisen jälkeen tarinat saivat kunkin kertojan näköisen ilmeen.

Tutkimukseen osallistuneet naiset olivat ikähaitariltaan 22–44 -vuotiaita. Hieman yli puolet vastaajista, 13 naista, oli iältään 30–39-vuotias. Naisten tahattoman lapsettomuuden tarinoissa lapsettomuuskokemus oli jatkunut 2–9 vuotta, yleisimmin lapsettomuuskokemus oli jatkunut 2–4 vuotta. Kirjoittajista viisi koki sekundääristä lapsettomuutta, jossa heillä oli joko itsellään aiemmasta suhteesta lapsi/lapsia, tai heidän puolisoillaan oli aiemmasta suhteesta lapsi/lapsia. Pääasiassa tarinansa jakoivat heteroparisuhteessa olevat naiset, mutta mukana oli myös tarina naiselta, jonka puoliso on nainen. Tarinansa kirjoittivat myös teoriassa elämäntapalapsettomaksi luokiteltavat sinkut, kaksi yksinelävää naista. Heistä toinen ei kuitenkaan mieltänyt itseään elämäntapalapsettomaksi siten, kun se teoriassa nähdään. Lapsettomuuden taustalla oli seuraavia tekijöitä (osalla lapsettomuuteen vaikutti useampi tekijä) kuten selittämätöntä lapsettomuutta (=lapsettomuudelle ei ole löydetty lää-

ketieteellistä syytä), PCOS (=munasarjojen monirakkulaoireyhtymä), endometrioosi (=kohdun limakalvon sirottumatauti), POI (=”ennenaikaiset vaihdevuodet”, eli munasarjojen toiminnan ennenaikainen hiipuminen/munasarjojen toiminnan häiriö), tukkeutuneet munanjohtimet, huonolaatuiset munasolut, kohdunpoisto sairauden seurauksena, sekä miehen huonolaatuinen sperma/ei siittiöitä.

Tarinoissa välittyy aina pala ihmistä ja erilaiset kirjoitustavat kuvantavat ihmisten tapaa jäsentää asioita ja syvällisempiä tuntojaan. Merja Laitisen ja Tuula Uusitalon (2008, 111) mukaan narratiivisuuden lähtökohtainen ajatus on, että tarinat ovat ihmiselle sisäsyntyinen tapa jäsentää maailmaa, kokemuksia ja itseään. Kertomukset sisältävät osittain epäjohdonmukaisuutta, mutta samalla ne ovat keinoja eheyttää ja tuottaa johdonmukaisuutta sekä jatkuvuutta. (Emt., 111.) Tarinoita kirjoittamalla ihminen voi vaivattomammin välittää kipeimpiäkin kokemuksiaan, sillä kirjoittaessa kokemuksista kertomiseen ei heijastu tutkijan ja tutkittavan välinen suhde eikä luottamusta tarvitse rakentaa lyhyen tapaamisen aikana. Tutkittavan ei tarvitse myöskään jännittää tai pelätä mahdollisia reaktioita, joita tarinan kertominen saa aikaan hänessä tai minussa tutkijana. Koska tahattomassa lapsettomuudessa on kyse hyvin herkästä ja intiimistä asiasta, tuntui naisten tarinoiden saaminen isolta kunnian- ja luottamuksen osoitukselta.

Kuten Larsson ja Sjöberg (2010, 278), myös minä pohdin sitä, kuinka paljon tutkittavilta jää mahdollisesti sanomatta/kirjoittamatta narratiivisessa tutkimuksessa. Tarinan kirjoittaminen on tutkittavalle turvallinen tapa osallistua tutkimukseen; hän voi itse määritellä, kuinka paljon itsestään antaa tutkimuksen käyttöön. Toki narratiivista tutkimusta voi myös syventää haastatteluilla, mutta toisaalta, tutkittavan valintaa siitä, mitä ja miten haluaa kertoa, tulisi myös kunnioittaa. Omassa tutkimuksessani lisäsin kirjoituspyyntöön (ks. Liite 1) toiveen, että tarinan kirjoittaja jättäisi yhteystietonsa, jos hän haluaisi osallistua mahdolliseen jatkohaastatteluun. Jokainen lapsettomuustarinansa jakanut nainen oli valmis osallistumaan haastatteluun ja antoi minulle yhteystietonsa. Saamani kirjallinen aineisto oli kuitenkin niin runsas ja samantapaiset lausumat alkoivat toistua, joten oli aiheellista olettaa, että aineiston saturaatio oli saavutettu (ks. esim. Eskola & Suoranta 1998, 62–63). Tämän tutkimuksen puitteissa haastatteluille ei siis ollut tarvetta, vaikka haastatteluilla olisin päässyt mahdollisesti vielä syvemmälle tahattoman lapsettomuuden ilmiöön.

4.4 Tutkimusmenelmänä narratiivisuus

Narratiivisen tutkimuksen piiriin kuuluu useita tutkimusmenetelmiä. Sen juuret ovat kirjallisuuden, psykologian ja sosiologian kentällä, mistä tutkimusmenetelmiä on sovellettu sosiaalityöhön. Narratiivisen tutkimuksen keskeinen alue on ihmisten välinen vuorovaikutus, jolle sosiaalityön ydin perustuu. Sam Larsson ja Yvonne Sjöblom (2010) kertovat narratiivisen tutkimuksen avulla saatavan syväluotaavaa tietoa ihmisen elämästä, minkä vuoksi se soveltuu sosiaalityöhön. Narratiivisuutta voidaan käyttää myös oman minäkuvan vahvistamiseen ja siinä yhdistyy niin yksilöllinen kuin rakenteellinen näkökulma. (Emt., 272.)

Narratiivisuus näkyy tutkimuksessani lähestymistavan, tutkimusaineiston keräämisen sekä tarinoiden analyysimenetelmien valinnoissa sekä tulkinnessa, koko tutkimusprosessin läpäisevänä otteena. Tutkimuksessani on lisäksi vaikutteita myös fenomenologiasta ja feministisestä tutkimuksesta. Se, miten ihmiset itse kokevat elämänsä ja olemassaolonsa, minun tutkimuksessani tahattoman lapsettomuuden, tuottaa tärkeää tietoa. Tällainen kokemuksellinen tieto vähän tutkituista tai vaikeasti määriteltävistä asioista on parhaiten saavutettavissa fenomenologisen lähestymistavan avulla (ks. Perttula & Latomaa 2005). Fenomenologinen lähestymistapa tarkoittaa tutkimuksessani yritystä päästä lähelle naisten tahattoman lapsettomuuden kokemusta. Fenomenologia kietoutuu niin ikään kokemuksen tutkimiseen ja osittain myös aineiston analyysivaiheeseen. Marianne Liljeströmin (2004, 11–12) mukaan feministinen tutkimus on perusluonteeltaan tieteidenvälistä ja näyttäytyy lähinnä tutkimusaineiston kirjoittajien sukupuolivalinnassa ja heidän arvostuksessaan. Kaikilla näillä tutkimussuuntauksilla on yhteneväisyyksiä keskenään. Tutkielmassani yhteinen nimittäjä on kokemus ja sen tutkiminen. Tutkijan luonne, tiedon tuottaminen ja tutkijan paikantuneisuus korostuvat niin feministisessä kuin narratiivisessäkin tutkimuksessa. Feministisessä tutkimuksessa tieto ja tietäminen ovat aikaan, paikkaan ja henkilöön sidottua, kontekstuaalista ja materiaalista. (Emt. 2004, 13–15.)

Naistutkimus, eli feministinen tutkimus on tieteenalana nuori, mutta koko olemassaoloaikansa sen keskiössä on ollut äitiys. Tutkijat esittävät toisistaan poikkeavia näkemyksiä äitiydestä. Toiset sanovat, miten äitiys on naisen yksilöllistymisen ja tasa-arvoisuuden toteutumisen tiellä, kun toisessa ääripäässä äitiys nähdään vahvuutena ja voimavarana, joka antaa erityistä naistietämystä. Lapsettomat naiset kokevat molemmat näkemykset heidät poissulkevana, aivan kuin lapseton ei olisi nainen; häntä eivät kosketa tasa-arvokysymykset, eikä hänellä toisaalta ole mitään, mistä ammentaa vahvuutta. Osa naistutkimuksesta huomioi lapsettomat naiset, mutta edelleen suurta osaa tutkimuksesta

voidaan kritisoida kapeasta naiskäsituksesta, joka samaistaa naiset ja äidit toisiinsa. (Mäkinen 2008a, 135–136.) Arthur Greil kumppaneineen (2010) jakaa sosiaalitieteellisen lapsettomuustutkimuksen kahteen suuntaukseen. Perinteisemmässä tutkitaan kvantitatiivisesti lähinnä lapsettomuushoitopotilaita tähdäten palveluiden parantamiseen, kun tuoreemmassa hyödynnetään enemmän laadullisia tutkimusmenetelmiä tavoitteena selvittää lapsettomien kokemuksia, jotka ovat muodostuneet heidän omassa sosiokulttuurisessa kontekstissaan. (Greil ym. 2010, 140, 142, 153.) Oma tutkimukseni asettuu naistutkimuksen kentälle pyrkien rakentamaan avarakatseista naiskuvaa. Greilin jaottelun mukaan näen työni sosiaalitieteellisen lapsettomuustutkimuksen uudempaan traditioon kuuluvana. Vaikka tutkimuksestani voidaan tunnistaa fenomenologisia ja feministisiä vivahteita, korostuu tutkimuksessani selkeästi narratiivisuus. Narratiiviselle tutkimukselle monitieteisyys on kuitenkin enemmän tai vähemmän välttämätön näkökulma (Larsson & Sjöblom 2009, 273).

Omassa tutkimuksessani kiinnitin huomiota siihen, millaisia merkityksiä tahattoman lapsettomuuden kokemus naisten tarinoissa saa. Kokemuksesta ei kirjallisuuden valossa löydy yksiselitteistä määritelmää, jolla sitä voitaisiin kuvata kattavasti ja ymmärrettävästi. Fenomenologinen ajattelu pitää kokemusta suhteena, joka liittyy subjektin ja objektin yhdeksi kokonaisuudeksi. Kokemus edellyttää suhdetta todellisuuteen eli elämäntilanteeseen. (Perttula & Latomaa 2005, 116–119.) Catherine Riessmanin (1993) mukaan kokemukset ovat aina ulospäin kommunikoituja kertomuksia, eivät autenttisia kokemuksia. Toisin sanoen olemme tekemisissä kokemuksen representaatioiden kanssa.

Narratiivisessa tutkimuksessa voidaan hahmottaa viisi erilaista tasoa: kokemus, siitä kertominen, teksti, analyysi sekä lukijan tekstille antama merkitys (Johansson 2008, 27–31). Omasta tutkimuksestani paikkansin kaikki nämä viisi tasoa. Tutkimuksessani naisilla on tahattoman lapsettomuuden kokemus, josta he kertovat minulle tarinamuodossa (teksti). Analyysin voi tulkita tutkimuksessani kahdella tavalla. Ensinnäkin analyysi on naisten oma tuotos heidän kokemuksistaan ja/tai toiseksi se on minun tekemäni analyysi naisten lapsettomuustarinoista. Tulokset ovat tutkijan tekstille antama merkitys. Tarinallisen tutkimuksen avulla voidaan lisäksi tavoittaa sitä, mistä vaietaan ja mitä hyväksytään, mikä mahdollistaa sen, että voidaan havainnollistaa, ymmärtää ja jopa selittää jotain olennaista maailmasta. (Squire ym. 2008, 1-2.)

4.5 Narratiivisen analyysin toteutus

Narratiivinen analyysi on toteutettavissa monin keinoin. Selkein rajanveto on tehtävä sen suhteen tutkitaanko sitä, mitä ihmiset kertovat, vai sitä, kuinka he kertovat (Laitinen & Uusitalo 2008, 131). Olennaista on siis erottaa toisistaan narratiivien analyysi ja narratiivinen analyysi. Kertomusten sisällä toteutettava narratiivien lähempi tarkastelu on narratiivien analyysia. Narratiivisessa analyysissa rakennetaan analyysille pohja juonikertomusten perusteella. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisellä tavalla narratiivien analyysissa aineistoa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti ilmiön hahmottamiseksi. Narratiivisessa tutkimuksessa lopputulemana on kuvaus kertomuksista. Narratiivisessa analyysissä rakennetaan aineiston pohjalta esimerkkitarinoita, joissa kuvataan aineiston kannalta keskeiset teemat. (Polkinghorne 1995, 12–13; Heikkinen 2001, 122.)

Eskolan ja Suorannan (1998, 162) tavoin Hyvärinen (2006, 17–23) toteaa, ettei kerronnallisessa tai narratiivisessa tutkimuksessa ole yhtä ainoaa selvärajaisista analyysitapaa. Aineiston käsittely ja analyysi muokataan tutkimustehtävästä käsin soveltuvaksi, mikä antaa aineistolähtöisyydelle hyvän pohjan. Hyvärinen (2006, 17–23) listaa toimiviksi vaihtoehtoisiksi kirjallisen kertomuksen tulkitaan: temaattisen luennan, sisällön analyysin ja kertomuksen luokittelun kokonaishahmon perusteella. Temaattinen luento on aineiston koodaamista sisältöä ja teemoja yhdistellen. Analyysitavat voivat myös limittyä toisiinsa, kun on kyse laadullisesta analyysista. Teemoittelun avulla aineistosta etsitään tutkimustehtävän kannalta olennaisia teemoja, jotka auttavat selittämään tutkittavaa ilmiötä. Aineisto ikään kuin paloitellaan tarkoituksenmukaisten aihepiirien mukaan ja siitä etsitään joko yhdistäviä tai erottavia tekijöitä. Teemoittelu voidaan tehdä teoria- tai aineistolähtöisesti (Eskola & Suoranta 1998, 162, 174–182). Pelkkä koodaus ja teemojen luettelu ei vielä tee analyysista syvää, vaan aineistosta löytyvät teemat on liitettävä kertomukseen/kertomuksen eri vaiheisiin. Kertomuksia voidaan luokitella kokonaishahmon, yhden käsitteen tai tyyppin perusteella. Heikkoutena voidaan pitää sitä, että kertomusten moninaisuuden vuoksi kertomusten luokittelu yhteen kategoriaan voi jättää analyysin liian kapeaksi ja pinnalliseksi. (Emt., 17–23.) Tutkimukseni on aineistolähtöinen, mutta tiedostan, että 100 % aineistolähtöinen analyysi on vaikeasti toteutettavissa. Analyysia tehdessä kaikki havainnot merkitsevät jotakin. Havaintoni ovat teoriatilanteita ja käyttämäni käsitteet sekä tutkimusmenetelmä ovat minun, eli tutkijan valitsemia ja asettamia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–96.)

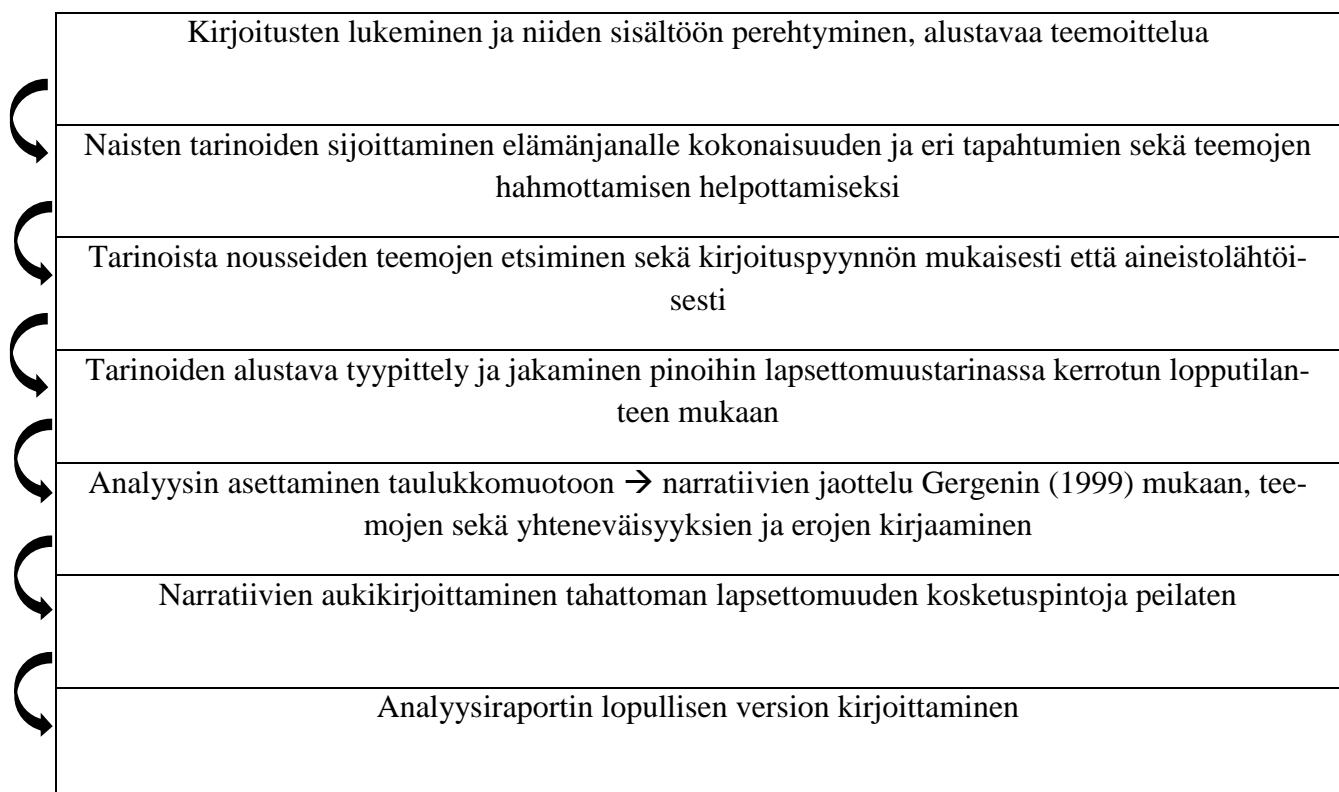
Aineistolähtöisessä analyysissä liikkeelle pyritään lähtemään ilman ennakko-oletuksia ja määritelmiä. (Eskola & Suoranta 2002, 19; Tuomi & Sarajärvi, 2002, 97.) Tutkijan tehtävänä on tuoda esiin

aineiston analyysivaiheessa jäsentyneet ja muotoutuneet tulkinnat tarinoista (Hänninen 2002, 32). Analyysini tukena hyödynsin Kenneth Gergenin (1999) juonirakenteiden analysoinnin välineitä, joiden mukaan paikansin aineistostani regressiivisesti, progressiivisesti ja stabiilisti suuntautuneita tarinatyypppejä. Kyse on tutkimusmetodista, jossa huomiota kiinnitetään kerronnan suuntautuneisuuteen. Jaottelu liittyy käsitykseen, jonka mukaan tarinoita kerrotaan tietynlaisten konventioiden mukaan. Pelkistetyimmillään kyse on siitä, miten kertomukset noudattavat juonellista rakennetta, joka pitää sisällään alun, keskikohdan ja lopun. (Heikkinen 2007, 147.) Kertomuksessa on lähtökohtaisesti kertomisen arvoinen lopputulos, jota kohti tarinan eri osat johdattavat asettuen tietynlaiseen suhteeseen tämän kanssa. Gergen (1999, 2-5) näkee tarinan osien pitävän sisällään esteitä matkalla kohti päämäärää tai ne voivat kertoa myös siitä, kuinka asiat etenevät kohti toivottua lopputulosta. Menetelmässä on yksinkertaisimmillaan kyse siitä, että juonet voidaan asettaa aikajanelle sen perusteella, miten niiden käännteet ja kerronta rakentuvat ja miten kertomuksen eri kohdat suuntautuvat suhteessa toivottavaan lopputulokseen. (Gergen 1999, 2–5).

Gergen (1999, 2-5) jaottelee tarinat kolmeen eri kerronnan muotoon: stabiili, progressiivinen ja regressiivinen narratiivi. Stabiilissa narratiivissa tarinan kehityskaari pysyy pääpiirteittäin muuttumattomana suhteessa lopputulokseen tai kertomuksen tavoitteeseen; elämä jatkuu ottamatta käännettä huonompaan tai parempaan suuntaan. Progressiivinen narratiivi puolestaan sisältää muutoksen parempaan, eli elämästä kerrotaan tällöin nousujohteisesti, menestystarinana. Regressiivinen narratiivi kuvaa sitä vastoin muutosta huonompaan, asiat muuttuvat koko ajan synkemmiksi. Jaottelussa korostuu tarinoiden suuntautuneisuus, tapahtumat, joiden kautta kirjoittaja vie kertomusta eteenpäin kohti lopputulosta. ”Onnellisena elämänsä loppuun asti” - tyyppinen tarina on esimerkillinen kuvaus stabiilista narratiivista. Progressiivisissa tarinoissa erottuu regressiivisten ja progressiivisten narratiivien vaiheiden tiheä vaihtelu, jolloin rakentuu vaikeuksista voittoon kulkeva tarinakaari, sankaritarina. (Emt., 2–5.)

Gergenin (1994, 189–193) mukaan relevanttien tapahtumien ja niiden järjestykseen liittyy olennaisesti kausaalinen selittäminen, jonka avulla teemme selontekoa meitä kohdanneista tapahtumista ja niiden välisistä syy–seuraus -suhteista. Kertomuksissa myös identiteetin tulee pysyä stabiilina, ellei henkilö kehity tarinan aikana. Kertomuksien avulla luomme, ymmärrämme ja määrittelemme ympäröivän sosiaalisen maailman lisäksi myös omaa identiteettiämme ja paikkaamme ympäröivässä todellisuudessa (Somers & Gibson 1994, 57–58). Tämän vuoksi haluan tarkastella analyysissäni myös kirjoittajien rakentamaa identiteettiä suhteessa tutkittavaan ilmiöön.

Hyödynnän identiteetin analysoinnissa Hännisen (2002, 60–62) teoriaa, jonka mukaan identiteetti on tarinallinen luomus, joka nähdään kulttuurisena, muuttuvana ja moniulotteisena prosessina, josta voidaan erottaa useampia tasoja. Tahattomasti lapsettomien naisten kirjoittamissa tarinoissa on löydettävissä Hännisen kuvailema ”sosiaalinen identiteetti” ja erilaiset ”toimijaminät” (Emt., 61). Hännisen ohella muun muassa Albert Bandura (2006, 164–165) on analysoinut identiteettiä yksilön toimijuuden näkökulmasta. Tutkielmassani peilaan toimijuutta suhteessa tahattomaan lapsettomuuteen viitaten toimijuudella yksilön aktiiviseen asioihin vaikuttamiseen sekä toimimiseen asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Yksilön toimijuuteen liittyy Banduran (2006) mukaan neljä ominaisuutta: intentionaalisuus, ennakointi, reaktiivisuus ja itsereflektiivisyys. Intentionaalisuudella tarkoitetaan yksilön suunnitelmallista toimintaa tavoitteidensa saavuttamiseksi. Ennakoinnilla puolesta viitataan yksilön taipumukseen visualisoida tavoiteltua tulevaisuuden tilaa itsensä motivoimiseksi ja tarkoituksellisen toiminnan edistämiseksi. (Emt., 164) Reaktiivisuus on määrätietoista itsesääätelyä omien valintojen ja toiminnan suhteen. Ajattelisin, että edellä mainitut Banduran kolme toimijuuden tasoa ovat verrattavissa Hännisen (2002, 62) tulevaisuusidentiteettiin. Tarinallisesta näkökulmasta voidaan niin ikään tarkastella identiteetin tulevaisuusulottuvuutta. Silloin puhutaan ”mahdollisesta minästä”, mikä tarkoittaa ihmisen käsityksiä siitä, mitä hän voisi olla, mitä hän toivoo olevansa ja mitä hän pelkää olevansa tulevaisuudessa. Yksilön ajatus mahdollisista minästä ohjaa voimakkaasti nykyhetken motivaatioita ja arvioita. Viimeisenä Banduran (2006) toimijuuden ominaisuutena on itsereflektio, joka viittaa yksilön kykyyn arvioida omaa toimintaansa ja kykeneväisyytään suhteessa tavoitteisiinsa, sekä kykyyn tarvittaessa muuntaa niitä tavoitteiden saavuttamiseksi (Emt., 165). Hänniseltä (2002) löytyy määritelmältään hyvin samankaltainen ”reflektoitu identiteetti” (tulkittu minä), joka tarkoittaa tietoista identiteetin rakentamista silloin, kun rutiininomainen elämäntapa horjuu tai katkeaa, tai kun elämänprojekteja on arvioitava uudestaan (Emt., 61).

KUVIO 1. Analyysiprosessin vaiheet.

Lähdin analyysissäni (Kuvio 1) liikkeelle lapsettomuustarinoiden lukemisen jälkeen alustavalla teemoittelulla. Naisten tarinoissa suurin osa kirjoittajista oli muodostanut tarinan ajallisena kokonaisuutena kuvaamalla aluksi tahattoman lapsettomuuden taustaa ja kokemuksen alkua. Tarinoille oli yhteistä, että lapsettomuushoidot määrittivät tarinan ajallista kulkua; alkua ja loppua, kun muut lapsettomuuden kosketuspinnat kietoutuivat tarinoihin. Näin ollen piirsin naisten tarinat elämänjanelle helpottaakseni heidän tarinansa juonen ja kokonaisuuden hahmottamista. (Kuvio 1.)

Aineistolähtöisen teemoittelun ja tyypittelyn myötä jaoin tarinat Gergenin (1999) jaottelun mukaisesti tarinatyyppeihin sen mukaan, onko lapsettomuustarina päättynyt vaikeiden vaiheiden jälkeen onnellisesti (progressiivinen tarina), lapsettomuuden kokemus ja hoitokierre ovat vieneet ja vievät syvemmälle kuiluun (regressiivinen tarina), vai nähdäänkö tulevaisuudessa toivoa, se on avoinna (stabiili). Naisten tarinoista löytyi useita eri teemoja jo teemoitteluvaiheessa. Teemoittelua toteutin merkitsemällä tarinasta nousseita erilaisia teemoja eri väreillä. Löytämäni teemat ilmenevät eri tavoin eri tarinatyypin sisällä, mutta myös hyvin samankaltaisia, yhdistäviä kokemuksia tarina-

tyyppien väliltä löytyy. Saman tarinatyyppin sisälläkin eri teemat voivat ilmetä eri tavalla, onhan lapsettomuus kuitenkin yksilöllinen kokemus. (Kuvio 1.)

Tämän jälkeen piirsin analyysini tueksi taulukon, johon kirjasin karkeasti analyysini pääkohdat Gergenin (1999) jaottelun ja aineistosta nousseiden teemojen, yhdistävien ja erottavien tekijöiden mukaisesti. Osa tarinoista oli sävyltään/kirjoitusasultaan, tai Gergenin (1999) termein suuntautumiseltaan, regressiivisiä, vaikka ne lastensaantia peilaten olivat progressiivisia. Jaottelin naisten tarinat tarinatyyppien alle sen mukaan, että lapsen saaneet naiset ovat taulukossa progressiivisen tarinan kohdassa, vaikka he kokisivat sekundääristä lapsettomuutta. Tulkitsen lapsen saannin ponnistelujen jälkeen menestykseksi, mikä on yksi progressiivisen narratiivin edellytys. Koin jaottelun regressiivisen ja stabiilin tarinatyyppin välille vaikeaksi. Tämä johtui lähinnä siitä, että tutkimuksessani yksikään tarina ei vastaa Gergenin (1999) stabiilin narratiivin kuvailua siitä, miten tasaisen elämäntapa-teen päässä on onnellinen loppu. Tahattoman lapsettomuuden kokemus ei kenenkään kohdalla ole kuopaton. Pitkällisen pohdinnan ja monen monien lukukertojen jälkeen päädyin omassa analyysissani yhdistämään stabiilin narratiivin lapsettomuuskokemuksesta selviytymiseen. Tällä viittaa siihen, eletäänkö jo/ollaanko lähellä mahdollista hyväksymisen/lapsettomuudesta selviytymisen vaihetta; on löydetty vaihtoehtoisia toimintatapoja (esim. lahjasolut, adoptio), on päädytty jatkamaan elämää kahden hengen perheenä – tulevaisuudessa nähdään toivoa, se on avoinna. Regressiivisessä tarinassa asiat synkkenevät vaihe vaiheelta. Osassa regressiivisiäkin lapsettomuusnarratiiveja heijastui toivo ja valo. Toisaalta, kuten edellä jo totesin, osassa progressiivisen narratiivin menestystarinoista kuului asioiden synkkyys vielä lapsensaannin jälkeenkin. Tutkimustuloksistani käy ilmi, miksi näin on, mikä onkin yksi merkittävä havainto ja huomionarvoinen asia esimerkiksi jatkotutkimuksia ja yhteiskunnan resurssien suuntaamista ajatellen. Vaikka naiset kirjoittivat tarinansa minulle nimimerkillä, viittaa tutkielmassani heidän kirjoituksiinsa numeerisesti.

Tuloksia kirjoittaessani pitäydyin kirjoittamaan kaikki tarinatyyppit vain yhden otsikon alle käyttämättä alaotsikoita lapsettomuuden kosketuspintoihin viitaten. Alaotsikoitakin kokeilin sisällyttää tulokappaleisiin, mutta se hälvensi mielestäni liiaksi tarinatyyppin kokonaisuutta. Vaikka identiteetti kulkee sisällä tarinatyypeissä ja sen olisi voinut kirjoittaa kunkin tarinatyyppin sisään, halusin nostaa identiteettien analyysin omaksi kappaleeksi, koska kerronnan suuntauksesta ja tarinatyyppistä huolimatta tahattomasti lapsettomien naisten identiteetti näyttäytyi hyvin samankaltaisena, mikä on yksi tutkimustulos.

Jokaisella tutkijalla, niin minullakin, on oma taustansa, joka ei voi olla vaikuttamatta siihen, millaisten silmälasien läpi aineistoaan lukee. Kuten esimerkiksi Merja Laitinen (2004, 85–88), Riitta Laakso (2009, 55) ja Vilma Hänninen (2002, 34) kirjoittavat; omat arvot, lisääntyvä ymmärrys, aikaisemmat kokemukset, näkemykset ja sitoumukset suuntaavat havaintoja ja ymmärrystä, jolloin tutkija enemmän tai vähemmän tiedostamattaan valikoi ja pelkistää aineiston rikkautta. Näin ollen voidaan ajatella, että aineiston tulkinnassa ja esityksessä on aina esillä myös tutkijan ääni, jolloin täydellinen aineistolähtöisyys ei toteudu. Koska aineistolähtöisen analyysin lopputulokseen vaikuttaa loppujen lopuksi moni asia, on erityisen tärkeää reflektoida ja arvioida tutkimuksen analysointiprosessia mahdollisimman kattavasti.

Tässä kohtaa korostuu mielestäni Heikkisen (2001, 129) toteamus siitä, että narratiivisen tutkimusotteen kannalta on todettu olevan etua, jos tutkija tuntee tutkittaviensa elämää. Minä en voi sanoa tuntevani tarinansa kirjoittaneen naisen elämää, mutta tunnen ja pystyn samaistumaan heidän lapsettomuuskokemuksiinsa. Ajattelen, että en tee aineistolle vääryyttä, vaikka tutkijan ääni tuloksista kuultaisikin, sillä minun ääneni on myös tahattomasti lapsettoman naisen ääni. Tokikaan tutkimuksen tarkoitus ei ole tuoda minun ääntäni kuuluviin, vaan kaikkien niiden 22 naisen, jotka tarinansa minulle uskoivat. Analyysivaiheessa pidin tärkeänä, etten omasta lapsettomuuskokemuksestani huolimatta luo valmista ymmärtämisen mallia lukiessani naisten kokemuksia. Aineistolähtöisyyteen pyrkiminen osoittautui minulle aineistoa lukiessani kuitenkin erittäin haastavaksi, sillä minulta otti useamman lukukerran ennen kuin pystyin käymään tarinoita läpi ilman, että kirjoituspyynnössä ohjeistamani teemat olivat ainoat löydökseni. Halusin kohdata tarinat mahdollisimman ennakkoluottomasti kiinnittäen huomioita niihin sisällöllisiin asioihin, joita he olivat tuoneet esille kuvatesaan kokemustaan tahattomasta lapsettomuudesta. Tutkimuksessani tavoitteena on tuoda esille naisten lapsettomuuskokemus, mikä edellytti avointa aineiston tulkintaa ja huomion kiinnittämistä niihin tutkimuskysymysten ulkopuolisiinkin asioihin, joilla on ilmiön kannalta merkitystä. Uskon onnistuneeni tässä lukukertojen karttuessa.

Tutkimukseni noudatteli sekä narratiivisen että laadullisen tutkimuksen käytäntöä, jossa lähtökohtana on tutkimuskohteen ja siihen liittyvien ilmiöiden ymmärtäminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 181). Laadullisen tutkimuksen tärkeimpänä tavoitteena voidaan pitää tutkijan kykyä tulkita tutkimuksensa tuloksia tavalla, jolla hän lisää inhimillistä ymmärrystä (Syrjäläinen, Eronen ja Värri 2007, 8). Tähän pyrin tutkimustuloksia esitellessäni.

4.6 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Olen pohtinut tutkimukseni luotettavuutta ja eettisyyttä jo tutkimuksen toteutus -luvussa. Tässä kappaleessa nostan vielä esille joitakin tärkeitä pitämiäni asioita. Toisin kuin muut perinteiset empiiriset tutkimusmenetelmät, narratiivisella tutkimuksella ei tähdätä testien tai mittaamisen avulla saavutetun totuuden löytämiseen, vaan pyritään hyvin perusteltuun todellisuuden kuvaukseen, joka pohjautuu aitouteen (Webster & Mertova 2007, 4). ”Koska laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohteena olevia ilmiöitä tutkittavien näkökulmasta, laadullinen tutkimus kohdistuu laatuun, ei määrään.” (Tuomi & Sarajärvi 2002, 150). Tutkimuksessani olen pysynyt rehellisenä naisten omille lapsettomuustarinoille, minkä ansiosta tuloksena on aito ja luotettava kuvaus tahattoman lapsettomuuden ilmiöstä naisten kokemana. Kaksoisroolini tutkijana ja lapsettomuuden kokeneena/kokevana koen hallinneeni sillä, että en tuonut tutkimuksen missään vaiheessa omia kokemuksiani vertailuun tutkittavien kokemusten kanssa. Ajatustasolla en voi kieltää kokemuksen näkyneen syvempänä ymmärryksenä, mistä ei nähdäkseni ole ainakaan haittaa tutkimuksen luotettavuuden kannalta, päinvastoin.

Aineistonkeruussa uskon omakohtaisten kokemusteni, joista kerroin kirjoituspyynnössäni avoimesti, auttaneen siinä, että naisten oli luontevampi kirjoittaa minulle kokemuksistaan. Heidän tarvinnut kaunistella tarinaansa tai rajata kokemuksistaan/tuntemuksistaan kertomista miettien, mistä on sopivaa kirjoittaa ja mistä ei. Kirjoituspyynnössä annoin ohjeellisia teemoja, joita naiset voisivat halutessaan hyödyntää, mutta naiset saivat kertoa tarinansa vapaamuotoisesti. Tiedostan, että tutkijana ohjailin näin toimiessani kirjoittajien tarinoita jossain määrin, mutta lopullisen ratkaisun siitä, mitä he sisällyttivät tarinaansa, he tekivät itse (ks. esim. Eskola ja Suoranta 2008).

Kirjasin tutkimuksen kulun huolellisesti, jotta luotettavuutta voidaan arvioida sen avulla. (Webster & Mertova 2007, 4.) ”Tutkimalla yksityistä tapausta kyllin tarkasti saadaan näkyviin myös se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu usein tarkasteltaessa ilmiötä yleisemmällä tasolla” (Hirsjärvi ym. 2009, 182). Saavuttaakseni kyllin tarkan tutkimusotteen käytin runsaasti aikaa aineiston teemoitteluun erilaisin keinoin (värilliset huomiotussit alleviivauksessa, mind mapit yhteneväisyyksiä ja eroja tarkastellessa, luettelot ja elämänjanat). Pyrin tutustumaan teksteihin syvällisesti ja hyvin konkreettisella tasolla. Olen myös kuvannut tutkimukseni vaiheet tarkasti edellisessä kappaleessa.

Tutkimuksessani ei ollut tutkimuksen suunnittelun osalta varsinaisesti eettisiä ongelmia, koska tutkin oman henkilökohtaisen kokemuksen herättämän kiinnostuksen myötä naisten tahattoman lapsettomuuden kokemuksia. Tutkimuksellani ei ollut toimeksiantajaa, mutta tein yhteistyötä Simpukkarin kanssa. Kunnioitus ja lojaalius heijastuu tutkimuksessani tavassani suhtautua tarinoihin ja naisten kokemustensa asialliseen ja rehelliseen esilletuontiin. Aineistoa kerätessä tulee huomioida tutkittavan anonyymiyden takaaminen, luottamuksellisuus ja aineiston tallentaminen asianmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2004, 25–28.) Oman haasteensa tutkittavien anonyymiyden suojaamiselle tuo aineiston kerääminen sähköpostitse tai sosiaalisen median kautta. Kun aineisto palautetaan sähköpostiin, kirjoittajan sähköpostiosoite tulee esille ja anonyymiutta ei aineiston keruuvaiheessa välttämättä voida varmistaa. Toisaalta, kun tarinan kirjoittaminen perustuu vapaaehtoisuuteen, ajattelin, että kirjoittajaa ei haittaa, vaikka hänen oma nimensä käy minulle ilmi. Lapsettomuustarinat lähetettiin suoraan minulle sähköpostitse, eikä kukaan välikäsi saanut aineistoa haltuunsa. Jokainen kirjoitti tarinansa nimimerkillä, jolla tallensin tarinat sekä omalle tietokoneelleni että henkilökohtaiselle muistitikulleni. Anonyymiuden säilymisen olen turvannut myös siten, jos tarinat sellaisinaan joutuisivat ulkopuolisten käsiin, niissä näkyy vain nimimerkki, eikä kirjoittajan henkilöllisyys ole tunnistettavissa aineistosta. Tämän jälkeen olen tuhonnut alkuperäisen sähköpostiviestin. Käsittelin tarinoita kaikissa vaiheissa kunnioittaen ja pysyen rehellisenä alkuperäiselle tarinalle.

Hännisen (2002, 32) mukaan: ”Tutkijan eettinen velvollisuus on pyrkiä muodostamaan tulkintansa siten, että tarinan ”omistaja” voi tunnistaa ja tunnustaa sen omakseen”. Edellä olevalla lauseella asetetaan eettisestä näkökulmasta katsoen narratiivisen aineiston tulkitsemiselle suuria odotuksia. Hänninen lainaa Daniel Bar-onia (1996): ”tällaisessa herkkää asiaa koskevassa tutkimuksessa meillä on käsissämme ihmisten elämän merkitys. Menestyksemme voi olla palkitsevaa, mutta epäonnistumisemme peruuttamatonta” (Emt., 34). Pohdin läpi tutkimusprosessin erilaisia eettisiä vaatimuksia ja suhtauduin aineistooni ja sen kirjoittajiin kunnioituksella. Toivon tulkinneeni minulle uskotua aineistoa siten, että sen kirjoittajat voivat todeta minun tehneen työni menestyksellisesti. Pohdin erityisesti sitä, kokevatko tutkimukseen osallistuneet tulleen väärinymmärretyiksi. Analyysivaiheessa olen miettinyt, kuinka itse suhtautuisin, jos joku analysoisi omia tarinoitani vaikeista kokemuksista ja esittäisi niistä tulkintojaan. Muun muassa tämän ajatuksen kautta olen voinut vahvistaa tunnetta siitä, että olen pyrkinyt kaikilta osin toimimaan eettisesti tutkimusta tehdessäni. Luottavuuden osalta olen raportoinut runsaasti suoria lainauksia lapsettomuustarinoista, jotta lukija tavoittaa haastateltavien omaa ääntä. Tämän lisäksi olen lisännyt analyysin joukkoon niin kansainvälistä kuin kotimaista tutkimustietoa ja teoriaa tahattomasta lapsettomuudesta ikään kuin antamaan tukea

aineistosta nousseille teemoille ja tutkimustuloksille. Tutkimustani voidaan näin ollen pitää luotettavana kuvauksena naisten tahattoman lapsettomuuden kokemuksesta.

5 VAJANAISESTA KOKONAISEKSI

Tässä luvussa esitän tutkimustulokseni, jotka olen analysoinut naisten minulle lähettämistä lapsettomuustarinoista narratiivien osalta Gergenin (1999) ja identiteettien osalta Hännisen (2002) sekä Banduran (2006) analyysiteorioihin tukeutuen.

<u>Analyysikehikko</u> Gergen (1999)	VajaNainen (regressiivinen) - seitsemän tarinaa	AvoNainen (stabiili) - neljä tarinaa	KokoNainen (progressiivinen) - yksitoista tarinaa
Naiseus	-Kehollisuus ja seksuaalisuus, riittämättömyys -Toiseus: ”nainen, mutta erilainen” -Yhteiskunnallisen kontekstin vaikutus	-Kehollisuus: ”kehon tuot-tama pettymys” -Lapsettomuus ei määrit-tä/määrittää naiseutta -Lapsettomuus tabu -Kunniallisuus naisena	-Raskaus vahvis-taa/heikentää kehonkuvaa -Ulkonäkö ja naisuus -Lapsettomuus ei- yksilöl-lisenä kokemuksena: ”paine naisen sijaan pariskuntaan”
Yhteiskunnalliset/ kulttuuriset kontekstit	-Lapsenhankinnan ajoitus -Lapsettomien naisten asettaminen väärään muotiin/virheelliset oletukset -Yhteiskunnallisen aseman määrittäminen -Työelämä: sosiaaliset suhteet, pätevyys	-Yksinäisyys, ulkopuoli-suus -Perhekasitys - Kulttuurinen/uskonollinen konteksti -Lapsettomuus osa työelä-mää: haastattelut, poissa-olot	-Ei juurikaan peilausta
Sosiaaliset suhteet	-Ystävät etääntyvät: tukea vai tahdittomuutta? -Vertaistuen kaksi puolta -Puoliso tukena -Parisuhde: seksuaalisuus	-Välttelee ystävien tapaa-mista -Lapsettomuus luonnehtii pariskuntaa - kahtiajakoi-suus: puoliso tuki ja tur-va/riitakumppani	-Eristäytyminen hoitojen aikana, suhteet korjaantuvat osittain -Tunteet rajoittavat sosiaali-asia suhteita -Parisuhde vahvistui
Lapsettomuushoidot	-Hoitojen saatavuus: eriar-voisuus -Ei ammattiapua -Ammattilaisten hienotun-teisuuden puute	-Määrittävät kokemusta -Henkisen tuen tarve	-Terapian merkitys -Asiantuntija hoidoissa -Yksilöllinen kokemus
Selviytymiskeinot	-Avoimuus	-Hyväksyminen -Korvaavat asiat: ”elämä tuo jotain muuta tilalle”, ”vaihtoehtoinen vanhemmuus” -Asian jakaminen Ammattiapu: ”työkaluja onnelista elämää varten”	-Hyväksyminen: ”mahdolli-suus hyvään elämään kak-sinkin” -Lapsi -Ei koskaan selviydy täysin, lapsettomuus kulkee aina mukana
Lapsettomuus- kokemuksen vaikutukset	-Ei vielä peilattu	-Lapsettomuusprosessin hahmottaminen: ”askeleita on otettava päästäkseen eteenpäin”	-Lapsettomuuskokemuksen jälkeinen raskaus erilainen -Vaikutukset vanhemmuu-teen -Pysyvät tunnereaktiot

TAULUKKO 1. Tarinatyyppien yhtäläisyydet ja erot.

Yllä olevaan taulukkoon olen koonnut analyysissä paikantamani tarinatyypit ja niiden yhtäläisyydet ja erot. VajaNaisen -, AvoNaisen - ja KokoNaisen -tarinatyyppejä yhdistää ja erottaa toisistaan kosketuspinnat, joita ovat naiseus (yhteiskunnallista äitiysoletusta peilaten), yhteiskunnalliset ja kulttuuriset kontekstit, sosiaaliset suhteet, lapsettomuushoidot, selviytymiskeinot ja lapsettomuuskokemuksen vaikutukset. Kokonaan oman analyysikappaleen, HajaNainen, omistan tahattomasti lapsettoman naisen identiteetille. Lapsettomuustarinoista seitsemän valikoitui Gergenin (1999) teorian mukaisesti regressiivisen tarinatyypin alle. Käytän tarinatyypistä nimitystä ”VajaNainen”; naiset eivät olleet saaneet lapsia lapsettomuushoidoista huolimatta. VajaNaisen -tarinatyypille ominaista kerrontaa oli tahattoman lapsettomuuden kuvailu siten, että epäonniset tapahtumat (tieto lapsettomuudesta, epäonnistuneet hoitokerrat) lapsettomuustaipaleella sysäsivät naista aina asteen syvemmälle synkkyyteen. Stabiilia tarinatyyppeä edustaa neljä kirjoitusta. Niissä lapsettomuutta oli käsitelty niin pitkälle, että tarinoiden suuntautuminen oli avoin tulevaisuudelle ja erilaisille ratkaisuille. Stabiilista tarinatyypistä käytän nimitystä ”AvoNainen”. Progressiivisen onnistumistarinan piirteet löytyivät yhdestätoista kirjoituksesta: kaikki naiset olivat saaneet lapsen/lapsia. Progressiivista tarinatyyppeä nimitän ”KokoNaiseksi”.

5.1 VajaNainen - regressiivinen tarinatyyppe

VajaNainen -tarinatyyppe sisältää Gergenin (1999) regressiivisen tarinatyypin tuntomerkkejä useammalla lapsettomuuden kosketuspinnalla (ks. ylle Kuvio 2). Lapsettomuuskokemuksen pitkittyminen ja lapsettomuushoitokierteen jatkuminen vaikuttavat naisen elämänlaatuun heikentävästi monella eri osa-alueella (muun muassa työ, sosiaaliset suhteet, parisuhde). Gergenin (1999) regressiiviselle analyysille ominaisina käännekohtina, jotka vievät naista aina syvemmälle epätoivoon, voidaan VajaNaisilla nähdä ei-toivotut kuukautiset, jokainen epäonnistunut hoito, jokainen tahdilon kommentti ja hyvääkin tarkoittava kommentti, jos se tulee väärään aikaan.

VajaNainen -tarinatyypin alle luokittelin seitsemän naisen tarinat. Kaksi naisista oli tiennyt muusta elämäntilanteesta johtuvasta syystä, että he tulisivat tarvitsemaan lapsettomuushoitoja saadakseen lapsen kuten seuraavissa otteissa tulee näkyväksi:

”(---)⁵ hoitoja itsellisenä naisena. En kokenut olevani elämäntilannelapseton, olen aina tiennyt että voin hyvin myös omin päin yrittää lasta.” (11)

⁵ Merkki (---) tarkoittaa, että olen poistanut lainauksesta analyysin kannalta tarpeetonta tekstiä. Näin toimiessani olen ollut tarkka siitä, että tarinan sisältö ei ole vääristynyt/muuttunut.

”Koska olemme naispari, rakkaudentäyteisen yön tuloksena lisääntyminen ei ole kohdallamme mahdollista. Onneksi perheen perustaminen on kuitenkin meillekin mahdollista.” (20)

Vaikka kirjallisuudessa yksinäiset naiset määritellään elämäntapalapsettomiksi, ei nainen välttämättä koe määritelmää osuvaksi omalle kohdalleen. Itsestään selvää sen puolesta on, että lapsen saadakseen nainen kaipaa lääketieteellistä avustusta. Samoin on naisparin kohdalla.

VajaNaistarinatyyppin naiselle se, että lapsi ei saanutkaan alkuaan helposti ensimmäisistä hoidoista, tuli kuitenkin ikävänä yllätyksenä. Eikä se, että naiset olivat tienneet hoitojen olevan joka tapauksessa edessä, helpottanut heidän suhtautumistaan lapsettomuuskokemukseensa pitkällä aikavälillä. Kahdelle VajaNaistarinatyyppin naiselle lapsettomuus oli tullut yllätyksenä, jopa shokkina siinä vaiheessa, kun lapsia oli toivottu. Jos elämässä on ollut jo muitakin vastoinkäymisiä, naiset kokevat lapsettomuuden kovana iskuna vastoin kasvoja. Alla olevat otteet kuvaavat naisten lapsitoiveita ja suhtautumista lapsettomuuden heidän elämässään ottamaansa rooliin:

”Minulla on aina ollut hyvin epäsäännöllinen kuukautiskierto, joten osasin aavistella ettei lapsen saaminen olisi välttämättä helppoa. Lapsi oli kuitenkin kovasti haaveissa, meillä molemmilla, mutta naisena koen ehkä kovempaa tarvetta lapsen saamiselle. Elämäni tähän asti ei ole ollut helppoa, vaan nuoresta iästäni huolimatta olen joutunut käymään isoja taisteluja ja kokenut kovia, joten toivoin ja ajattelin, että edes tämä asia menisi toiveideni mukaisesti, mutta näin ei käynyt.” (7)

”Omassa lapsettomuudessani vaikeaa on ollut se, että en ole osannut kuvitella elämäni muuta kuin perheen perustamisen. Jo lukiossa suunnitelmani olivat selvät: terveydenhoitajaksi valmistuminen ja perheen perustaminen. Piste. Muita vaihtoehtoja ei ollut tullut edes mieleenikään.” (19)

”En itse nuorena edes kuvitellut haluavani lapsia, väestön liikakasvun jne, takia, mutta kun ikää alkoi kertyä yli 20v., mieli alkoi hiljalleen muuttua. (---) Lapsiasiaan oli tarkoitus kuitenkin panostaa vasta opiskelujeni päätyttyä.” (17)

Esimerkit tekevät näkyväksi, kuinka naiset ovat jo pitkään suunnitelleet lapsen hankintaa tai perheen perustamista. Naiset kertovat tarinoissaan, miten lapsettomuus on ollut vastoinkäyminen, jota on vaikea uskoa tai hyväksyä. Lapsitoive voi herätä naisella jo aikaisemmin kuin itse yritys alkaa. Lapsenhankinta ajoittuu naisten tarinoissa tiettyyn elämänvaiheeseen, joka on yhteiskunnallisesti sovelias, vaikka sitä ei suoraan sanoiteta. Lapsenhankinta voidaan nähdä yhteiskunnallisesti sekä sisäänkirjoitettuna että ajoitettuna naisiin.

Alla olevat otteet tekevät näkyväksi sitä, kuinka vajanaisuus ja viallisuus heijastuvat tarinoissa erityisesti keholliseen naiskuvaan. Toisaalta tarinoissa tehdään ero naiseuden ja kehollisuuden välille, eikä siten koeta epäonnistumista naisena, vaan kehon pettäminen.

”(---) lapsettomuus aiheuttaa minussa valtavan suurta häpeää. En voi hyväksyä, että miten minä ihmisenä, naisena, en omalla kehollani pysty tuottamaan lasta. Olenko tosiaan niin epäonnistunut yksilö, täynnä niin virheellisiä geenejä (---)” (19)

”Minusta tuntuu, että kehoni pettää eikä toimi, kuten sen pitäisi. Tästä johtuen koen, etten ole ”oikea” nainen ja olen epäonnistunut naisena olemisessa. Tämä heijastuu synkimpinä hetkinä myös siihen, että koen olevani riittämätön ja huono ihminen, epäonnistuja.” (18)

”Koen edelleen olevani nainen, niin kuin ennenkin. En yhdistä naiseuttani suoraan lasten saantiin tai äitiyteen, mutta koen kuitenkin kehoni olevan epäkunnossa ja pettäneen minut.” (17)

Naiseuden kokemuksiin heijastuu herkästi myös yksilön ulkopuoliset tekijät, yhteiskunnallisella tasolla menestystä määrittävät mittarit. Otteissa naiset kertovat kokemistaan häpeän, huonommuuden ja riittämättömyyden tunteista. Yhteiskunnallinen äitiysoletus lienee yksi syy, miksi lapsettomuus tuottaa naisille häpeää, kun oletetaan, että jokaisen naisen tulisi hankkia lapsia. Seuraava ote tekee näkyväksi, kuinka tahattomasti lapsettoman elämää karehditaan ja häntä pidetään joko ”onnen naisena” tai vaihtoehtoisesti kateelliset leimaavat lapsettoman itsekkääksi.

”Minun ja mieheni ulkomaanmatkoja kadehtivat kaikki ystäväni, joilla on lapsia. ”Voi kunpa saisin matkustella, kuten te”. ”Voi kunpa saisisimme viettää ravintolaillallisia kahdestaan, kuten te ”. (---) En voi huutaa ystävilleni, että vaihtaisin jokaisen illallisen koska vaan hetkeen kotona pienen vauvan hoivaavana äitinä”. Ystävät valittavat, kuinka heillä on kiukuttelevat ja raskaat lapset, ja kuinka minä saan olla onnen nainen, kun voin käydä harrastamassa joka ilta, kun lapset eivät määritä iltojani.” (6)

Edellä olevasta otteesta voi lukea, kuinka naisen onneksi nähdään vapaus harrastaa, mahdollisuus matkustella ja syödä ravintoloissa. Tahattomasti lapsettoman mielessä nämä näyttäytyvät pinnallisina ja merkityksettöminä asioita, jotka leimaavat heitä ja antavat heistä ja heidän elämänsä tärkeysjärjestyksestä vääränlaisen kuvan. Tämä on luettavissa alla olevista otteista:

”Yhteiskunnallisesti me tahattomasti lapsettomat olemme itsekkäitä. Narsistisia miehiä ja naisia, jotka emme halua liata sormiamme vapaa-ajalla kurahousujen riisumisessa. Meillä on etusijalla elämässä, raha, opinnot, menestys, ura, ravintolaillalliset, matkustelu ja omat harrastukset. No äkkiä katsottuna siltähän minun elämäni juuri näyttääkin. Minulla on kaikkea, paitsi kokemusta äitinä. Ja tuon kaiken olen saanut,

koska olen laittanut asiani tärkeysjärjestykseen, ja siisti ja puhdas, kaunis kotimme ei kestäisi pienokaisen tuomia sormenjälkiä ja tahroja tapetilla. Näin kylmänä ja järjestelmällisen loogisena ihmisenä minua (---) pidetään, vaikka sydämemme itkee iltaisin (---)” (6)

”Minusta asemasi yhteiskunnassamme määrittänyt pitkälle sen mukaan onko sinulla lapsia vai ei. Koen, että meitä naisia lokeroidaan sen perusteella onko lapsia vai ei. Jos sinulla ei ole lapsia, oletetaan, ettet niitä halua tai haluat luoda uraa. Tästä tehdään helposti johtopäätöksiä luonteenpiirteistäsi - et olekaan äidillinen, olet kova jne. (---) Koen myös tarvetta puolustautua, jos joku luulee minun olevan kylmä, kova ja urakeskeinen, koska minulla ei ole perhettä...” (17)

”Luulen myös, että osa ihmisistä kuvittelee meidän elävän itsekästä elämää kahdestaan. Matkustelua, pitkiä vapaita viikonloppuamuja, omaa rauhaa. Koska olemme naispari, meidän ei yleensä edes oleteta lisääntyvän. Tämä on toisaalta mahtavaa sen vuoksi, ettei meiltä olla koko ajan kysymässä että ”jokojokojoko??”, mutta myös häiritsevää, koska välillä esim. kahvipöydässä voidaan käydä läpi muut nuoret naiset ja vihjailla perheenisäyksestä, mutta jättää minut tässä täysin huomioimatta.” (20)

Otteet kertovat, miten tahattomasti lapsettomien naisten ajatellaan arvostavan rahaa, uraa ja menestystä lapsia tai perhettä enemmän. Ulkopuoliset menevät otteiden kuvausten mukaan oletuksissaan jopa niin pitkälle, että tahattomasti lapseton nainen ajattelisi lapsen sotkevan hänen kotinsa ja elämänsä. VajaNaistarinatyyppin naiset kokevat tulevansa määritellyksi kylmiksi ja koviksi, että heidän yhteiskunnallinen asemansa määrittänyt lapsettomuuden kautta. Tahattomasti lapseton nainen asetetaan ulkopuolisten toimesta herkästi muottiin, johon hän ei kuulu, eikä haluaisi kuulua. Tämä kertoo siitä, että yhteiskunnassamme perhettä (etenkin heteronormatiivinen sellainen) pidetään itseisarvona.

Lapsettomuuskokemuksen vaikutukset työelämässä näkyivät myös siinä, että tahattomasti lapseton naista saatetaan pitää epäpätevänä alalla, jossa työ liittyy jollain tavalla lapsein tai kasvatukseen. Ammatillisuus ei – onneksi – ole kiinni siitä, onko työntekijä vanhempi vai ei. Työelämässä lapsettomat naiset ovat yleensä niitä, jotka joustavat esimerkiksi loma-ajankohtien suhteen. Tämä koettiin loukkaavana, lapsettomillakin ”on sentään elämä” ja ”joulu kuuluu jokaiselle, ei vain lapsiperheille”. Työelämässä näkyy myös tahattoman lapsettomuuden vaikutukset sosiaalisiin suhteisiin, joka on luettavissa alla olevasta esimerkistä:

”Kahvihetket kuluu, kun kuuntelen kollegoideni ihanaa hehkutusta, siitä mitä heidän täydelliset lapsensa ovat eilen tai kuluneen viikonlopun aikana tokaisseet. Ihminen on kaikella tavalla parempi ihminen, normaalimpi aikuinen, ehyempi nainen, kun hän voi kertoa ihania mieltä lämmittäviä tarinoita omista pienokaisistaan. Minä olen joka

ryhmässä hylkiö. Ystävieni kanssa olen hylkiö, jolle ei voi enää sanoa mitään. Kollegoideni kanssa olen epäonnistunut nainen, kun en ole ymmärtänyt nuorena itselleni lapsia hankkia...” (6)

Otteesta on luettavissa, miten tahattomasti lapseton nainen kokee kollegoiden kertomukset lapsistaan pilkkana omaa naiseuttaan kohtaan ja miten hän olisi ”normaalimpi aikuinen, ehyempi nainen”, jos voisi yhtyä kahvipöytäkeskusteluihin omien lasten saavutuksista kertomalla. Ulkopuolisuuden tunne vahvistuu VajaNainen -tarinatyypin naisten kokemana työpaikalla: ”joka ryhmässä hylkiö” ja ”työpaikkakeskusteluissa ulkopuolinen” ovat tuntemuksia, joita muiden jälkikasvua koskevat kahvipöytäkeskustelut herättävät lapsettomissa naisissa.

VajaNaistarinatyypin naisten sosiaalisiin suhteisiin tahaton lapsettomuus on vaikuttanut paljon. Sosiaalisten suhteiden muutokset nähdään siinä, että lapselliset ystävät eivät osaa enää kohdata lapsettomia ystäviään ja suhteet viilenevät yhteydenpidon ja yhdistävien tekijöiden vähyyteen/puutteeseen. Toisaalta ystävien etääntyminen tiedostetaan ja nähdään taustalla vaikuttava varovaisuus siitä, ettei tahattomasti lapsetonta loukattaisi. Tämänkin voi kuitenkin tuntua lapsettomasta kurjalta, kun hänet jätetään ulkopuoliseksi ja oletetaan asioita. Sosiaalisten suhteiden muutoksia havainnollistetaan seuraavissa otteissa:

”Sosiaalisissa suhteissa on tapahtunut paljon muutoksia, sen jälkeen kun olemme mieheni kanssa joutuneet lapsettomuushoitoihin. Alussa kaikki vanhat ystävät tukivat ja tsemppasivat, että onnea pääsitte inseminaatioihin, pian sinullakin vatsa nätisti pyöristyy ja ihana nyytti jo 9kk päästä lepää teidänkin onnenne pesässä vihdoin. Kun sitten inseminaatiot tuottivat vain kyyneleitä ja siirryimme ivf-hoitoihin, vielä vaan ystävät toittivat, että nyt kun teillä on rajummat hoidot, niin nyt tapahtuu vihdoin se teidän onni: nyt on teidän vuoro saada babyshowerit ja kummit mietintään, ja ensi vuonna viimeistään teillä on vauva. Vuosia hoidoissa on kulunut (---) Olin uupunut, ystävät hiljenivät, viesteihini ei enää vastattu.” (6)

”(---) vanhat luotetut 22 vuotta rinnalla kulkeneet ystävät hiljenivät ja keskittyivät omiin vauvoihinsa kukin kotonaan. En saanut empatiaa, en vastaukseksi sydäntä (---) Yksi oli jäljellä vanhoista ystäväistä, joka tuki minua, kun sain stressiperäisen paniikkihäiriön lapsettomuushoitojen takia. Häinkin on hiljentynyt viime viikkoina. Epäilen, että hän odottaa toista vauvaa, ja ei uskalla olla minuun missään yhteydessä, kun pelkää, että sekoan kuullessani hänen raskausuutiset...” (6)

”Myöskin ystävien (keillä on lapsi/lapsia) suhtautuminen on erikoista. Luullaan, että lapset pitää pitää erossa minusta, ettemme tule surulliseksi tai kateellisiksi. Tämä hämmästyttää minua paljon! Ystäväni ajattelevat, että meitä ei voi kutsua esim. kahville, tai mukaan shoppailemaan, jos lapset ovat mukana. Kutsutaan vain silloin, kun ei ole lapsia mukana/lapset ovat hoidossa. Ettei vain minulle tulisi paha mieli. Ystäväni tapaavat usein keskenään esim kahvilla/lounaalla, ja heillä on lapset mukana.

Minua ei kutsuta, koska pelätään että se loukkaa tunteitani. Tätä en käsitä yhtään, sillä juurihan minä HALUAN viettää lasten kanssa aikaa, sillä omaa lasta minulle ei ole suotu.” (9)

VajaNaistarinatyyppin naiset kokivat, että alkuun vanhat ystävät, joille lapsettomuudesta kerrottiin, jaksoivat kannustaa ja elää mukana, mutta lapsettomuuskokemuksen pitkittyessä heidän tsemppinsä ja mukana eläminen jäi. Johtuuko tämä siitä, että lapsettomuus on niin raskas kokemus, eikä siihen osata suhtautua, jos onnellista loppua ei ole näköpiirissä? Naiset arvelevat, että ystävien omat lapsensaannit ja perheellistymiset vievät huomion, eivätkä ystävät uskalla kertoa lapsettomille uusista vauvauutisista satuttamisen pelossa. Tämä koetaan osan vajaNaistarinatyyppin naisten keskuudessa kuitenkin nurinkuriseksi, sillä tahattomasti lapseton nainenhan juuri kaipaa lasten seuraa.

Tahattomasti lapsettomat kohtaavat paljon tahdittomuutta, tahatontakin, joka tulee esiin seuraavassa otteessa:

”Hirveää tässä asiassa on myös se, että vuosi sitten uskalsin vihdoinkin alkaa puhua asiasta ystäville ja läheisille, kavereille, tutuille. Uskalsin kertoa sairaudestani, ja siitä että olemme jo tovin yrittäneet lasta, ja lapsen saaminen on minulle vaikeaa sairauteeni takia. Ei ole takuita siitä, että tulemme saamaan lapsen edes hoitojen avulla. Mutta silti, läheiseni jaksavat aina sanoa samaa ”Koskas te alatte yrittämään kunnolla!” ”Kunnolla”, mitä ihmettä se tarkoittaa?! Myös yksi hirveä lause minkä kuulee usein ”Kyllä se lapsi sieltä tulee, kun lakkaatte yrittämästä”. Ei se asia vain näin ole. Aina kun kuulen kyseisen lauseen, tekee mieli hypätä kurkkuun ja kiljua. Oikea lause olisi ”Olette jo yrittäneet kaikenne, ymmärrän että tilanne on vaikea.” Ei tarvitse alkaa neuvomaan.” (9)

Tuen ja tahdittomuuden ero on joskus hiuksenhieno. Lohdutuksella tai kannustuksella tarkoitetaan hyvää, mutta sanomisilla voidaan päätyä loukkaamaan tahattomasti lapsetonta. Tahaton lapsettomuus on aihe, josta ei kannata yrittää repiä huumoria, ellei tunne toista osapuolta riittävän hyvin ja tiedä varmasti, että huumori auttaa lapsetonta kokemuksessaan. Jos mietitään, mitä lapsettomalle voisi sanoa, alla on siitä yksi esimerkki:

”Parhain ja lohduttavin kommentti/reaktio, minkä olen saanut yllättävältä ystävältäni: ”Voi helvetti! Ihan hirveä tilanne! Ette ole ansainneet tätä. Voi kunpa te saisitte lapsen, teistä tulisi mielettömiä vanhempia.” Se lohdutti, ei ollut syyllistävä eikä neuvova, vaan puhdas reaktio paskamaiseen asiaan. Ystävä ei yrittänyt ymmärtää tai samaistua, vaan myönsi vain että tilanne on todella ikävä, ja toivoi meille parasta. Eritoten se tuntui hyvältä, kun joku ulkopuolinen sanoi, että emme ole ansainneet lapsettomuutta.” (9)

Kuten yllä olevasta otteesta käy ilmi, tahattomasti lapsettomalle ei ole sopivia neuvoja. Tahattomasti lapsettoman kohtaloa ei kannata verrata muuhun tragediaan tai itselle sattuneeseen ikävään asiaan, sillä tahaton lapsettomuus on kokemuksena omanlaisensa, kokonaisvaltainen. VajaNainen -narratiivin naisille on tärkeää, että heitä ei syyllistetä lapsettomuudesta, tahattoman lapsettomuuden taustalla voi olla monia eri tekijöitä. Naiset kokevat aidon, pahoittelevan kommentin parhaaksi tueksi.

VajaNaisten tarinoissa lapsettomuustilanteessa päätukijoiksi koettiin puoliso, vertaiskokemuksen kautta saadut ystävät ja ammattilaiset. Vaikka vertaistuki koetaan tärkeäksi, nousi siitä seuraavanlainen havainto:

”Kaikista haastavinta matkan varrella on seurata muiden onnistumisia ja raskauksia. Kaikista raskainta on kuulla, kun joku on onnistunut ihan heti (tai muutaman yrityskuukauden jälkeen). Ensimmäisenä vuonna se vielä menetteli, jopa toisena mutta nyt kun kolmas vuosi on alkanut, on ihan äärimmäisen tuskallista nähdä miten ihan kaikki ympärillä on raskaana. Ja miten kaikki tuntuu kiilaavan ohi, nekin, jotka ovat aloittaneet yrittämisen paljon myöhemmin. (---) Raskasta on myös, että moni kohtalotoverikin on jo siirtynyt ”sinne paremmalle puolelle”, mikä on toisaalta ihanaa ja luo paljon toivoa tulevaan mutta samalla tärkeä vertaistukirinki kapenee, eikä ole enää niin montaa kenelle tuskailla negatiivisia testejä ja alkavia kuukautisia.” (20)

Vertaistuki on tahattomasti lapsettomalle tärkeää, mutta yllä olevasta otteesta on luettavissa, että vertaisetkaan eivät aina ole kokemustensa kanssa samalla viivalla. VajaNaistarinatyyppin naisten primääri lapsettomuuskokemus mielletään pahemmaksi kuin sekundäärinen lapsettomuus, oma lapsettomuus on ehkä kestänyt pidempään kuin toisen ja niin edelleen. Vaikka kokemus on yhteinen, on se myös lapsettomia naisia erottava. Vertaistuki ei ole ikuista, mikä kuvaa omalla tavallaan sosiaalisten suhteiden herkkyyttä tahattomasti lapsettomien naisten kohdalla.

Paitsi naiseutta, myös naisen ja hänen puolisonsa välistä suhdetta määrittää myös seksuaalisuus, joka saattaa hoitojen aikana muuttua. Toisilla tämä näkyi, toisilla seksielämä oli pysynyt entisenlaisena. Muun muassa se, että lasta ei omilla sukusoluilla saa ja turvaudutaan lahjasoluihin, vie paineet parin väliseltä seksuaaliselta kanssakäymiseltä. Seksuaalisuus ilmenee vajaNaisten tarinoissa kahdella tavalla:

”Oman ”mausteensa” arkeen tuo myös se, että lääkärit määrittävät oman avioliiton seksi-kerrat ja kun seksikerrat ovat esim. tablettihoidon aikana ajoitettu tietyille päiville ja lähes tiettyyn kellonaikaan, tapahtuukin se, että esim. töissä on tapahtunut jo-

tain tai olet sairaana tms ja käykin niin, että joko seksiä Ei vaan Tee mieli tai toinen ei pysty, sillä eihän kehokaan ole mikään kone. Seksin epäonnistuesssa ei ainakaan omanarvontunne nouse tai kokemus itsestä naisena kasva positiivisessa mielessä.” (19)

”Lahjasoluhoidojen hyvä ja huono puoli on se, ettemme tarvitse seksiä lisääntyäksemme, joten se (lapsettomuus) ei ole pilannut tai suorituskeskeistänyt seksielämäämme. Joskin lääkkeet ym. aiheuttavat sen, ettei niin aina huvitakaan.” (17)

Jos seksi epäonnistuu esimerkiksi kellotettujen seksikertojen tuoman paineen alla, kuten yllä kuvattiin, heijastuu se vajaNaisnarratiivin naisten omanarvontuntoon ja naiseuteen negatiivisesti. Toisaalta, jos hoidot edellyttävät lahjasolujen käyttöä, voivat vaikutukset seksielämään ja sitä myöten myös naiseuteen jäädä naisten mukaan vähäisiksi. Seksuaalisuus näyttelee kuitenkin osaa kehollisessa naiseuden kokemuksessa tahattoman lapsettomuuskokemuksen yhteydessä.

VajaNainen -tarinatyyppin kohdalla nousi esiin myös lapsettomuuskokemuksen ja -hoitojen eriarvoistava luonne useammasta näkökulmasta, kuten alla olevista esimerkeistä on luettavissa:

”Turhauduin. Paikkakunnallamme ei suoriteta lapsettomuushoitoja, vaan tätä palvelua tarvitsevat lähetetään Tampereelle. Mitkään vakuutukset eivät kata lapsettomuushoitoja yksityisen kautta, ja olemme molemmat jokseenkin huono/keskiverto palkkaissa työssä joten yksityinen puoli ei tullut kysymykseen. Lainaa hoitoja varten olimme voineet ottaa, mutta emme halua riskeerata sitä, että alkaisimme riitelemään raha-asioista lapsettomuushoitojen rinnalla. (---) Koin että olen eriarvoisessa asemassa kuin osa väestöstä. Elämäni on mallillaan; mies, omakotitalo, auto, koira, vakituinen työpaikka ja terveys, mutta siitä huolimatta en pysty pääsemään lapsettomuushoitoihin nopeasti, koska mikään vakuutus ei korvaa hoitoja yksityisellä ja kaupungissamme ei hoitoja keskussairaalassa suoriteta ja Tampereelle pääsyyn jonotusta on vuosi. (---) Joudumme rankkoihin hoitoihin, matkustamaan 300km meiltä Tampereelle ja saman verran takaisin, useita kertoja hoitoja varten. Tämä syö aikaa ja rahaa, mutta niillä ei ole väliä, jos jokin päivä saan pitää omaa lasta sylissäni. Eriarvoista se kyllä on, mutta emme välitä siitä jos toiveemme toteutuu.” (7)

”Myöskään naisparina ei ole helppo olla tahattomasti lapseton. (---) Naispari käy psykologin lahjasoluvastaanotolla (---), jossa keskustellaan lapsen kanssa elämisestä ja siitä, miten lapselle kerrotaan aikanaan lahjasolun luovuttajasta. Lapsettomuudesta ei juurikaan puhuta. Naispari ei saa hoidoista kelakorvauksia, jos syytä lapsettomuuteen ei tiedetä. Takana täytyy olla 12 klinikkainssiä, koska koti-inseminaatioissa ”ei voida todistaa” että ovulaation aika on lasta yritetty (---). Kun koetin loppuvuodesta 2015 kysyä julkiselta puolelta mahdollisuuksia koeputkihoitoihin (ja sain sinne ihan lähetteenkin), sain vastauksen, ettei julkisella puolella hoideta naispareja, joilla vikaa ei ole löytynyt, oli yritystä takana yksi kuukausi tai 10 vuotta. Itseäni järkytti ja järkyttää fakta, ettei naispari voi olla selittämättömästi lapseton. Ainoa mahdollisuus on siis avata lompakko ja maksaa kalliit hoidot viimeistä penniä myöten itse. Silti olen kiitol-

linen siitä, että naispareilla on nykyään paremmat mahdollisuudet lasten saamiseen kuin muutama vuosikymmen sitten. (---)” (20)

Maantieteellinen sijainti asettaa vajaNainen -narratiivin naisia eriarvoiseen asemaan suhteessa hoitoihin pääsyyn. Pitkät välimatkat paikkakunnille, joilla lapsettomuushoitoja on tarjolla, lisäävät lapsettomuushoitojen kustannuksia ja pitkittävät hoitoihin pääsyä, mikä voi olla joidenkin naisten kohdalla iän puolesta hyvinkin merkityksellistä hoidoissa onnistumisen suhteen. Tasa-arvoisuus mielletään usein hoitojen saatavuudeksi, mutta oman lisänsä tasa-arvokeskusteluun tuo vielä naisparien asema, jota ei ole lapsettomuushoitojen yhteydessä juurikaan tutkittu. Naispari ei saa heteroparin tavoin lapsettomuushoidoista kela-korvauksia, vaan joutuu kustantamaan hoidot itse yksityisellä puolella, sillä julkisella puolella ei hoideta naispareja, joilla lääketieteellistä syytä lapsettomuuden taustalla ei ole löytynyt. Tahattomasti lapsettomat naiset eivät ole samalla viivalla lapsettomuushoitoihin pääsyn tai kustannusten osalta.

Eräässä tarinassa nousi esiin, miten pariskunta oli laittanut hoidot tauolle ja sijoittanut rahansa matkaan. Nämä ovat valintoja, joita lapsettomat joutuvat tekemään, kuten seuraavasta otteesta on luettavissa:

”Täytyy olla muutakin kuin lapsenteko. Elämä ei voi pyöriä vain yhden asian ympärillä. Meillä on muitakin haaveita ja toiveita (ja puolisoni vakavan sairauden vuoksi aikaa ei ehkä loputtomiin).” (20)

Jos lapsettomuushoidot vievät ison osan rahoista ja ajasta, vajaNaistarinatyyppin naiset kokevat, että välillä täytyy toteuttaa muitakin haaveita. Hyvinvointia ja parisuhdetta, haaveita ja muuta elämää ei pidä unohtaa hoitojenkaan aikana.

VajaNaisilla tarinoilla oli yhdistävää se, että lapsettomuushoidot olivat kesken, samoin lapsettomuuden käsittely. Tämä aiheuttaa sen, että lapsettomuus saattaa ponnahtaa pintaan arjen mitä ihmeellisimmissä tilanteissa. Näin kävi eräälle vajaNaistarinatyyppin naiselle:

”(---) kerran hakiessani kaupasta vichyä, lastasin käsivarsilleni kaksi puolentoista litran juomapulloa. Kävellessäni kassaa kohti ja kantaessani niitä sylissäni havahduin äkkiä mietteeseeni, että ”nämä pullothan painaisivat lähes saman verran kuin vastasyntynyt. Paitsi että Enhän Minä saa koskaan kantaa omaa vastasyntyntä sylissäni.” (19)

Nainen havahtuu kesken kauppareissun ostoksia kantaessaan siihen, että hän voisi kantaa samalla tavalla myös lastaan. Ajatusta seuraa välittömästi palautus maan pinnalle: näin tuskin tulee koskaan käymään. Ylläoleva ote on hyvin arkinen ja samalla pysäyttävä kuvaus siitä, miten kokonaisvaltaisen kokemus naisten lapsettomuus on. VajaNainen -narratiivin naisten ajatukset heijastuvat lapsettomuuteen tahtomatta ja niitä ajatuksia seuraa usein käänne surullisempiin ajatuksiin.

Lapsettomuuskokemuksesta on selviydytty ja siitä voidaan selviytyä. Selviytymiskeinona vajaNaisten tarinoissa avoimuus, mikä käy ilmi alla olevasta otteesta:

”Itse koen, että mitä pidempi lapsettomuusmatka on takana, sitä herkemmäksi kaikelle tulee. Olen myös alkanut olemaan avoimempi asian suhteen vasta ihan viime aikoina. Kaikki eivät lapsettomuudestamme tiedä, mutta yhä herkemmin olen sen myös suoraan sanonut. Silloin ei myös tarvitse aina jaksaa olla vahva ja hymyillä muiden raskausvatsoille. Ja useimmat ymmärtävät. Eivät kaikki, mutta useimmat.” (20)

”Meitä tahattomasti lapsettomia tulee kohdella hellästi, sillä joudumme kohtaamaan joka päivä vaikean asian, mihin emme voi itse vaikuttaa. Lapsettomuus olisi vähän siedettävämpää, jos ihmiset ympärillä osaisivat suhtautua asiaan oikein.” (9)

Avoimuus omasta lapsettomuuskokemuksesta auttaa vajaNaistarinatyyppin naisten mukaan siinä, että kanssaihmiset ymmärtävät hieman paremmin, jos lapseton ei aina jaksaa iloita toisten raskaudesta. Samaa kanssaihmissen ymmärrystä peilaa toinen yllä olevista otteista, kun muilta toivotaan helppää kohtelua ja suhtautumista tahattomasti lapsettomia kohtaan, sillä heillä on jo elämässään vaikea asia, johon eivät itse pysty vaikuttamaan. Selviytyminen nähdään vajaNainen -narratiivissa oman avoimuuden sekä kanssaihmissen käytöksen kautta.

Lapsettomuushoitojen kohdalla kyseenalaistettiin lääkärin ja hoitajien ammattitaito ja lapsettoman naisen kohtaaminen. Naiset olivat kokeneet muun muassa vähättelyä oman lapsettomuustilanteensa kiireellisyyden vuoksi. Enemmän toivottiin myös sitä, että lapsettomille tarjottaisiin terapiaa tai muuta ammattiapua. Seuraavasta otteesta käy ilmi, miten kova tarve ja kaipuu terapialle on lapsettomuuskokemuksen yhteydessä:

”Surullisinta on kuitenkin se tosiasia, että kukaan, EI KUKAAN terv.huollon ammattilaisista osaa tarjota psykologin/ muuta ammattiapua ihmisille, jotka lapsettomuudesta kärsivät. Minusta aloitustietokyselylomakkeessa, jossa kysytään mm. kuukautisten alkamisikä, kierron pituus jne voitaisiin yksinkertaisesti kysyä: Jaksatko sinä elää tämän asian kanssa? Rasti ruutuun: kyllä vai ei. Jos vastasit ei, haluatko, että tarjoamme sinulle apua? Vastaus rastilla ruutuun: kyllä tai ei. Tai yhtälailla kuin hoidon

suunnittelukäynti kuuluu lapsettomuushoitoon, kuuluisi myös käynti psykologin/ kriisi-terapeutin vastaanotolla. Miten näin tärkeä asia voidaan sivuuttaa hoidettaessa lapsettomuudesta kärsiviä? On totta, että lapsettomuuteen ei kuole, Mutta se saattaa olla ihmiselle elämän vaikein kipupiste. Niin vaikea, että kyky oppia elämään asian kanssa saattaa tuntua lähes mahdottomalta.” (19)

Lapsettomuushoitojen yhteydessä kysytään hyvinkin henkilökohtaisia asioita, mikä saa VajaNaisen narratiivin naiset hämmästelemään, miksi tarvetta ammatilliselle avulle, terapialle, ei kysytä automaattisesti.

VajaNainen -tarinatyyppin lapsettomuuskokemuksen voisi tiivistää seuraavalla tavalla:

”En sano että perhe olisi elämän tarkoitus tai että lapsellisuus/lapsettomuus määräisi ihmisen arvon, mutta tällä hetkellä koen että perinteinen lapsiperheellisyys toisi omaan elämäni sellaista sisältöä ja tarkoitusta mitä siitä nyt puuttuu.” (17)

Naiset kokevat elämästään puuttuvan jotain, kun heillä ei ole lasta. Elämä on vajaata ja lapsi toisi VajaNaistarinatyyppin naisen elämään sisältöä ja tarkoitusta.

5.2 AvoNainen - stabiili tarinatyyppi

AvoNaisen -tarinatyyppin alla neljästä naisesta yksi oli oman terveystilanteensa vuoksi tiennyt, ettei tule koskaan saamaan omaa biologista lasta. Kolmelle muulle naiselle lapsettomuus oli tullut yllätyksenä, shokkina jopa. Lapsettomuuden shokeeraavuuden taustalla oli erään tarinan perusteella se, että nainen oli pitänyt lapsensaantia itsestään selvänä tapahtumana omalla elämänjanallaan sille ominaisessa kohtaa:

”Olin aina ajatellu, että ensi käyn kouluni loppuun, hankin vakituisen työpaikan, menettäis murun kans naimisiin, muutettais ehkä rivariin ja sitte tehtäis se 2-3 lasta. En olis ikinä uskonu kuinka tekemällä me todella yritettäis tehdä niitä lapsia. Ilman tuloksia. Tieto lapsettomuudesta oli niinku elämältä olis tippunu pohja.” (16)

Otteesta ei käy ilmi, onko naisen (16) kohdalla ollut kyse sisäsyntyisestä toiveesta tulla äidiksi, vai onko siihen vaikuttanut yhteiskuntamme äitiysoletus. Tieto lapsettomuudesta on kuitenkin vienyt elämältä pohjan. Yllä olevasta otteesta on nähtävissä yhteiskunnallisesti hyväksyttynä pidetty elämäntapahtumien järjestys. Sama yhteiskunnallisesti oikeaan järjestykseen aikataulutettu kuvaus lapsenhankinnasta oli luettavissa muidenkin VajaNaisen -tarinatyyppin naisten tarinoista.

Tahatonta lapsettomuutta kuvaillaan tarinoissa hoitojen kautta. Hoidot piirtyvät naisten elämänjalle ja lapsettomuuden muut vaikutukset näyttäytyvät siellä seassa. Tahattoman lapsettomuuden nähdään liian usein olevan pelkästään yhtä kuin lapsettomuushoidot, mutta se on paljon muutakin. Seuraavassa otteessa on tiivistetty useamman vuoden hoidot ja niiden vaikutukset:

”Vuonna 2014 laparoskopia ja inssejä, 2015 hysteroskopia, 2 IVF:ää ja 2 ICSI:ä, ja 2016 lahjamunasoluhoido, joka nyt käynnissä. Noin voi yhteen virkkeeseen tiivistää kolmen vuoden karjunnat, kiljunnat, itsensä hakkaamiset, olkkarin parketille oksentamiset, uran tauolla olemisen (jatkuneeko koskaan? Jos tämä johtaa lapsiin, vaikea nähdä että haluaisi enää uraa jos voi olla lasten kanssa..), ystävyyssuhteiden katkeamiset.” (14)

AvoNainen -tarinatyyppin naisten kokemana tahaton lapsettomuus on paitsi itse lapsettomuushoidot, myös tuskaa, itsensä syyllistämistä, oksentamista sekä fyysisestä että henkisestä pahoinvoinnista, taukoja uralla ja katkenneita ystävyyssuhteita. Otteessa kuvataan lapsettomuutta kokonaisvaltaisesti ja moniulotteisena ilmiönä. AvoNaistarinatyyppin sisällä ura nähdään tutkimuksessani toissijaisena lapsihaaveeseen rinnastettuna.

Tahatonta lapsettomuutta kuvataan ”aaltoilevana elämänkriisinä”, jonka käsittelyssä on selvästi erotettavissa erilaisia vaiheita. Tämä kuvailu poikkeaa selvästi vajanaisten tarinoista, joissa hoitoja ja niiden vaikutuksia ei vielä tarkasteltu menneessä aikamuodossa, sillä ne olivat sitä arkea, jota naiset elävät. Alla olevasta otteesta käy ilmi lapsettomuuskokemuksen kierto:

”Lapsettomuuden vaikutukset ovat olleet hyvin monitahoisia ja asian käsittelyssä on ollut selviä vaiheita. Ensin oli vaihe, jossa kuukautiskierron kyttämisestä tuli miltei pakkomielle. Kuukaudet kuluivat henkisessä vuoristoradassa, kun alkukierrosta elämä ikään kuin alkoi aina alusta ja toiveet tulevasta olivat korkealla. Loppukierrosta tai keskenmenon alettua taas koko elämä hetkellisesti romahti, kun keho ja mieli tuntuivat tyhjenevän vuoden mukana kaikesta toivosta, uskosta ja jaksamisesta.” (4)

AvoNais-tarinatyyppin nainen kuvaa yllä lapsettomuuskokemuksen olevan henkinen vuoristorata, jonka kyydissä ollaan kuukautisten mukana. Naiset kuvasivat kehän tavoin kiertävän toivon ja epätoivon vaihtelun olevan juuri se syy, miksi lapsettomuus on henkisesti äärettömän raskasta.

Tahattomasti lapseton nainen on ”nainen, mutta erilainen”. Osassa kirjoituksista naiset kuvailevat tahattoman lapsettomuuden vaikutuksia naiseuteen laajemmin. Yksi naisista sanoittaa tämän johtuvan siitä, että heidän kohdallaan lapsettomuuden lääketieteellinen syy on hänessä itsessään, mikä aiheuttaa naiseuteen isomman loven. Muutamassa tarinassa lapsettomuuden vaikutukset naiseuteen

jäävät vähemmälle tarkastelulle. Tästä tekisin johtopäätöksen, että jos lapsettomuuden lääketieteellinen syy ei ole naisessa, lapsettomuus ei vaikuta naiseuteen negatiivisesti ainakaan samassa mittakaavassa, kuin jos syy on naisessa. Nainen, jolle lopullinen biologinen lapsettomuus oli ollut terveystaustan puolesta selviö, ei käsitellyt naiseutta tarinassaan lainkaan. Voitaneekin siis katsoa, että hän on sinut oman naiseutensa kanssa, koska hän on kasvanut sen tosiasian kanssa, että hän ei kykene äitiysoletukseen vastaamaan perinteisin menetelmin. Lisäksi hän on avoimempi näkemään myös muita äitiyden toteuttamisen mahdollisuuksia.

Naiset ovat armottomia itseään kohtaan kuvaillessaan itseään sanoilla ”epäonnistuja” ja ”viallinen”. Naiset pohtivat omaa naiseuttaan suhteessa luonnon tarkoittamaan lisääntymistehtävään. On lohdullista, että kaikille äitiys ei ole yhtä kuin naiseus. Kuten VajaNaisilla, myös AvoNaisten joukossa on kokemus siitä, että keho on pettänyt, mikä on luettavissa seuraavista otteista:

”Mikäs nainen minä olen, jos en kykene kunnon munasoluja tuottamaan!” (14)

”Se ettei mun solut ole elinkelpoisia tuntui tietty todella hämmentävältä alussa. Myös se ettei mun kroppa muutenkaan tehnyt sen minkä toivoin, mitä sen olis pitänyt tehdä. En kyennyt siihen. Ja se tottakai suretti kovasti. Mutta en ole koskaan tuntenut etten olisi nainen, etten kelpaisi naisena.” (11)

”Kun ajattelee itseään epäonnistujana, kelvottomana ja kykenemättömänä toteuttamaan naisen biologiaan säädettyjä asioita, asian julkinen arkaluontoisuus on tehnyt oloni välillä varsin tukalaksi.” (4)

Naiseus rinnastetaan avoNaistarinatyyppin otteissa vahvasti kehollisuuteen ja biologiseen kykyyn lisääntyä. Erään naisen kohdalla pettymys omaan kehoon ei kuitenkaan vaikuttanut naiseuden kokemukseen. Kokemukseen vajanaisuudesta vaikuttaa niin ikään vallitseva ilmapiiri ja ajatus siitä, että tahaton lapsettomuus olisi asia, josta ei voisi keskustella avoimesti. Naisen kokemuksesta omasta naiseudestaan helpottaisi tieto siitä, että hän ei ole asian kanssa yksin, eikä tahattomassa lapsettomuudessa ole mitään hävettävää. Tahattomalle lapsettomuudelle ei aina myöskään ole syytä ”se vain on”.

Jos nainen tahattoman ottaa tahattoman lapsettomuuden puheeksi, voi vastapuoli ajatella, että se on asia, josta voidaan vapaasti keskustella, kuten seuraavasta otteesta käy ilmi:

”Nykyään kerron täysin avoimesti kokemuksistani myös perheen ulkopuolisille ihmisille, jos joku vain uskaltaa suoraan kysyä tai aiheita jotenkin keskustelussa sivutaan. Yleensä avoimuuteni aiheuttaa lähinnä hämmentyneitä reaktioita ja ainakin kuvittelen

näkeväni, kuinka monet suorastaan kavahtavat aihetta. En kuitenkaan aio luovuttaa, sillä haluan että yleinen ilmapiiri ja kulttuuri toisen ihmisen kohtaamisessa muuttuu. Jos itse kerron kokemuksistani, niin silloin pitäisi olla kaikille selvää, että asiasta voidaan keskustella. Kenenkään ei tarvitse säikähtää ja perääntyä, sillä lapsettoman elämä on täysipainoista ja arvokasta yhtä lailla kuin lapsiperheiden. Lapsettomuus ei myöskään oikeasti ole epäonnistumista tai häpeilyn ja salailun aihe, se vain on.” (4)

AvoNaistarinatyyppin naiset ovat nykyään avoimempia kokemuksestaan ja ihmettelevät saamiaan hämmentyneitä reaktioita, sillä lapsettoman oma avoimuus on lupa ja kutsu puhua asiasta. Tahattomasti lapsettomat naiset voivat omalla avoimuudellaan muuttaa yleistä suhtautumista ja asenteita lapsettomuutta kohtaan. Avoimuus vaikuttaa avoNaisen narratiivin mukaan myös siihen, että lapseton nähdään samanarvoisena kuin perheellinen nainen, eikä hän kaipaa osakseen sääliä, saati että hän joutuisi itse häpeämään tai salailemaan lapsettomuuttaan. Tahattoman lapsettomuuden selviytymiskeinoista yksi merkityksellisimpiä on puhuminen ja lapsettomuuden kokemuksen jakaminen.

Toinen kehollisen naiseuden kosketuspinta liittyi konkreettisemmin itse lapsettomuushoitoihin, joiden seurauksena naiselle syntyi kokemus siitä, että hän on ”epäkelpo” nainen. Hoitojen yhteydessä nainen on altis erilaisille lääketieteellisille toimenpiteille, eikä hänen kehonsa ole enää hänen omaisuuttaan tai hänen hallittavissaan. Hallinnan ja omanarvontunteen menettämistä kuvataan seuraavassa otteessa:

”Mikäs kunnioitettava nainen minä olen, kun minun kuuluu levitellä jalkojani ties minkälaisille kokoonpanoille milloinkin ja antautua kaiken kansan sorkittavaksi!” (14)

AvoNainen -tarinatyyppin nainen kuvaa ylläolevassa otteessa lapsettomuushoitojen saaneen hänet kyseenalaistamaan oman kunniallisuutensa naisena. Lapsettomuushoidoissa naiselta viedään oikeus perinteiseen lapsenhankintaan liitettyyn intymiteettisyyteen. Nainen on altis erilaisille hoitotoimenpiteille. Tämän lisäksi pariskunnan ennen kahdenkeskiset seksuaaliset hetket puretaan auki lääkärin vastaanotolla ja myös aikataulutetaan. Tämä näkyy myös naiseuden yhteen osaan, seksuaalisuuteen, vaikuttavana tekijänä.

Alla vielä ote siitä, miten kokemus siitä, että on epäonnistunut naisena, vaikuttaa seksuaaliseen kanssakäymiseen:

”Saa nähdä, tulevatko seksihalutkin joskus (vuosien päästä?) vielä takaisin. Jos tulisi vielä kerta etten sängyssä puuhia yrittäessämme alkaisikaan kesken kaiken itkemään surkeuttani ja epäonnistumistani naisena.” (14)

Naiseuden ja seksuaalisuuden toivotaan avoNaisten tarinoissa eheytyvän ajan myötä.

Yhteiskunnallisia ja kulttuurisia konteksteja ja niiden vaikutuksia tahattoman lapsettomuuden kokemukseen käsiteltiin AvoNainen -tarinatyyppin sisällä monipuolisesti. Eräs nainen kirjoitti kosket-tavan ytimekkäästi siitä, millaista on olla tahattomasti lapseton meidän yhteiskunnassamme: *”Surullista ja yksinäistä. Yksin samankaltaisten joukossa.”* (14) Tahattomasti lapseton on yhteiskunnan jäsen, kansalainen, siinä missä kaikki vajaa viisi miljoonaa muutakin, mutta hän on kuitenkin yksin. Se kertoo omaa karua kieltään siitä, miten yhteiskunnan sosiaalisista normeista poikkeaminen aiheuttaa vielä tänäkin päivänä ulkopuolisuutta. Voidaksemme muuttaa tuota tosiasiaa, tulee meidän lisätä tietoutta niistäkin asioista, jotka ovat kipeitä ja vaikeita. Tämä asettaa omalta osaltaan painetta tahattomasti lapsettomille naisille siitä, että olisimme itse avoimia kokemastamme. Vain avoimuuden kautta syntyy osallisuuden kokemus, vaikka se osallisuus olisikin sitten ”vain” vertaisten joukossa.

Yhteiskunnassa naisten odotetaan automaattisesti saavan lapsia. Ja vaikka naiset itsekkin toivat kirjoituksissaan esille, miten tahaton lapsettomuus on edelleen tabu ja sen muuttaminen helpottaisi heidän asemaansa, kokivat he asiasta puhumisen vaikeana ja ihmisten utelut loukkaavina. Alla ote siitä, miten tahattomasti lapsettoman naisen asemaa ei ymmärretä:

”Usein tuntuu ettei kukaan ymmärrä tahattomasti lapsettoman asemaa. Perhe on kaksi aikuista (eri sukupuolta) ja lapset. Sitä oletetaan että kaikilla on, tai tulee. Se ettei se ole itsestäänselvyys on todella vaikea ymmärtää tai muistaa. Kysytään jos on lapsia, kerrotaan omista lapsista... Lapset tuntuvat olevan niin keskeinen osa meidän yhteiskuntaa - tottakai niitä halutaan, tottakai niitä sit vaan saadaan... Vieläkään ei ymmärretä ettei tämä ole ihan helppo puheenaihe.” (11)

Yhteiskunnassa vallitsee vielä perinteinen perhekäsitys, jonka myötä avoNaiset kokevat myös äitiysoletuksen. Kuten edellisestä otteesta käy ilmi, lapsista kysytään ja kerrotaan automaattisesti ajattele-matta, että lapset eivät ole kaikille selviö tai edes helppo puheenaihe lapsettomuuskokemuksen vuoksi.

Toisaalta yhteiskunnallinen asennemuutos siinä, että lapsettomuuteen ei suhtauduttaisi suurena onnettomuutena, voisi tuoda lohtua ja helpotusta lapsettomuutta kokeville:

”Se, kuinka me reagoimme viettiimme ohjailemiin tunteisiin ja haluihin lasten hankkimisesta, on mielestäni selvästi sidoksissa myös yhteiskunnassa vallitseviin odotuksiin ja asenteisiin. Lapsettomuuden ei tarvitsisi olla ongelma tai toisaalta radikaali valinta, vaan siitä voitaisiin alkaa jo hiljakseen puhua myös avoimesti mahdollisuutena. Se saattaisi auttaa sellaisiakin pareja, jotka yrittämisestä huolimatta jäävät ilman perheenisäystä.” (4)

Eräs avoNaistarinatyyppin nainen näkee lastenhankinnan olevan sidoksissa yhteiskunnallisiin odotuksiin, mutta ajattelee, että lapsettomuuden voisi nähdä myös mahdollisuutena. Ylikansoittuminen on globaali ongelma, johon lapsettomuus tuo osaltaan ratkaisun. Tämä voisi yllä olevan otteen mukaan tuoda lohtua niille, jotka jäävät ilman perheenisäystä. Toisaalta vaatinee melkoisesti epätavallista ajattelua kääntää katse omista lapsihaaveista globaalin ylikansoittumisen hoitoon, mutta jos se tuo jollekin lohtua, on ajatus aivan paikallaan.

Toisissa kulttuureissa painotetaan äitiyden merkitystä naiseudelle enemmän kuin toisissa. Meidän kulttuurimme ei naisten tarinoiden mukaan vaikuttaisi lapsettomuuskokemukseen niin paljon kuin mahdollisesti joku toinen kulttuuri. Muissa kulttuureissa tahaton lapsettomuus on vaikeampi asia, kuten seuraavissa otteissa kuvataan:

”Jos asuisin jossain alkukantaisemmassa tai vieläkin sovinistisemmassa paikassa, niin voisi olla vaikeampaa. Kun paineet eivät tulisi vain (lähinnä) itseltä, vaan myös muualta. Jos lapsentekokyvyttömät naiset vaikkapa suljetaan koko yhteisön ulkopuolelle, eivät he ole naimakelpoisia.” (14)

”Sanoisin että globaalisesti katsoen meillä on kuitenkin asiat kovin hyvin täällä. Voin tehdä tämän valinnan minkä olen tehnyt - yrittää lasta omin päin - ilman että kukaan kauheasti kyseenalaistaa. Lapsettomuus on muualla maailmassa paljon vaikeampi kysymys kulttuurisesti ja sosiaalisesti. Täällä itsellinen nainen pärjää ja voi olla menestyksenkäs ja onnellinen ilman miestä ja lasta, jos niin päättää. Vaikka sitä kyllä sitten kyseenalaistaankin. Mutta lapsettomuus on kuitenkin asia joka saa ihmiset reagoimaan täälläkin. Jos joku sanoo ettei halua lapsia kysellään ja keskustellaan, jopa aika viihäisesti. Tahattomasta lapsettomuudesta on meidän kulttuurissakin, vielä, todella vaikeaa puhua.” (11)

Tahaton lapsettomuus on sosiaalisesti erottava tekijä. Naiset kokivat avoNaistarinatyyppin tarinoissa, että muissa kulttuureissa tahattoman lapsettomuuden vuoksi voisi joutua suljetuksi oman yhteisön ulkopuolelle. Paineet lapsentekoon voivat toisissa kulttuureissa tulla vielä voimakkaammin ulkopuolelta. Suomessa myös itselliset naiset voivat yrittää hankkia lapsen/lapsia niin halutessaan, joten meillä naisten tasa-arvo sen suhteen on parempi kuin tietyissä kulttuureissa. Joskin naiset kokevat, että meilläkin tahaton lapsettomuus on edelleen jonkinasteinen tabu.

Tahattoman lapsettomuuden kokemuksessa uskonto näytteli omaa osaansa, kun lapsettomuuden ajateltiin olevan ”Jumalan rangaistus”, kuten seuraavista otteista voidaan lukea:

”Kävin läpi ajatuksia siitä, mistä minua oikein rangaistaan. Mietin, onko lapsettomuutemme universumin tai jopa sittenkin jonkinlaisen Jumalan rangaistus jostakin jo tekemästäni tai ennakoivasti vasta tulevaisuuden toiminnastani.” (4)

”(---)onko niin, että esim. esiaviollinen seksi on tosiaan ollu niin suuri synti, että lapsettomuus, suurin suru mitä elämäni oon osannu kuvitella, on siitä rangaistus? Ehkä hullulta kuulostavia ajatuksia, mutta mulle lähes jokapäiväisiä. Itsensä ruoskiminen, syytely on tullut niin alitajuiseksi ja arkipäiväiseksi, että sitä ei edes tahdo tunnistaa/huomaa, miten usein sitä tekee.” (16)

Vaikka osassa avoNaisten tarinoissa lapsettomuutta pidettiin rangaistuksena, näkisin, että ”Jumalan rangaistus” ei kuvaile lapsettomuuden kokemusta yleisemmällä tasolla, vaan heijastelee pikemminkin yksilöiden vakaumuksia. Uskonnollisen linssin läpi lapsettomuus voi olla itsesyytösten suhteen ankara kohtalo naiselle, vaikka lapsettomuuskokemukselle haetaan muutenkin syytä ”miksi juuri minä” -tyyppisesti ja muutkin, kuin uskonnollisen vakaumuksen omaavat naiset, voivat pitää lapsettomuutta epäreiluna kohtalona, rangaistuksena jostakin.

Tahattomaan lapsettomuuskokemukseen heijastuu yhteiskunnassamme edelleen vallalla oleva heteronormatiivinen perhekäsitys, vaikka perheet ovat monimuotoistuneet. Alla olevassa otteessa pohditaan yhteiskunnallista perhekäsitystä:

”(---) yhteiskuntamme ja kulttuurimme on niin kovin heterobiologinenperhenormatiivinen. Vaikka uskallan veikata, että kotitalouksissa on selvänä vähemmistönä heteroparit, joilla on biologisia lapsia. Enemmistön muodostavat ”outojen” joukko: sinkut, lapsettomat heteroparit, homoparit, eri tavoilla lapsen saaneet.” (14)

Erään AvoNainen -narratiivin naisen kokemuksen mukaan yhteiskunnallinen perhekäsitys on edelleen hyvin perinteinen (heteronormatiivinen), vaikka enemmistö tämän päivän perheistä ei ehkä enää mahdu tuohon määritelmään, vaan pitää sisällään modernien perheiden kirjon.

Yhteiskunnallisten kontekstien alle luokittelin myös kaikki työelämää koskevat teemat. Työpaikkaa hakiessa käydään työhaastatteluissa, joita koskevat omanlaisensa säädökset perheen perustamista koskevien kysymysten suhteen. Itse haastatteluissa voidaan kuitenkin kysyä, onko hakijalla lapsia, mikä voi tuntua kipeältä ja tuoda lapsettomuuden osaksi elämänaluetta, jolta sen on pyrkinyt pitämään poissa, kuten seuraavasta otteesta voidaan lukea:

”Työhaastattelussa minulta kysyttiin, onko minulla lapsia. Ei, vastasin. Jälkeenpäin pyysin saada puhua k.o. toimitusjohtajan kanssa, kerroin lapsettomuustaustasta ja aloin itkeä. Sanoin, että olisin toivonut, että tämä työasia voisi olla erillinen tuosta lapsiasiasta.” (14)

AvoNaistarinatyyppin naisen kokemus on, että lapsettomuutta ei voi rajata pois milteen elämänalueelta, mikä on surullista ja kuluttavaa. Nainen haluaisi joskus olla ”pelkkä” nainen ilman etuliitettä ”lapseton”.

Lapsettomuushoitojen vuoksi töistä joutuu olemaan poissa. Joskus negatiiviseen testitulokseen päätynyt hoitokierros aiheuttaa niin huonon olon, että nainen ei kykene töihin, mikä aiheuttaa työpäivällä pahan puhumista selän takana, jos lapsettomuushoidoista ei ole kertonut avoimesti. Joskus näin käy, vaikka olisikin ollut avoin, kuten seuraavasta otteesta käy ilmi:

”Jouduin joskus olemaan hoitojen jälkeisten komplikaatioiden takia pidempään pois töistä, mistä jouduin sitte tekemään selonteon esimiehelle lääkärintodistuksesta huolimatta. Koin sen erittäin nöyryyttäväksi, ku tuntui siltä, että esimies epäili mun käytävän tilannetta hyväksi poissaolojen suhteen. Onneksi en oo enää samas paikas töis.” (16)

Tahaton lapsettomuus on vaikea kokemus. Lapsettomuushoidot aiheuttavat joskus ikäviä odottamattomia komplikaatioita, joiden vuoksi nainen joutuu olemaan sairaalomalla. Kenenkään ei tulisi joutua selittelemään lääkärintodistuksella todistettua poissaoloa, mutta tahattomasti lapsettomalle tämä on vielä vaikeampi paikka, nöyryyttävää jopa, kuten yllä eräs avoNainen kokemuksistaan kertoi. Sosiaaliset suhteet muuttuvat tahattoman lapsettomuuskokemuksen myötä. Tahaton lapsettomuus saa naiset erkaantumaan perheellistyneistä ystävistään oma-aloitteisesti. Tämä eroaa VajaNainen -tarinatyyppin kokemuksiin, joissa lapsettomia ei nähdä aktiivisina välimatkan ottajina. Seuraavassa otteessa kuvataan avoNaisen narratiivin naisten sosiaalisten suhteiden muutoksia:

”Eristäydyin ystävistä, jotka saivat tai olivat saaneet lapsia. Ei tulisi mieleenkään mennä heille kylään vauvoja ihastelemaan. Tai muutoinkaan tavata, mistäs sitä puhuisi. Enkä ole mennyt muihinkaan tapaamisiin. Lähes kaikki (lapsia saaneet) ovat onnistuneet loukkaamaan jollain tavalla, tai pettämään luottamukseni. Joten olen jättänyt väliin karonkka- ja muut juhkakutsut. Siellä tietenkin muut vanhat ystävät ovat keskenään olleet. Minä mieluummin kotona. Ja useampi entinen paras ystävä (lapsuudesta ja teinivuosilta asti) on nyt lopullisesti entinen. Samalla on kuitenkin löytynyt uusia porukoita, ja suhteet niihin ystäviin, joilla on enemmän samantyyppinen tilanne, ovat vahvistuneet.” (14)

AvoNaistarinarinatyypin nainen kuvailee, että hänellä ei kävisi mielessäkään mennä vauvaperheen luokseen, sillä yhteisiä puheenaiheita ei olisi. Muutos sosiaalisissa suhteissa nähdään AvoNaisen -tarinatyypin sisällä väistämättömänä. Onneksi naiset eivät jää yksin, vaan korvaavia ystävyssuhteita luodaan esimerkiksi vertaisten kesken, joiden kanssa kokemuksia pystytään jakamaan ja saadaan ymmärrystä puolin ja toisin. Sosiaalisista suhteista puhuttaessa painotettiin enemmän suhteita ystäviin kuin parisuhdetta, mikä kuvastanee sitä, että lapsettomuuskokemus nähdään AvoNainen -narratiivin sisällä yhteisenä, eikä parisuhdetta ole tarvetta käsitellä irrallisena. Greilin ja kumppaneiden (2010, 141) mukaan lapsettomuus nähdään tilana, joka koskettaa pariskuntaa huolimatta siitä, kummalla osapuolella on toiminnallinen vika. Myös Letherbyn (2002, 278) mukaan tahaton lapsettomuus luonnehtii yksilön sijaan pariskuntaa. Tahattoman lapsettomuuden vaikutukset parisuhteeseen ovat kahtiajakoiset. Toisaalta kumppani nähdään tukena ja turvana, toisaalta puoliso on se, jonka kanssa riidellään. Tärkeäksi koettiin kuitenkin, että lapsettomuusmatkaa ei tarvitse tehdä yksin.

AvoNainen -tarinatyypin pitää lapsettomuuskokemuksen negatiivisista käänteistä huolimatta sisällään positiivisuutta, uskoa tulevaisuuteen ja selviytymiskeinoja. Selviytymiseen vaikutti tarinoissa ajatus siitä, että nainen voisi vielä saada lapsen jollain tavalla, uskoa siihen ei ole menetetty. Toisaalta yhtenä selviytymiskeinona voidaan tämän tarinatyypin kohdalla nähdä sopeutuminen lapsettomuuteen, asian hyväksyminen. Tämä on ehkä suurin ero VajaNaisen -tarinatyypin. Selviytymiseen nähtiin auttavan myös avoimuuden, mistä kirjoitin jo aiemmin sekä sen, että yhteiskunnassa tapahtuisi asenteiden tasolla muutos siinä, että lapsettomuutta ei nähtäisi niin suurena onnettomuutena, vaan myös mahdollisuutena ylikansoittumisen ratkaisun suhteen. Yksin ei tarvitse, eikä aina kannatakaan yrittää selviytyä – ammattiapua voi hakea rohkeasti terapiasta. Myös AvoNainen -tarinatyypin sisällä hämmästeltiin, miksi terapiaan ei hoitojen yhteydessä ohjata herkemmin. Lapsettomuuden tuska voi olla niin kokonaisvaltainen, että oma-aloitteinen avun hakeminen tuntuu ylivoimaiselta. Terapian avulla voidaan ennaltaehkäistä yhteiskunnallisia kuluja, joita voi seurata pidemmistä sairauslomista, kun lapseton ei ole saanut käsitellä tunteitaan riittävästi ja arjen kuormitus käy ylivoimaiseksi, mutta mikä tärkeintä, yksilö voi saada ”työkaluja onnellista elämää varten”, kuten seuraavassa otteessa kauniisti kuvataan:

”Terapia on ollut ehdottomasti paras ratkaisu, mitä olen lapsettomuuden tiimoilta tähän mennessä tehnyt. Pysähdyin ajattelemaan, että elämä nyt vain on joskus ja eri ihmisille eri tavoin epäreilua, eikä näitä asioita tulisi ajatella minkäänlaisena mystisenä rangaistuksena tai korkeampana tuomiona. Alistuminen kohtaloon ei kuulu varsinaisesti elämänfilosofiaani muuten, mutta tässä asiassa se toi lohtua. Sain myös ti-

laa ajatella elämää kokonaisuutena, ja aloin olla itselleni armollinen sekä täysin rehellinen. Kävin tuetusti ja turvallisesti läpi erittäin kipeitä tunteita, joita olin tietämättäni padonnut sisälleni vuosikausia. Tunsin ensimmäistä kertaa aidosti suurta tuskaa enkä vain yrittänyt olla reipas ja ajatella muiden tunteita. Käsittelin vaikeimmatkin tunteeni ja päästin sitten niistä irti, kun olin valmis. Opin havainnoimaan tunteiden kiertokulkua ja siten analysoimaan ja ohjaamaan itseäni omien ajatusteni hyödyllisessä käytössä. Tämä työ tietenkin jatkuu koko loppuelämän, mutta oivalsin suuria asioita ja sain paljon työkaluja onnellista elämää varten.” (4)

Terapian avulla tahattomasti lapseton nainen pysähtyy ajattelemaan lapsettomuutta eri tavalla kuin aikaisemmin, kuten edellisestä otteesta on luettavissa. Vaikka avoNaistarinatyyppin nainen ei haluaakaan ”alistua kohtaloon”, voi sen tyyppinen ajattelumalli tuoda kuitenkin lohtua ja auttaa oman kokemuksen hyväksymisessä. Naiset näkevät terapiassa tärkeäksi sen, että omia kokemuksia voi käydä läpi turvallisesti ja tuetusti, mutta myös viesti siitä, että aina ei tarvitse olla vahva ja jaksaa, kannattelee. Tahattoman lapsettomuuden käsittely on työtä, joka jatkuu koko elämän, mutta terapian avulla voi saada työkaluja onnellista elämää varten.

AvoNainen -tarinatyyppin naisten lohdullinen viesti on selviytyminen tavalla tai toisella:

”Tällä hetkellä kuitenkin on parasta ajatella, että olemme eräässä elämämme Yristeyksistä, joista jokainen reittivalinta on tasa-arvoisesti laadukas mutta vain sisällöltään kovin erilainen. Pääasia on, että teemme matkaamme yhdessä.” (4)

”Uskomatonta kyllä, mutta kyllä tästä selviää. ”Failure is not an option”, ajattelen yhä. Kyllä meille lapsi tulee jollakin tavalla.” (14)

On minusta todella tärkeää antaa surulle tilaa ja aikaa, ja käsitellä sitä. Vain sillä tavalla voi sitten ajan myötä päästä eteenpäin. Jokainen askel prosessissa on tärkeä - ja on jollain tapaa vaan yritettävä selvittää siitä, askel askeleelta. Sit tuntuu pikkuhiljaa paremmalta. Nyt tiedän että jos ei lapsi saa tulla teen elämästäni jotain muuta, ja sekin voi olla ihan ok. (11)

Kuten ylläolevista avoNaisten tarinoiden otteista on luettavissa, tahattomasta lapsettomuudesta voi selviytyä erilaisin keinoin. Lapsettomuudesta selviää puolison kanssa yhdessä, lapsen voi saada vaihtoehtoisin tavoin, tai lapsettomuuteen sopeutuu ajan myötä asiaa käsiteltyään. Surulle ja muillekin tunteille on annettava tällä tunteiden vuoristoradalla reilusti tilaa.

5.3 KokoNainen - progressiivinen tarinatyyppe

KokoNainen -tarinatyyppe, joka muodostuu yhteensä 11 tarinasta, kätke sisälleen ristiriidan; vaikka kyseessä on onnistumisnarratiivi, on osa tarinoista suuntautumiseltaan regressiivisiä. Negatiivisten kokemusten vaikutus näkyy edelleen, vaikka jokaisen tarinan nainen on saanut lapsen/lapsia. Tämä kertoo siitä, miten tahaton lapsettomuus voi muuttaa pysyvästi naisen ajatusmaailmaa ja suhtautumista lastensaantiin tai omaan äitiyteen. Kolmessa tarinassa lapsettomuus oli luonteeltaan sekundääristä, mikä ei kuitenkaan ollut selittävänä tekijänä ristiriitaisuuksien taustalla. Progressiiviselle narratiiville ominaisina positiivisina käännekohtina näyttäytyivät muun muassa tauot hoidoissa (oli syynä sairausloma, loma, tai itse otettu tauko), positiivinen raskaustesti, raskausaika ja lapsensaanti.

KokoNainen -tarinatyypin naisille lapsettomuus oli tullut kaikille jollain tavalla yllätyksenä. Kuukaan ei ollut osannut odottaa sitä esimerkiksi oman terveystilanteensa vuoksi. Tarinoissa kerrottiin yhteiskunnan äitiysoletuksesta ja siitä, miten paineet lastensaantiin kumpusivat paitsi omista toiveista saada lapsi, myös siitä, että lasta pidettiin ”normaaliin elämäntilanteeseen kuuluvana itsestään selvytenä”.

Kokonaisten naiseuteen tahattoman lapsettomuuden kokemus on vaikuttanut hyvin samankaltaisesti kuin vajanaisten ja avonaisten tarinoissa. Kuukautisten kuvattiin ennen lapsettomuutta olleen merkki hedelmällisyydestä ja naiseudesta, kunnes ne muuttuivat kuukausittaiseksi merkki epäonnistumisesta naisena. Sellainen sävyero tarinoista oli havaittavissa, että KokoNainen -tarinatyypin sisällä lapsettomuuden vaikutuksia kuvattiin enemmän koko elämään kuin pelkkään naiseuteen heijastuvina ja pariskuntaa määrittelevänä asiana, mistä johtune se, että naiseuden käsittely jäi kevyemmäksi kuin kahden aikaisemman tarinatyypin kohdalla. Se, missä Kokonainen -tarinatyypin naiseuteen vaikuttavat lapsettomuuskokemukset poikkesivat muista, oli luonnollisesti raskauden eheyttämä käsitys itsestä naisena.

Seuraavasta otteesta käy ilmi, miten naiseus on nähty rinnasteisena äitiyden kanssa. Naiseuteen liittyen on hyvä muistaa, että yhteiskunta ei äitiysoletuksesta huolimatta ole se, joka tuomitsee tahattomasti lapsettomia naisia, naiset tekevät sen itse, kuten alemmasta otteesta on luettavissa.

”Ennen kuukautiset olivat merkki naiseudesta, mahdollisuudesta omaan lapseen. Nykyään joka kuukausi tulee uusi pettymys, ei taaskaan raskaana. Naiseus on itselle tarkoittanut aina myös äitiyttä. Nyt tuo sana on pitänyt määritellä uudelleen, olenhan

vielä nainen, vaikken ehkä voi saadakkaan lasta. (---) Naiseus on yhtä kuin äitiys, ainakin minulle.” (12)

”Kulttuurissamme on perusolettamus tehdä lapsia. Ei ajatella että lapsia saadaan jos Luoja suo. Naisesta tulee äiti ja pariskunnasta perhe ainoastaan lapsien myötä. Vaikka perhe on tänä päivänä jo jotain muutakin. Ehkä yhteiskunta on muuttumassa jo pikkuhiljaa. Lapsettomuus ymmärretään jo paremmin ja siitä puhutaan enemmän. Toisaalta lapsettomat ihmiset pitävä itseään epäonnistuneina ja viallisina. Vaikka yhteiskunta ei meitä tuomitse, me itse teemme sen.” (21)

Eräs kokoNainen kertoo, miten ennen lapsettomuutta kuukautiset olivat merkki naiseudesta, mutta lapsettomuuden myötä tuo fysiologinen toiminto muistutti vain siitä, että nainen ei olekaan raskaana. Naiseus on siis vahvasti liittynyt äitiyteen naisen kokemuksessa. Toinen kokoNaisen ote kertoo puolestaan äitiysoletuksen olemassaolosta ja perinteisestä perhekäsityksestä, mutta myös siitä, miten olemme jo matkalla muutokseen kohti modernimpaa perhekäsitystä ja lapsettomuuden ymmärtämistä. Tahattomasti lapsettomat naiset ovat itse ankarimpia itsensä määrittelyssä, yhteiskunta ei määrittele tahattomasti lapsettomia epäonnistuneiksi.

Poikkeuksellista muihin tarinatyyppeihin nähden olivat myös kerrotut kokemukset siitä, miten lapsettomuus on vaikuttanut ulkonäköön. Ajattelisin tämän johtuvan siitä, että lapsen saatuaan naiset uskaltavat rohkeammin pohtia myös näitä seikkoja, eikä heidän tarvitse ajatella, että he olisivat jotenkin ”pinnallisia”. Hoidot muuttavat helposti ulkonäköä hormonilääkityksineen, mutta ennen lapsen saantia sen lausuminen ääneen saattaisi tuntua väärältä, kun moni antaisi mitä tahansa saadaakseen lapsen. Seuraavista otteista käy ilmi, miten lapsettomuushoidot ovat vaikuttaneet naisten kehonkuvaan:

”Lapsettomuuden aikana oma ulkonäkö kärsi. Pelkästään oman pahan olonkin vuoksi ei hehkua paljoa näkynyt naamalla. Toisaalta kaikki hormonihoitot, odotukset ja pettymykset söivät voimia. Ei halunnut nähdä itseään enää kauniinakaan, tuntui että olen turhaa panostaa itseensä, koska ei ole sellainen millainen pitäisi olla.” (21)

”Kuitenkin kehoni nuo hormonihoitot on vaatinut, vaikka raskaus sitten onkin alkanut suhteellisen helpoin keinoin.” (3)

Lapsettomuushoidot vaikuttavat paitsi naisen mielenmaisemaan, myös hänen ulkonäköönsä, kuten ylläolevasta otteesta on luettavissa. Kun nainen näki itsensä vääränlaisena, koki hän myös ulkonäköön panostamisen turhaksi. Vaikka raskaus on tahattomasti lapsettomalle naiselle toivottu asia, ei voida kieltää, etteivät hormonihoitot olisi tehneet haittaakin. Voidaan olettaa, että lapsettomuushoi-

dot heijastuvat naisten ulkonäköön myös VajaNainen - ja AvoNainen -tarinatyyppien naisten kohdalla, mutta he eivät nostaneet asiaa esiin.

KokoNaisten tarinoissa näkyi, että lapsettomuuskokemus oli lopulta vahvistanut parisuhdetta. Parisuhde nousi muutenkin tarinoissa selvemmin esille kuin kahdessa aiemmassa narratiivissa. Tutkimukseeni osallistuneista kenelläkään ei ollut parisuhde kaatunut lapsettomuuskokemukseen, mikä viittaa siihen, että kaikilla on ollut rinnallaan erityisen hieno kumppani, sillä tietävästi lapsettomuuskokemus voi kaataakin parisuhteita. Tarinoissa kuvattiin myös hoitojen vaikutusta seksuaalisuuteen osana parisuhdetta, ei niinkään osana naiseutta, miten se näyttäytyi muun muassa AvoNainen -tarinoissa. Seuraavissa otteissa kuvauksia parisuhteesta tahattoman lapsettomuuden kosketuspintana:

”Oli vaihe kun parisuhde oli koetuksella, mutta se oli kohdallamme mielestäni aika pieni vaihe. Enemmäkin meidän kohdalla lapsettomuuskokemus on vahvistanut liittoamme ja tehneet meistä ”kovan tiimin”. Uskon vahvasti että olemme yhdessä kunnes kuolema meidät erottaa. Olemme niin paljon kiitollisia.” (2)

”Parisuhdetta koettelemukset on vahvistanut ja olen koko ajan saanut valtavaa tukea ja ymmärrystä mieheltäni. Ei todellakaan mitään syylistämistä. Olen kiitollinen siitä, miten monta kertaa mies on mut jaloilleen nostanut, varsinkin silloin kun kävimme läpi lapsettomuus hoitoa ensimmäisen kohdalla.” (5)

”Tiedän tietenkin, että osalla parisuhde kaatuukin näihin. Meillä se oikeastaan aiheutti päinvastaista. Lapsia voi saada kenen kanssa tahansa (melkein). Lapsettomuutta vuodesta toiseen voi kestää vain erityinen ihminen rinnallaan. Toki joskus itkettiin, että jos erottaisiin, niin ehkä toinen voisi saada lapsen. Tai minä itkin. Mies sanoi, että hänelle on paljon tärkeämpää olla minun kanssani kuin saada lapsi. Ja päädyin ajan kanssa tähän ajatukseen itsekin. Siihen kiitollisuuteen, että minulla on kuitenkin tämä erityinen mies, jota rakastan näin paljon. Enkä olisi vaihtanut sitä mihinkään lapseen enkä johonkin toiseen mieheen. Vaikka lapsi onkin se, jota olen halunnut elämässäni kaikkein eniten. Mutta noiden vuosien myötä kirkastui kyllä käytännössä mieheni arvo.” (15)

”Kun seksistä tulee todellakin lapsen tekemistä, on sillä iso vaikutus parisuhteeseen. Aluksi oli vain jännittävää, josko nyt tärppäisi. Mutta kun oikeaa hetkeä aletaan ”tutkuttaa” ja omia menoja katsoa otollisten päivien mukaan, on siitä ilo ja nautinto kaukana. Puhumattakaan siitä, kun lapsettomuushoitojen aikana seksin harrastaminen oli kielletty. Tuntuu, että tuota yhteyttä, naisen ja miehen välistä kanssakäymistä ja suhdetta, on pitänyt opetella uudelleen pitkän tauon jälkeen. En tiedä olemmeko vieläkään siinä tilanteessa, missä ennen lapsettomuustuomiota, mutta toivon että ajan kanssa siihen pääsemme.” (12)

”Koen, että mikään asia maailmassa ei ole tärkempää kuin lapsemme⁶. Oman naiseuteni ja seksuaalisuuteni olen kadottanut hoitojen melskeessä... olemme epäonnistuneet siinä, miten lapsia luonnollisesti hankitaan, joten sillä asialla ei ole minulle merkitystä. Muistan, kuinka joku hoitaja joskus sanoi, että seksi ja lapsenteko ovat kaksi eri asiaa? Noh, niinköhän? Olemme silti hitsautuneet näiden hoitojen aikana mieheni kanssa hyväksi ja tiiviiksi tiimiksi ja olen melko tyytyväinen elämäni näin. Me molemmat keskityimme lapseemme ja hänen hyvinvointiinsa, ehkä meille koittaa joskus myöhemmin uusi seksuaalisuuden ja toistemme hellimisen aika, sitten kun lapsemme on aikuinen?” (10)

KokoNaisten tarinoissa, kuten ylläolevista otteista on luettavissa, lapsettomuuskokemus on pääasiallisesti vahvistanut parisuhdetta ja pariskunnan yhteenkuuluvuuden tunnetta. Naiset kokivat, että mies on se, joka nostaa naisen jaloilleen, kun lapsettomuuskokemus lyö maahan. Jos naisesta löytyy syy lapsettomuuteen, saattaa hän olla puheissaan valmis uhraamaan parisuhteensa, että mies voisi saada lapsia jonkun toisen kanssa. Tämä ei kuitenkaan ole naisen toive, vaan synkkien hetkien ääneen lausuttu marttyyrinomainen ajatus. Lapsettomuus kirkastaa naisille rinnalla pysyvän miehen arvon. KokoNaistarintyyppin naiset ovat kokeneet myös lapsettomuuden vaikutukset pariskunnan väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen hoitojen aikana. Lapsettomuuskokemuksen vaikutus seksielämään ei kuitenkaan lopu lapsensaantiin, vaan se heijastuu pitkälle kokemuksen jälkeen. Jopa niin pitkälle, että eräs kokoNainen kuvaili, että tuota pariskunnan keskinäistä kanssakäymistä on opeteltava uudelleen. Naiset ovat kokeneet, että lapsettomuuskokemus saa pariskunnat helposti kyseenalaistamaan yhdessäolon tarkoitusta ja unohdetaan ajatus meistä kahdesta alkuperäisenä ydinperheenä.

Sosiaaliset suhteet lapsettomuuden näyttämöllä ottivat oman roolinsa kokoNaistenkin tarinoissa:

”Hoitojen aikana en pystynyt käydä kovinkaan paljon muiden lapsiperheiden luona ja tuntui että koko muu maailma tekee lapsia paitsi me...” (1)

”Lapsettomuus oli sosiaalisesti sellainen kokemus, että hyvät erottuivat aika voimakkaasti akanoista. Toki toiset lapsettomuudesta kärsivät (tunsin muutaman, jotka sitten saivat joidenkin vuosien päästä lapsia ja muutaman, jotka ovat yhä lapsettomia) olivat helpoin ryhmä tulla toimeen, koska vaikka se kokemus onkin jokaisella yksilöllinen ja erilainen, niin se pohjimmainen suru ja sen ymmärrys on niin samankaltainen kuitenkin. Muutama harva lapsia saanut ystävä, jotka ymmärsivät asian noin itsestään, pysyivät matkassa mukana myös (eikä se välttämättä tarkoittanut, että oltaisiin oltu kovin paljon tekemisissä, vaan sitä, että tiesi sen ymmärryksen ja ystävyys säilyvän). Mutta moni aiemmin läheisemmäksi koettu ihminen lakkasi olemasta läheinen. Jotain kaverisuhteita meni täysin poikki. Paljon vain väljähtyi. Lapsettomuuden ja oman sai-

⁶ Lapsen nimi poistettu tunnistettavuuden vuoksi. Viitataan lapseen sanalla ”lapsi”.

rastamisen (---) myötä sosiaalinen elämäni muuttui hyvin paljon aiemmasta hyvinkin seurallisesta linjasta varsin erakkomaiseen suuntaan. Tämä ei ollut kuitenkaan pelkästään negatiivista - aiemmin olin ihmisenä hyvin kiltti ja taivuin aina auttamaan muita ja ajattelin asioita enemmän muiden kautta kuin itseni. Lapsettomuus ja sairastaminen molemmat lisäsivät tervettä itsekkyyttä, jossa osasin keskittyä myös itseeni ja pitää erityisesti itsestäni huolta.” (15)

”Huomasin yhtäkkiä että pystyin auttamaan muita omien kokemuksieni kautta. Se tuntui todella hyvältä. Että kun kokee jotain ikävää niin siitä kokemuksesta voi olla jollekin toiselle edes jotain hyvää.” (2)

”Sosiaalinen ulottuvuus oli myös lähinnä häiritsevä. Sukulaiset, jotka eivät viitsineet pitää yhteyttä muuten, lähettivät onnitteluja ja ottivat yhteyttä. Samoin ne vanhat ystävät, joista ei ollut kuulunut mitään aikoihin. Meitä kutsuttiin perheviikonloppupaamisiin, joihin aiemmin emme olleet kelvanneet. Silloin koin vahviten sen, kuinka suuri kuilu sosiaalisesti on olla lapseton/lapsia saanut. Ja koska oma solidaarisuuteni oli ja on edelleen siellä lapsettomien puolella, nämä olivat hyvin ambivalentteja ja ristiriitaisia tilanteita tunnetasolla. Käytännössä sain kokea, että _kelpasin_ paremmin kun nyt vihdoinkin olin saanut lapsen.” (15)

Yksi tutkimukseen osallistunut kokoNaistarintyyppin nainen on osannut mielestäni hienosti etsiä myös positiivisen puolen siinä, että sosiaaliset suhteet ovat muuttuneet; naiset sortuvat usein liialliseen kiltteyteen, mihin lapsettomuuskokemus on ylläolevan otteen mukaan tuonut muutoksen. Myös omasta kokemuksesta on huomattu olevan hyötyä, mikä on varmasti osaltaan auttanut lapsettomuuden työstämisessä. Toisaalta se, että lapsen myötä on päästy uudelleen sisään sosiaalisiin piireihin, on tuntunut myös loukkaavalta.

KokoNainen -tarinatyyppissä yhteiskunnallinen tai kulttuurinen ulottuvuus ei juurikaan näkynyt, ainakaan mitenkään poikkeuksellisesti suhteessa VajaNainen - ja AvoNainen -tarinatyyppeihin. Kirjoittajat olivat enemmän suuntautuneita oman äitiytensä ja lapsettomuuskokemuksen sekä sen jälkeisen elämän tarkasteluun, minkä ajattelen vaikuttaneen siihen, että muut kosketuspinnat jäivät vähemmälle tarkastelulle. Lapsettomuuskokemuksen jälkeen kaikki on äitiydessä erilaista raskausajasta lähtien:

”Lapsettomuushoitojen jälkeinen raskaus on mielestäni kovin erilainen kuin taas helposti alkanut raskaus, tai näin ainakin olen ymmärtänyt ystävien puheista ja omia kokemuksia niihin verraten. Lapsettomuusraskaus on pelkoja täynnä, ainakin itsellä oli, toki muutkin pelkäävät keskenmenoja jne, mutta heille on erilainen ajatus siitä, että no sitten yritetään uudelleen yms. (---) Halu olla äiti oli valtava ja pettymys pettymyksen jälkeen kaivoi syvän kuopan, josta oli vaikea nousta vaikka raskaudesta näyttikin posi-

tiivista. Ensimmäistä raskautta varjosti kovin pelko, menettämisen pelko. Ja edelleen lapsia suojelee kovin, he ovat niin lahjoja, jotka pelkää menettävänsä.” (3)

Jos raskaus alkaa tahattoman lapsettomuuskokemuksen jälkeen (hoidoilla tai ilman), näyttäytyy raskaus usein stressaavampana kuin ilman lapsettomuuskokemusta (Greil ym. 2010, 152), kuten ylläolevasta otteestakin käy ilmi. Pelko lapsen menettämisestä seuraa raskausajasta lähtien koko-
Naisten kertoman mukaan voimakkaampana kuin jos lapsettomuuskokemusta ei olisi taustalla.

Lapsettomuuskokemus ja sen herättämät tunteet voivat olla kauhistuttavaa luettavaa sellaiselle, joka ei ole asiaa itse kokenut, tai tunne tahattoman lapsettomuuden kokonaisvaltaisia vaikutuksia muuta kautta. Lapsettoman naisen tunteet paljaimmillaan käyvät ilmi seuraavista otteista:

”Olen ollut ystävilleni ja tutuille myös täysin tuntemattomille suunnattoman kateellinen kasvavista mahoista ja pienistä vauvoista. Välillä en ole pystynyt kohtaamaan ystäviä jos he ovat raskaana tai saaneet vauvan.” (8)

”Olen harkinnut raskaana olevan naisen päälle ajamista autolla ja vauvan varastamista vaunuista pubin edestä - niin alas olen siis mustimpina hetkinä vajonnut. En uskaltanut koskaan näistä synkistä ajatuksia kenellekään puhua, minut olisi varmasti passitettu hoitoon? Kerran lähdimme yhteisistä vappubileistä kesken pois, koska lattialla leikki lapsi, joka oli syntynyt samana keväänä kuin meidän ensimmäisen olisi pitänyt syntyä. Mielestäni äiti ei tarpeeksi osoittanut rakkautta tälle lapselle, kun antoi sen leikkiä vapaasti lattialla...Huusin sisälläni, että: ”Pidä nyt helvetti vieköön tuota lastasi sylissä, lähelläsi, puhu sille kunnioittavasti, anna ruokaa, hellyyttä ja hoi-vaa!!!” Tämä sisäinen huutoni voimistui illan aikana niin isoksi, että lopulta lähetin miehelleni tekstiviestin, jossa kehotin häntä keksimään tekosyn poistumisellemme ja viemään minut kotiin/turvaan.” (10)

Tahattomasti lapsettomilla syntyy usein mustasukkaisuuden ja vihan tunteita heitä kohtaan, jotka ovat lapsen/lapsia saaneet. Mustasukkaisuus ja viha ovat niin kaiken nieleviä tunteita, että ne alkavat helposti hallitsemaan lapsettoman elämää. Outoja eivät ole myöskään turhautumisen ja raivon tunteet, joita synnyttää niin sanotut helpot - tai yllätysraskaudet, naisten teettämät abortit ja lasten laiminlyönti tai kaltoinkohtelu. Voimakkaidenkin negatiivisten tunteiden normalisointi ja tietynlainen oikeuttaminen on tärkeää naisen itsetunnon kannalta. (Watkins & Baldo 2004, 396, 399.) Tahattoman lapsettomuuden suhteen ollaan kuin tunteiden vuoristoradalla – hallinta puuttuu. Yhteistä lapsettomille naisille oli, että negatiiviset tunteet koettiin häpeällisinä, kiellettyinä ja epänormaaleina. Tässä kohtaa korostuu eri alojen ammattilaisten rooli tunteiden normalisoijana tahattoman lapsettomuuskokemuksen yhteydessä. On tärkeää, että naiset uskaltavat sanoittaa negatiivisiakin kokemuksiaan ja tuntemuksiaan, vaikka ne tuottaisivatkin itselle häpeää. Suuri osa tahattomasti lapset-

tomista naisista on tuntenut surua ja menetyksen tuskaa, mitä ei välttämättä ymmärretä, sillä nainen ei ole muiden silmissä menettänyt mitään näkyvää. Tahattomasti lapseton nainen ei menetä ainoastaan mahdollisuutta lapseen, vaan myös mahdollisuuden raskauden, synnytyksen ja imetyksen kokemiseen.

Tahaton lapsettomuuskokemus heijastuu myös äitiyteen ja vanhemmuuteen, kuten seuraavista otteista käy ilmi:

”Olen vieläkin hyvin kriittinen vanhemmuudesta. Tarkoitan sillä sitä etteivät kaikki mielestäni anna lapsilleen riittävästi aikaa, huomiota, jne. En halua olla tekemisissä sellaisten ihmisten kanssa. Tai jos joudun olemaan, koen suunnatonta ahdistusta, kun ajattelen että lapsi tarvitsisi enemmän.” (21)

”Surullista on tällä hetkellä se että itse ehkä jotenkin syylistää itseään, saako mainita ääneen väsymyksestä ja uupumuksesta tms kun kerran lapsia oli saanut, olenko hyvä vanhempi, osaanko kasvattaa lapseni, komennanko liikaa lapsiani jne. Eli lasten synnyttyä olen kokenut että minulla on suorituspaineita, eli pitäisi olla nyt sitten täydellinen vanhempi kun lapset on ”tekemällä tehtyjä”. Enkö minä saisi ikinä vihastua tms lapsilleni, jos tekevät esim. jotain älytöntä, kun lapset on kerran niin hartaasti toivottuja, jne jne. Huomaa melkein välillä itkevänsä huonoa omatuntoa, vaikka samalla tavalla muutkin lapsiaan kasvattaisivat. Eli niin onnellinen kun sitä lapsistaan on, koen että lapsettomuus on ennen kaikkea aiheuttanut paineita vanhemmuuteen, tuo jonkun sellaisen ominaisuuden tähän vanhemmuuteen että pitäisi tehdä kaikki oikein, yrittää jotenkin liikaa analysoida ja ehkä kontrolloidakin asioita, mitä ei ehkä tulisi tehtyä jos lapset olisivat tulleet ”itsestään” ilman lapsettomuushoitoja.” (13)

KokoNaistarintyyppin naiset kokevat oman lapsettomuutensa jälkeen ahdistava sen, jos jonkun vanhemmuus näyttäytyy heidän silmissään puutteellisena. He ajattelevat, että lapsi ansaitsee aikaa ja huomiota, mitä hän ei välttämättä riittävästi vanhemmiltaan saa. Tahaton lapsettomuuskokemus heijastuu ylläolevan otteen mukaan myös äitiyteen ja asettaa naiselle paineita sen suhteen. Lapsettomuustaustainen äiti ei koe olevansa oikeutettu väsyn tai kiukun tunteisiin, mikä on kuormittavaa ja ylläpitää lapsettomuuskokemuksen negatiivisia vaikutuksia vielä lapsensaannin jälkeen.

Lapsettomuustarinoina oli luettavissa myös niitä tarinoita, joissa äitiys oli ollut se lopullinen tienhaara ja naiset –ihan jokainen– olivat kiitollisia saamistaan lapsista, mutta tutkijana mielenkiintoni herätti se, miten paljon negatiivisia tunteita lapsettomuuskokemus vielä lapsensaannin jälkeenkin synnyttää KokoNainen -tarintyyppin sisällä. Vaikka raskaus ja lapsensaanti voidaan nähdä korjaavana kokemuksena, liian paljon on mennyt rikki, että haavat paranisivat täysin. Selviytyminen voidaan nähdä naisten kohdalla jatkuvana prosessina, kuten seuraavista otteista käy ilmi:

*”Itse olen tahattomasta lapsettomuudesta selvinnyt sillä, että sain koeputkihedelmoi-
tyshoidolla ihanan lapsen. Olen pohtinut, miten olisin selvinnyt vai olisinko selvinnyt
ollenkaan, ilman tuota ihanaa lahjaa. Raskaus ja äitiys ovat korjanneet haavoja, mut-
ta eivät kokonaan. Edelleen nuo tunteet vyöryvät ylitseni silloin tällöin, vaikka minulla
on jo lapsi. Edelleen myös silloin, kun joku ilmoittaa tulevasta perheenisäydestä.
Mieheni monesti sanookin, etten voi enää niin ajatella, kun meillä on jo lapsi. (---)
Osa selviytymistä on varmasti ollut myös se, että raskaaksi tulon ja lapsemme synty-
män jälkeen olemme avoimesti puhuneet lapsettomuudesta. Asiasta puhuminen on sel-
västi auttanut minua käsittelemään asiaa. Itsellämme ei ollut tuttavapiirissä ketään,
kenen olisimme tienneet olleen samassa tilanteessa kanssamme. Jakamalla omia ko-
kemuksiamme voimme ehkä antaa toivoa muille lapsettomille pareille.” (12)*

*”Sen verran katkeruutta kannan edelleen sisälläni, että mielestäni kaikilla ihmisillä
kuuluu olla vain yksi lapsi, niin kuin meilläkin? En osaa tätä selittää, mutta olen kat-
kera niille, jotka ovat saaneet enemmän kuin yhden lapsen. (---) Osaan elää asian
kanssa, mutta joku kummallinen mustasukkaisuuden tunne silti jäynää sisintäni? Sis-
koni aloitti juuri uudet hoidot (saivat ensimmäisen pojan ekasta hoidosta) ja voi pojat,
että oon tehnyt töitä sen eteen, etteivät he enää hakeutuisi hoitoon..tai toivoisin heille-
kin pettymyksiä ja epäonnistumisia..aivan kamalaa, mutta ehkä nämä asiat olisi pitä-
nyt aikanaan käsitellä/hoitaa tai olisin toivonut, että joku olisi edes tarjonnut henkistä
tukea tai apua meille. Mutta sitä ei koskaan tarjottu. En myöskään osaa enää rakastaa
tai tykätä kenestäkään lapsesta puhtaalla sydämellä? Rakkaus omaan lapseen vie kai-
kilta muilta lapsilta sen sijan tai paikan?” (10)*

*”Ja voisi kuvitella, että nyt happy end ja siihen loppui lapsettomuus, mutta ei se oike-
astaan loppunut. Se vaikuttaa edelleen, vaikka tuo lapsi täyttää kohta kaksi ja toinen
ihmelapsi potkii tällä hetkellä vatsassa. Silti olen edelleen se ihminen, joka oli niin
pitkään lapseton, että ne asiat kasvoivat minuun ja aluksi enemmän, nykyään vähem-
män, koen edelleen katkeruutta ja vihaa siitä asiasta. Minä en saanut mitään korvaa-
vaa kokemusta lisääntyjänä, koska lähinnä käteen jäi se, että*

- en osaa tulla raskaaksi
- jos tulen raskaaksi en osaa olla, vaan saan keskenmenon
- jos en saa keskenmenoa, en osaa olla raskaana, vaan makaan sairaalomalla koto-
na oksentamassa/kipuilemassa/supistelemassa
- synnyttämässä ahdas lantioni murtaa lapseni päin, eli en osaa synnyttääkään
- koska en osaa, lapseni huutaa päivästä yksi lähtien suoraa huutoa tunnista toi-
seen.

*Niillä eväillä äitiyteen. Oli vaikeaa. (---) Koin taas itse niistä kaikista jotain hyvin al-
kukantaista syyllisyyttä. Koin olevani äärimmäisen huono ja epäkelpo äitinä. Minun
epäkelpouteni ei siis liittynyt naiseuteen tai yhteiskunnan tai suvun jäsenyyteen tai
vaimouteen vaan täsmälleen juurikin äitiyteen ja oma lapsettomuuteni aiheuttama
epäkelpouden tunne roihusi äitiyteni ensimmäiset puoli vuotta hyvinkin näännyttäväs-
ti. Koin, että oli tapahtunut jokin virhe, kun sain lapsen, koska mitä ilmeisemmin en
osannut ja lapselle oli sääli, että se raukka oli minulle syntynyt. Jo raskausaikana
muistan miettineeni pahimpana aikana, että onneksi on olemassa adoptio, koska jos
tällainen kotona makaava oksentaja ei saa hoidettua lastaan, niin joku hyvä lapseton
ihminen voi sitten adoptoida sen. En saanut näihin mitään supportiota, koska en löy-
tänyt mitään tahoa, joka olisi ymmärtänyt lähtökohtiani ja tuntemuksiani. En myös-
kään jaksanut erityisesti etsiä tai hakea apua, kun olin niin henkisesti lopussa. Neuvo-*

lassa ajateltiin lähinnä, että väsymykseni liittyi koliikkiin, mutta kyllä se siitä kun koliikki helpottaa. Ja että onneksi sun miehesi auttaa. Mitään masennuksen hoitoa ei tarjottu. Tilanne toki helpottikin koliikin helpottamisen myötä, mutta olin hyvin herkillä vielä pitkään sen jälkeenkin. Lapsi itsessään oli suurin korjaava ja parantava tekijä, koska pahimpinakin koliikkiaikoina koin hyvin voimakkaasti lapsen emotionin ja rakkauden ja tarvitsevuuden minua kohtaan.” (15)

Tahattoman lapsettomuuden kokemus ei lopu siihen, että saa lapsen. Lapsettomuuskokemuksen aiheuttamat tunteet nostavat kokoNaisilla päätään, jos joku ilmoittaa vauvasta. Kokemusta eletään uudelleen myös silloin, kun lapselle toivotaan sisarusta, eikä se käy helposti tai itsestään. KokoNainen -narratiivin naisilla lapsettomuus on jättänyt ilmaan katkeruutta monilapsisia perheitä kohtaan ja niitä kohtaan, jotka saavat lapset ilman hoitoja. Toisille naisille voidaan toivoa jopa epäonnea lapsenhankinnassa. Ylläolevista otteista oli luettavissa myös tahattoman lapsettomuuskokemuksen jättämä pysyvä lovi naiseuteen siinä suhteessa, että nainen ei osaa lapsentekoa tai raskaana oloa. Äitiys lapsettomuuden jälkeen on haastavaa, eikä itseään pidä hyvänä äitinä. Jos lapsettomuus jää käsittelemättä, eikä siihen saa asiaankuuluvaa tukea lapsettomuuden ensimetreiltä saakka, saattavat nämä kokemukset muokata naiseutta ja esimerkiksi sosiaalisia suhteita lopun elämää. Se, että tällainen kokemus sysää naisen mielenterveyden raiteiltaan voi olla luultua yleisempää. Ylläolevissa otteissa kuvattujen kaltaisten ajatusten sanoittamista häpeillään.

Onneksi löytyy myös niitä tarinoita, joissa lapsettomuus on kaikesta kamaluudestaan huolimatta kääntynyt lopulta positiiviseksi muutokseksi. Alla lienee oppikirjamääritelmä progressiiviselle narratiiville ’KokoNainen’:

”Ennen kolmikymppistä koin että ”olen saanut elämältä kaiken minkä olen halunnut”. Turvallisen ja onnellisen lapsuuden, suorittanut haluamani opinnot kunnialla, saanut tehdä niitä töitä mitä olen hakenut ja halunnut tehdä, tavannut mieheen jota rakastan jonka kanssa avioitunut ja elää toivotunlaista arkea yhteisessä kodissa. Lapsihaave oli ensimmäinen asia jonka edessä jouduin nöyrytymään. Että elämässä on asioita joihin ei vaan itse välttämättä voikaan vaikuttaa. Mutta sen oivaltaminen ja ymmärtäminen on ollut oikeastaan yksi elämäni käännehetkistä. Se oli eittämättä kova paikka. Se pisti tämän tytön kontilleen, mutta juuri niin oli tapahduttava että olen se henkilö joka olen tänään. Se on laittanut nöyräksi elämälle. Lisännyt kunnioitusta siihen mitä tässä hetkessä on. Muuttanut minua ihmisenä. Ennen kaikkea tehnyt minusta äärimmäisen kiitollisen ihmisen. Ihmisen, joka osaa nähdä pieniä asioita. Ihmisen, joka osaa elää hetkessä. Ihmisen, joka ei enää suunnittele elämäänsä pitkälle eteenpäin. Ihmisen, joka kokee että juuri ”kiitollisuus tekee minut onnelliseksi”. Olen muuttunut ihmisenä jopa siinä määrin että olen alkanut harkitsemaan ammatin vaihtoa. Olen elämäni tehnyt kaupallisen alan myyntityötä metsä- ja kemikaaliteollisuudessa, mutta päivä päivältä alan olla varmempi siitä etten halua tehdä kovassa ja kylmässä pörssielämässä töitä loppuelämäni ajan. Haluan että työlläni olisi joku suurempi merkitys, että voisin

auttaa ihmisiä ja tehdä hyvää. Olen tältä osin aivan uuden edessä ja matkani alussa.”
(2)

KokoNaistarinatyyppin naisten lapsettomuustarinat olivat sankaritarinoita, joissa vastoinikäymisistä huolimatta saavutettiin se, mitä toivottiin – lapsi.

5.4 HajaNainen – tahattomasti lapsettoman identiteetti

Tahattomasti lapsettoman identiteetti näyttäytyi kaikissa tarinatyypeissä hyvin samankaltaisena siinä suhteessa, että identiteetistä oli paikannettavissa samansuuntaista vaihtelevuutta. Jokaisesta narratiivista kävi ilmi, että lapsettomuuskokemuksen kesto ja hoitojen vaihe vaikuttavat myös naisten identiteettiin. Tästä syystä pääsyin analysoimaan identiteetin omassa kappaleessaan sen sijaan, että olisin nivaunut identiteetin osaksi kutakin tarinatyyppiä. Hyödynnän identiteetin analysoinnissa Hännisen (2002, 60–62) teoriaa, jonka mukaan identiteetti voidaan nähdä muun muassa kulttuurisena ja muuttuvana prosessina, josta voidaan erottaa useampia tasoja. ”Mahdollisen minän” -identiteetti löytyy kaikkien tarinatyyppien naisilta ainakin lapsettomuuskokemuksen alkumetreillä. ”Mahdollisella minällä” tarkoitetaan ihmisen käsityksiä siitä, mitä hän voisi olla, mitä hän toivoo olevansa ja mitä hän pelkää olevansa tulevaisuudessa. Yksilön ajatus mahdollisista minästä ohjaa voimakkaasti nykyhetken motivaatioita ja arvioita. (Hänninen 2002, 62.) Kun hoitoja on käyty läpi useampi vuosi tuloksettomana, ei tulevaisuuden mahdollista äiti-identiteettiä ole enää niin helppo hahmottaa. Äitiystoive/toive vanhemmuudesta voidaan pyrkiä myös tietoisesti kumoamaan, että lapsettomuutta olisi helpompi kestää ja ”mahdollinen minä” löytäisi uusia itsensä toteuttamisen muotoja, kuten alla olevasta otteesta käy ilmi.

”Sitä kai alkoi suojella itseään toistuvien keskenmenojen henkiseltä taakalta eikä halunnut tai uskaltanut enää tavoitella sellaista, mihin ei juuri toivota ollut. Kun projekti alkoi vuosien jälkeen jäädä hieman taka-alalle elämässä, saavutimme vaiheen, jossa syvällinen pohdinta lapsettoman pariskunnan elämän hyvistä puolista alkoi. Jossakin kohtaa olimme jo kummatkin kallistumassa sen kannalle, että emme ehkä sittenkään edes halua lasta. Tämä oli jälleen nerokasta itsesuggestiota, jotta jatkuva paine ei tuntuisi niin pahalta.” (4)

Kun haave lapsesta karkaa hoitokertojen ja -vuosien myötä kauemmaksi, kuten ylläolevassa kuvauksessa, alkaa nainen pohtia elämäänsä uudesta näkökulmasta. Sen sijaan, että nainen näkisi itsensä vain ja ainoastaan äitinä, hän alkaa tietoisesti nähdä ja toteuttaa naisena muita mahdollisia

identiteettiään vahvistavia rooleja. Naiset toimivat näin unohtaakseen lapsettomuuden aiheuttaman kivun ja tuskan.

Tahattomasti lapsettomien naisten kirjoittamissa tarinoissa on löydettävissä Hännisen kuvailema ”sosiaalinen identiteetti”, eli minäesitys, jota toteutetaan erilaisissa vuorovaikutustilanteissa (Hänninen 2002, 61). Tahattomasti lapseton saattaa esiintyä hyvinkin eri tavoin riippuen ympäristöstä, jossa hän on, ja ihmisistä, joiden seurassa hän on, mikä oli hyvin ilmeistä kaikille tarinatyyppien naisille. He sanoittivat sitä, miten vetäytyvät tietyistä sosiaalisista piireistä, tai välttelevät tiettyjä puheenaiheita. Toisaalta tahattomasti lapsettoman naisen sosiaalinen identiteetti voi olla myös avoin, mikä nähtiin yhdeksi selviytymiskeinoksi.

Hännisen (Emt., 61) ohella Bandura (2006, 164–165) on analysoinut identiteettiä yksilön toimijuuden näkökulmasta. Jos toimijuutta ajatellaan suhteessa tahattomaan lapsettomuuteen, tarkoittaa se tulkintani mukaan niitä toimenpiteitä, joita nainen on valmis tekemään tullakseen raskaaksi ja saadakseen lapsen. Yleensä tämä tarkoittaa lapsettomuushoidoissa käyntiä, missä naisen toimijuus tosin on lääkäreiden ohjeille alisteista ja toimijan sijaan nainen onkin lapsettomuushoidoissa kohde. Banduran (2006) toimijuuden ominaisuuksista intentionaalisuudella tarkoitetaan yksilön suunnitelmallista toimintaa tavoitteidensa saavuttamiseksi. Tämän voi nähdä tarkoittavan kaikkien tarinatyyppien naisia, jotka ovat valmiita kokeilemaan milloin mitäkin vallalla olevaa hoitomuotoa, luontaishoitoja ja ylipäättään he kokeilevat herkästi kaikkea, minkä uskovat vaikuttavan lapsettomuuden voittamiseen.

Viimeisenä Banduran (2006) toimijuuden ominaisuutena on itsereflektio, joka viittaa muun muassa yksilön kykyyn arvioida omaa toimintaansa. Hänniseltä (2002) löytyy määritelmältään hyvin samankaltainen ”reflektoitu identiteetti” (tulkittu minä), joka tarkoittaa tietoista identiteetin rakentamista silloin, kun rutiininomainen elämäntilanne horjuu tai katkeaa, tai kun elämänprojekteja on arvioitava uudestaan (Emt., 61). Tahattomasti lapsettomat naiset rakentavat identiteettiään hyvin pitkälti tulevaisuuden kautta, poikkeuksena KokoNainen -tarinatyyppi, jonka naisista osa määrittää itsensä tahtomattaan lapsettomaksi vielä lapsensaannin jälkeenkin. KokoNainen -narratiiville ei löytynyt teoriasta identiteettimallia tai toimijuutta, joka olisi määrittänyt sitä taaksepäin katsovana ja itseään menneiden kautta toteuttavana naisena.

6 IHANAINEN

Pro gradu -tutkielmani johtopäätösluku kantaa nimeä Ihanainen, sillä sellaisia niin tutkimukseeni osallistuneet kuin kaikki tahattomasti lapsettomat naiset ovat. Paikansin tahattomasti lapsettomien naisten kertomuksista kolme tarinatyyppeä, joita yhdistää ja erottaa toisistaan naiseuden, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen kontekstien, sosiaalisten suhteiden, lapsettomuushoitojen, selviytymiskeinojen ja lapsettomuuskokemuksen vaikutusten kosketuspinnat. Lapsettomuustarinoista seitsemän valikoitui Gergenin (1999) teorian mukaisesti regressiivisen VajaNainen -tarinatyypin alle. VajaNaistarintyyppin naiset eivät olleet saaneet lapsia lapsettomuushoidoista huolimatta. Tutkielmassani stabiilia, AvoNainen -tarinatyyppeä edustaa neljä kirjoitusta, joissa lapsettomuutta oli käsitelty niin pitkälle, että tarinat näyttäytyvät tulevaisuudelle avoimina. Progressiivisen onnistumistarinan, KokoNaisen -tarinatyypin piirteet löytyivät yhdestätoista kirjoituksesta, joissa kaikki naiset olivat saaneet lapsen/lapsia.

Tutkimuksessani käy ilmi tahattoman lapsettomuuden kokonaisvaltainen vaikutus naisten elämään. Lapsettomuuskokemus vaikuttaa naisen identiteettiin hajottavasti. Naisen käsitys itsestään naisena rikkoontuu lapsettomuuden myötä, jopa niin syvästi, että edes lapsi ei välttämättä eheyttä naiseutta tai hajonnutta identiteettiä. Toisaalta lapsettoman naisen identiteetti näyttäytyy muuttuvana ja se muokkautuu lapsettomuuskokemuksen eri vaiheissa. Pro gradussani tulee esiin myös identiteettien yhtäläisyydet lapsettomuuden tarinatyypeistä riippumatta.

Lapsettomuuskokemus heijastuu naiseuteen pitkälti kehollisuuden ja seksuaalisuuden kautta. Naiset kokevat oman kehon tuottaneen pettymyksen, kun he eivät pysty saamaan lapsia ilman hoitoja, eivätkä välttämättä edes hoitojen avulla. Vajanainen kehonkuva puolestaan heijastuu seksuaalisuuteen, joka muuttuu lapsettomuuden myötä. Tutkimustuloksista nähdään, että naiset joutuvat opettelemaan seksuaalisuutta ja pariskunnan välistä läheisyyttä lapsettomuuskokemuksen jälkeen. Vaikutukset naiseuteen vaihtelevat tarinatyyppeiden välillä ja sisällä. VajaNaisen ja AvoNaisen tarinatyypin sisällä tahaton lapsettomuus heijastuu naiseuteen nimenomaan kehollisuuden kautta, kun KokoNaistarintyyppin naisen kehonkuvaan vaikuttaa enemmänkin raskaus.

Tutkimuksesta käy ilmi, että lapsettomuuden vaikutukset parisuhteeseen ovat kaksinaiset. Toisilla lapsettomuuskokemus vahvistaa parisuhdetta ja toisilla se heikentää sitä. Tutkimuksessani lapsettomuus nähdään etenkin KokoNaistarintyyppin sisällä hyvin pitkälti parisuhteen yhteisenä asiana, millä on kaksi vaikutusta: nainen ei koe lapsettomuuskokemuksen vaikuttavan hänen naiseuteensa,

eikä lapsettomuus myöskään horjuta parisuhdetta. Vaikutukset muihin sosiaalisiin suhteisiin poikkeavat tarinatyypin välillä. VajaNainen -tarinatyypin sisällä sosiaaliset suhteet muuttuvat tahattomasti lapsettomien ystävien vetäytyessä kanssakäymisestä. AvoNainen -tarinatyypin sisällä sekä tahattomasti lapsettomat että ystävät ottavat etäisyyttä toisiinsa. KokoNaisen narratiivissa sosiaalisten suhteiden nähdään osittain korjaantuvan lapsensaannin myötä. Yhteistä sosiaalisten suhteiden muutokselle on se, miten vertaissuhteiden merkitys lisääntyy lapsettomuuskokemuksen myötä. Tahaton lapsettomuus haastaa sekä parisuhteen että muut sosiaaliset suhteet, mutta tutkimukseni tulokset osoittavat, että tahaton lapsettomuus voi jaettuna kokemuksena myös vahvistaa suhteita. Tahattomasti lapsettomat naiset nostivat voimakkaimmin esille oman parisuhteen, perheen, ystävien ja vertaistuen merkityksen lapsettomuuden kokemuksen käsittelyssä. Tästä voidaan tehdä johtopäätös, että vaikka tahattomasti lapsettomia ohjattaisiin erilaisen asiantuntija-avun piiriin, olisi lisäksi tärkeää rohkaista ja kannustaa avoimuuteen myös omissa sosiaalisissa suhteissa. Vertaistuki, läheisiltä saatu sosiaalinen tuki tai ammattilaisten antama tuki eivät ole toisiaan poissulkevia.

Tahaton lapsettomuus heijastuu tutkimukseni mukaan työelämässä pääasiallisesti sosiaalisten suhteiden kautta, kun naiset kokevat ulkopuolisuutta työpaikallaan. Lapsettomuus heijastuu työelämässä myös siten, että nainen kokee olevansa eriarvoisessa asemassa suhteessa lapsellisiin työkavereihinsa muun muassa työsuhteiden ja loma-ajankohtien suhteen. Tahattomasti lapseton nainen saattaa tulla kyseenalaistetuksi ammattilaisena alalla, jolla ollaan tekemisissä lasten kanssa, mutta tämä on tutkimukseni mukaan harvinaista. Toisaalta nainen voi joutua selittelemään lääkärin todistamia poissaolojaan, mikä on väärin ja koetaan nöyryyttäväksi. VajaNaistarinatyypin sisällä naiset ovat kokeneet tuleensa virheellisesti leimatuiksi urakeskeisiksi, vaikka työllä on heidän elämässään toisijainen merkitys.

Vaikka teoriassa yleisesti ajatellaan yhteiskunnallisten ja kulttuuristen normien muuttuneen esimerkiksi perinteisen perhekäsityksen osalta, käy tutkimuksestani kiistatta ilmi, että yhteiskunnassamme vallitsee vielä pääosin hyvin vanhankantainen näkemys siitä, millainen perheen tulisi olla. Perinteiseen perheeseen kuuluisivat äiti, isä ja lapsi/lapsia. Tulosten pohjalta voidaankin todeta, että yhteiskunnan käytännöt muuttuvat teoriaa hitaammin. Äitiysoletus on edelleen voimissaan, vaikkakaan se ei meidän kulttuurissamme ole naisten kokemusten mukaan yhtä määrittävä kuin joissain muissa kulttuureissa. Äitiyden ollessa vahva sosiaalinen normi, tahattomasti lapsettomat naiset kokevat olevansa jollain tavoin poikkeavia ja vajaita naisia - ”vajanaisia”. Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset normit heijastelevat siis paitsi lapsettomuuteen ilmiönä, myös sen yksilölliseen kokemukseen.

Äitiysoletus ei vaikuta pelkästään siihen, että naisten oletetaan hankkivan lapsia, vaan myös siihen, milloin naisten tulisi lapsia tehdä. Yhteiskunnassa vallitsee edelleen ajatus siitä, että ennen lapsia on ”saatava valmista”; koulutus, työ, vakituinen parisuhde ja sitten vasta lapset. Nykyään, kun lapsettomuusluvut ovat kasvaneet osittain lastenteon lykkäämisen vuoksi edellä mainituista syistä johtuen, saatetaan lastentekoon puuttua terveydenhuollossa hieman painostaen. Lapsenteko (-saanti) on niin henkilökohtainen asia, ettei siihen tulisi puuttua, ellei nainen itse ota asiaa puheeksi. Koskaan ei voi tietää, onko taustalla syystä tai toisesta toteutumaton, pitkään jatkunut lapsihaave. Hienova-raisuutta peräisin kaikilta hedelmällisessä iässä olevia naisia kohtaavilta ammattilaisilta, mitä tulee lastensaantiin. Nähtävillä ei ole, että äitiyden sosiaalinen normi poistuisi, mutta kun tietoisuus lapsettomuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä kasvaa, vähentää se toivottavasti naisiin kohdistuvaa lisääntymisen painetta, jota äitiysoletukseksikin voidaan kutsua.

Tutkielmastani käy ilmi, miten tahaton lapsettomuus asettaa suomalaisia naisia eriarvoiseen asemaan muun muassa maantieteellisistä ja hoitokustannuksellisista lähtökohdista katsottuna. Myös työelämän joustamattomuus perhepyrkimyksiin nähdessä tuottaa eriarvoista naiseutta. Itseäni jäi mietityttämään, miten tahattomasti lapsettomia tuetaan taloudellisesti, mutta en löytänyt siihen yrityksistäni huolimatta lähdekirjallisuutta. Tutkittuani Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuja Finlexin internetsivuilta löysin kuitenkin kaksi esimerkkiä (ks. Helsingin HAO 13.02.2001/247; Helsingin HAO 31.10.2007 07/1629/5), joissa toimeentulotuki lapsettomuushoitoja varten oli evätty hakijoilta. Toimeentulotuki evättiin ensimmäisessä tapauksessa sillä perusteella, että lapsettomuushoitoja saa julkiseltakin terveydenhoitosektorilta, eikä ole syytä käyttää yksityisten klinikoiden palveluita. Toisessa tapauksessa syy hylkäämiseen oli hoitoja hakevan parin ikä, joka katsottiin hedelmöityshoitoja koskevissa suosituksissa liian korkeaksi, mikä tarkoittaa, että hoitojen onnistumisen prosentti laskee. Taloudellisen tilanteen voidaan niin ikään sanoa eriarvoistavan tahattomasti lapsettomia pareja, tai ainakin rajoittavan heidän valinnanvapauttaan sen suhteen, mihin he hakeutuvat hoitoihin.

VajaNaisen -tarinatyyppin selviytymiskeinoina voidaan nähdä lapsettomuuskokemuksen jakaminen ja avoimuus asian suhteen. AvoNainen - ja KokoNainen -tarinatyyppien selviytymistä edesauttoi lapsettomuuden hyväksyminen. Myös erilaiset ”korvaavat” elämänsisällöt auttavat naisia. Avoimuudessa on tutkielmani perusteella haasteellista se, että siihen kytetään vasta sen jälkeen, kun lapsettomuuden katsotaan omalla kohdalla olevan tavalla tai toisella loppuun käsitelty. Avoimuus, jonka kautta naiset kokevat saavansa tukea, auttaisi jo lapsettomuushoitojen aikaan, mutta kipeästä kokemuksesta on vaikea puhua naisen ollessa ”vereslihalla” oman lapsettomuutensa kanssa. Vaikka

kokemusten jakamisen keventävä vaikutus tiedostetaan, on avoimuuden haaste tahattoman lapsettomuuden kohdalla olemassa.

Vajanaisesta voi tulla kokonaiseksi myös tahattoman lapsettomuuskokemuksen jälkeen, mutta lapsettomuusprosessista selviytyminen ja oman elämän hallinnan saavuttaminen vaatii jonkinlaisen päätöksen, jota kaikki eivät lapsensaannista huolimatta saavuta. Päätös voi olla lahjasoluhoidoihin siirtyminen, jotka tosin epäonnistuttuaan vaativat uuden päätöksen. Päätös voi tulla adoption tai sijaislapsen muodossa. Lapseton voi luovuttaa hoitokriteereiden täytyttyä tai omien fyysisten ja/tai henkisten voimavarojen eheytyessä. Luovuttamista ei tosin pidetä yhtä kannattelevana vaihtoehtona kuin päätöksen tekemistä. Tahattomasti lapseton voi tehdä tietoisin päätöksen siitä, että haluaa jatkaa elämäänsä lapsettomana ja valita ilon, kuten Mikkonen (2012) kauniisti ja kannustavasti kertoi tehneensä.

Osalle tahatonta lapsettomuutta kokeneille naisille jää lapsensaannista huolimatta hajanainen identiteetti. Ei vajanainen, mikä tarkoittaisi, että jotain puuttuu, eikä avonainen, jolla viitattaisiin asioiden keskeneräisyyteen. Naiset ovat tutkimustulosteni valossa luokiteltavissa kokonaisiksi, mutta silti jokin heidän sisällään, heidän naiseudessaan ja identiteetissään on mennyt rikki, eikä sitä korjannut lapsensaanti. KokoNainen voi olla lopun elämäänsä hajanainen, mutta hajainenkin on IhaNainen. Kysymyksiin siitä opettiko lapsettomuuskokemus mitään, tai mikä tarkoitus tahattomalla lapsettomuuskokemuksella on, ei välttämättä koskaan saa vastauksia edes tahatonta lapsettomuutta kokeneelta. Epävarmuuden sietokykyä lapsettomuus kasvattaa ja se toisaalta heijastuu siihen, että kaikkea kokemaansa ei tarvitse ymmärtää, mutta tullakseen vajanaisesta kokonaiseksi omat elämäkokemukset tulee hyväksyä.

”Se mikä ei muuttunut
vaikka toivoin,
itkin ja rukoilin –
se muutti minua eniten
uudesti synnytti
hitaina odotuksen
toivon ja pettymysten vuosina.”

(Laamanen, 1989.)

6.1 Jatkotutkimuksen paikat ja kehitysehdotukset

Pro gradua tehdessäni kävi selväksi, että tahattonta lapsettomuutta ei ole tutkittu riittävästi sosiaalityön näkökulmasta. Jo pelkästään oma tutkimusaineistoni tarjoaisi mahdollisuuksia tutkia aihetta eri lähestymistavoin. Tahattoman lapsettomuuden kokemuksesta voisi tutkia esimerkiksi diskursiivisesti keskittyen siihen, miten puheella ja lapsettomuutta koskevilla ilmaisuilla tuotetaan toiseutta. Erilaisilla lähestymistavoilla samaankin aineistoon voitaisiin tuottaa uutta tietoa, joka tukisi aiempien tutkimusten tuloksia, mutta myös rikastuttaisi niitä tai tarjoaisi kenties jotain aivan uutta. Naisten hajanainen identiteetti ja rikkoutunut naiseus ovat asioita, joihin tulisi tutkimustulosten valossa kiinnittää huomiota ja tutkia niitä tarkemmin. Tutkimuksessa tulisi keskittyä lapsettoman elämään ja kokemuksiin lapsettomuuden jälkeen ja pohtia niitä keinoja, joilla hajanainen voitaisiin eheyttää. Yhteiskunnallisia resursseja tulisi suunnata tahattoman lapsettomuuden henkisen puolen hoitoon heti kokemuksen alkumetreiltä lähtien vielä pitkälle sen päättymisen jälkeen. Mielenkiintoinen tutkimusnäkökulma olisi myös pariskunnan yhteinen kokemus lapsettomuudesta, sillä lapsettomuus näyttäytyi tutkimuksessani, ei vain naisten, vaan pariskunnan yhteisenä kokemuksena. Myös miesten kokemuksia lapsettomuudesta tulisi tutkia lääketieteellisen tutkimuksen ohella enemmän.

Sosiaalityöntekijöiden sijoittuminen tahattoman lapsettomuuden kentälle on nähtävä enemmän kansainvälisenä kuin suomalaisena ilmiönä. Tutkimustuloksiani tahattomasti lapsettomien naisten avun tarpeesta ja saamisesta peilaten en voi kuin hämmästellä, miksi Suomessa ei ole sosiaalityöntekijöitä lapsettomuusklินิกoiden yhteydessä, kuten ulkomailla on lähes poikkeuksetta. Sosiaalityön keskeinen tavoite on auttaa ihmisiä löytämään selviytymisen keinoja ja voimavaroja erilaisissa elämän ongelma- ja kriisitilanteissa. Tutkimustietoa on peräänkuulutettu tehokkaimmin selviytymistä edistävänä auttamisen ja itseavun menetelmänä. Sosiaalityössä pyritään ymmärtämään, mitä on tavanomaisuuden murtuminen, ulkopuolisuus ja toiseus ihmisten kokemana. (Forsberg 2002, 107.) Puhutaan siis marginaalista, jollaisena näkisin myös tahattoman lapsettomuuden kokemuksen. Forsberg (2002, 109) kuvailee marginaalisuutta prosessiksi, jossa on erilaisia vaiheita. Shokeeraavien alkuvaiheiden jälkeen voidaan elää vaihetta, jossa marginaalisuus mahdollistaa persoonallisen kasvun, kirkastaa olennaisen ja toimii uutena alkuna. Löydän tahattomasta lapsettomuudesta marginaaliprosessin vaiheet, jossa alussa tullaan tietoisiksi rajallisuudesta saada lapsia, persoonallisuuden kasvun myötä löydetään itsestä uusia vahvuuksia, parisuhteen merkitys voimistuu ja lopulta käydään kohti uutta, tuntematonta. Asta Niskalan (2004, 84–85) kuvaus sosiaalityöstä voidaan paikantaa myös tahattomasti lapsettomien kohtaamiseen. Niskalan mukaan sosiaalityössä työskentely on aina tiluatiosta eli elämäntilanteesta lähtevää, ei terapiaa. Psykososiaalisessa työssä työn kohteena on asiak-

kaan elämäntilanne, ei ihmisen persoonallisuus. Psykososiaalinen työ voidaan nähdä terapeutin työn ja yhteiskunnallisen muutostyön sekoituksena (Niskala 2004, 85).

Ehkä tulevaisuudessa sosiaalityöntekijöitä paikannetaan enemmän esimerkiksi lapsettomuushoitoja tarjoaville klinikoille psykologipalveluiden oheen. Näkisin tämän yhtenä mahdollisena sosiaalialan työmuotona, mutta se vaatisi sosiaalityön painopistealueiden uudelleenmäärittelyä, että sosiaalityöntekijä voisi todella tehdä ennaltaehkäisevää, psykososiaalista työtä korjaavan työn rinnalla. Korjaavan työn tarpeeseen ei ole tahattoman lapsettomuuskokemuksen yhteydessä kiinnitetty riittävästi huomiota, mihin täytyisi tutkimustulosteni perusteella tulla kiireesti muutos. Schneiderin ja Forthoferin (2005) mukaan sosiaalityöntekijät voivat tarjota myös laajempaa sosiaalisen kontekstin huomioivaa näkökulmaa yhteiskunnalliseen keskusteluun koskien esimerkiksi lapsettomuuden lainsäädäntöä ja hoitokäytäntöjen muokkaamista. Sosiaalityön työorientaatio voi vaihdella yksilöiden ja perheiden kanssa tehtävästä työstä yhteisö- ja rakenteelliseen sosiaalityöhön. Yhteisö- ja rakenteellisessa sosiaalityössä pyritään vaikuttamaan yksilön hyvinvointiin laajempien järjestelmien, yhteisöjen ja yhteiskunnan kautta (Raunio 2009, 75). Tahatonta lapsettomuutta peilaten sosiaalityö voi paikantua kaikille kolmelle työorientaation alueelle. Kun puhutaan tahattomasta lapsettomuudesta ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, ei mielestäni voida ohittaa Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:tä, joka on Suomen ainoa tahattoman lapsettomuuden kokemuksellinen asiantuntijaorganisaatio. Yhdistyksen toiminnan tavoitteena on edistää tahattomasti lapsettomien sekä heidän läheistensä asemaa ja hyvinvointia henkilökohtaisella ja yhteiskunnallisella tasolla. (ks. Lapsettomien yhdistys Simpukka ry.) Sosiaalityön kentällä tulisi laajemmin hyödyntää kolmannen sektorin toimijoita ja nähdä heidät yhteistyökumppaneina.

Yhtenä kehitysehdotuksena olen laatinut listan siitä, mitä sosiaalityöntekijän tulisi ottaa huomioon, kun hän kohtaa tahattomasti lapsettoman naisen. Sosiaalityöntekijän rooliin kuuluu ensinnäkin se, että hän huomioi naisen rinnalla myös miehen – lapsettomuus ei kosketa vain yksilöä. Sosiaalityöntekijän on tärkeää tuntea lapsettomuusprosessin ja ymmärtää, mitä lapsettomuuteen liittyviä tunteita ja kokemuksia pari on joutunut käymään läpi. Tunteita, negatiivisiakin, olisi hyvä käsitellä esimerkiksi adoptioprosessin aikana. Lapsettomuus on kokemus, joka kulkee mukana ja saattaa aktivoitua eri elämänvaiheissa. Kuunteleminen viestii lapsettomalle tasa-arvoisesta suhtautumisesta, mikä on tärkeä kokemus rikkoutuneen äiti-identiteetin eheyttämiseksi ja naiseuden palauttamiseksi. Ellet ole itse henkilökohtaisesti kohdannut tahatonta lapsettomuutta, älä ole ymmärtävinäsi kaikkea. Älä myöskään neuvo tai kannusta liikaa - lapsettoman on vaikea luottaa työntekijään, joka herättelee turhia toiveita. Tahattomasti lapseton saattaa pohtia omaa tilannettaan muiden kannalta ja peilata

omia päätöksiään suhteessa sosiaaliseen hyväksyntään. Rohkaise häntä terveeseen itsekkyyteen; lapsettoman ei tarvitse asettaa itseään väkisin epämukaviin tilanteisiin, tai kantaa sijaiskärsijöiden (esimerkiksi isovanhemmat) surua lapsettomuudesta. Watkins ja Baldo (2004) korostivat kulttuurin ja historian merkitystä lapsettomuuden kokemusten muokkaajana. Maahanmuuton lisääntyä myös Suomessa tulee eri kulttuureja kohdatessa huomioida kansanuskomukset ja muut ei-tieteelliset uskomukset, jotka vaikuttavat tahattoman lapsettomuuden kokemuksen taustalla. Koska lapsettomuusprosessi vaatii jonkinlaisen päätöksen, jotta nainen voi tulla VajaNaisesta KokoNaiseksi, tahattomasti lapsetonta voi hienovaraisesti ohjata pohtimaan omaa tulevaisuuttaan; mitä iloa tuottavia asioita siellä mahdollisesti odottaa, jos lapsinäkö on epävarma tai mahdoton. Sosiaalityöntekijä voisi olla se kaivattu turvallinen ammattilainen, joka kulkee lapsettoman rinnalla lapsettomuuskokemuksen aikana ja sen jälkeen.

LÄHTEET

- Aho, Anna Liisa & Kylmälä, Jari (2012) Sensitiivinen tutkimus hoitotieteessä – näkökohtia tutkimusprosessin eri vaiheissa. *Hoitotiede* 24(4), 271–280.
- Aho, Sirkku & Laine, Kaarina (2002) *Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Helsinki: Otava.
- Bandura, Albert (2006) Toward a Psychology of Human Agency. *Perspectives on Psychological Science*, June 2006, vol. 1, nro. 2, 164–180.
- Bar-On, Daniel (1996) Ethical issues in biographical interviews and analysis. Teoksessa: R. Josselson (toim.) *Ethics and process in the narrative study of lives. The Narrative study of lives*, Vol. 4. Thousand Oaks: Sage.
- Bell, Ann V. (2009) "It's way out of my league" Low-income Women's Experiences of Medicalized Infertility. *Gender & Society*, Vol. 23 No. 5. Sage Publications, Inc.
- Benasutti, Rita Diana (2003) Infertility: Experiences and Meanings. *Journal of Couple & Relationship Therapy: Innovations in Clinical and Educational Interventions* Volume 2, Issue 4, 2003, 51-71.
- Berg, Kristiina (2008) Äitiys kulttuurisina odotuksina. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008. Helsinki: Väestöliitto.
- Burns, Linda Hammer & Covington, Sharon N. (2006) *Psychology of Infertility*. Teoksessa Sharon N. Covington & Linda Hammer Burns (toim.) (2006) *Infertility Counseling: A Comprehensive Handbook for Clinicians*. Second Edition. New York: Cambridge University Press, 1-19.
- Burr, Vivien (2004): *Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä*. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Choi, Precilla & Henshaw, Carol & Baker, Sarah & Tree, Joanne (2005) Supermom, superwife, supereverything: performing femininity in the transition to motherhood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, Vol. 23, no. 2., 167–180.
- Clarke, Laura Hurd & Martin-Matthews, Anne & Matthews, Ralph (2006) The Continuity and Discontinuity of the Embodied Self in Infertility. *Canadian Review of Sociology & Anthropology* 43(1), 95–113.
- Eronen Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa - narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis: 171.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen I*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Juha & Suoranta Jari (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Exley, Catherine & Letherby, Gayle (2001) Managing a disrupted lifecourse: issues of identity and emotion work. *Health* 5(1), 112–132.

- Forbes, Cheryl (1999) *Discerning Domesticities*. Teoksessa: Joanne Addison & Sharon J. McGee (toim.) (1999) *Feminist Empirical Research*. Portsmouth: Boynton/Cook Publishers, 24-39.
- Forsberg, Hannele (2002) Asianosaiset ja marginaalia koskeva kerronta. Teoksessa: Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Roivainen, Irene (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: KopiJyvä, 107–110.
- Gergen, Kenneth J. (1994) *Realities and Relationships – Soundings in Social Construction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gergen, Kenneth (1999) *An invitation to Social Constructionism*. London: Sage.
- Gillespie, Rosemary (2000) When No Means No: Disbelief, Disregard and Deviance as Discourses of Voluntary Childlessness. *Women's Studies International Forum* 23:2, 223–234.
- Gonzalez, Lois O. (2000) Infertility as a Transformational Process: a framework for psychotherapeutic support of infertile women. *Issues in Mental Health Nursing* 21(6), 619–633.
- Gordon, Tuula (2001) *Johdanto*. Teoksessa: Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki & Riitta Pirinen (toim.) *Nainen, naiseus, naisellisuus*. Tampere: Tampere University Press.
- Graham, Melissa (2014) Is Being Childless Detrimental to a Woman's Health and Well-Being Across Her Life Course? *Women's Health Issues* 25-2 (2015) 176–184.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Greil, Arthur & Slauson-Blevins, Kathleen & McGuillan, Julia (2010) The experience of infertility: A review of recent literature. *Sociology Department, Faculty Publications*. Paper 102. *Sociology of Health & Illness* 32(1), 140–162.
- HAO 13.02.2001/247. Finlex: Hallinto-oikeuden päätöksiä.
<http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/muut/2001/200100247?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=toimeentulotuki%20hedelm%C3%A4tt%C3%B6myysoito> Viitattu: 19.6.2016.
- HAO 31.10.2007 07/1629/5. Finlex: Hallinto-oikeuden päätöksiä.
http://www.finlex.fi/fi/oikeus/hao/2007/helsingin_hao20071629?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=toimeentulotuki Viitattu: 19.6.2016.
- Harjunpää, Johanna (2012) Ei mennyt kuin elokuvissa. Teoksessa: Hanna Parviainen (toim.) *Ei kenenkään äiti, kertomuksia lapsettomuudesta*. Jyväskylä: Atena, 7-32.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2000) Tarinan mahti. *Narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia*. Tiedepoliitikka 4, 47–58.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2001) *Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena*. Teoksessa: Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 116–132.

- Heikkinen, Hannu L. T. (2002a) Narratiivisuus – ei yksi vaan monta tarinaa. Teoksessa: Hannu L. T. Heikkinen & Leena Syrjälä (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Kirjoi-tuksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 184–197.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2002b) Whatever is Narrative Research? Teoksessa: Rauno Huttunen, Hannu L. T. & Syrjälä Leena (toim.) Voices of Teachers and Philosophers. Narrative Research. Voices of Teachers and Philosophers. Jyväskylä: SoPhi, 13–28.
- Heikkinen, Hannu & Rovio, Esa & Syrjälä, Leena (toim.) (2007) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heino, Anna & Gissler, Mika (2014) Hedelmöityshoidot 2012–2013. Tilastoraportti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Helsinki. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116187/Tr11_14.pdf?sequence=4 Viitattu: 25.3.2016.
- Hinkkanen, Reea (2009) 'Someone to welcome you home' – Infertility, medicines and the Sukuma-Nyamwezi. Research Series in Anthropology. Helsinki: Helsinki University.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hyvärinen, Matti (2006) Kerronnallinen tutkimus. http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf Viitattu: 11.5.2016.
- Hyvärinen Matti & Löyttyniemi Varpu (2009) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa: Johanna Ruusu-vuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vas-tapaino, 189–222.
- Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Acta Universitatis Tamperen-sis; 696.
- Hänninen, Vilma (2002) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. (2. p.). Tampere: Acta Universitatis Tamperensis; 696.
- Ihme, Anu & Rainto, Satu (2014) Naisen terveys. 2., uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Isola, Anna-Maria (2012) Hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia. Syntyvyysretoriikka 2000-lu-vun alun Suomessa. Janus 20(3), 334–352.
- Johansson, Anna (2008) Narrativ teori och metodi. Med livsberättelsen i fokus. Malmö: Studentlit-teratur.
- Jokimaa, Varpu (2006) Koeputkihedelmöityshoitujen välittömät komplikaatiot. Duodecim 122, 434–440.
- Jokinen, Arja (2014) Laadullisen tutkimuksen viitekehykset. Teoksessa: Kirsi Günther & Kirsi Ha-sanen (toim.) Laadullinen tutkimus. Moodleverkkokirja. Viitattu 15.6.2016.

- Julkunen, Raija (2010) Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Juusola, Mervi (2009) Äidin voimakirja. Keuruu: Otava.
- Kettula-Pihlaja, Tanja (2014) Haikaran ohilento – kokemuksia lapsettomuudesta naisten kuvaamana. Pro gradu -tutkielma. Hoitotiede. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Klemetti, Reija (2006) The Use of Assisted Fertilization in Finland: Health Effects and Equity. Helsinki: Stakes.
- Koponen, Päivikki & Luoto Riitta (toim.) (2004) *Lisääntymisterveys Suomessa. Terveys 2000 - tutkimus*. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B5/2004. Helsinki: Kansanterveyslaitos.
- Koponen, Päivikki & Klemetti, Reija & Luoto, Riitta & Alha, Pirkko & Surcel, Heljä-Marja (2012) Raskauden ehkäisy, raskaudet ja lasten hankinta. Teoksessa: Seppo Koskinen & Annamari Lundqvist & Noora Ristiluoma (toim.) *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Raportti 68/2012*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 111–115.
- Koskimies, Aarne (2004) Hedelmällinen rakkaus – toiveena lapsi. Helsinki: Tammi.
- Kuivasaari-Pirinen, Paula (2013) The pathway from infertility to parenthood through assisted reproductive technology (ART). Itä-Suomen yliopiston julkaisuja.
- Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampere: Tampere University Press, Acta Electronica Universitatis Tamperensis 523.
- Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset - etnografia lastensuojelutyöstä. Tampere: Tampere University Press.
- Laamanen, Anna-Liisa (1989) Sylipaikka: kokemuksia lapsettomuudesta. Helsinki: Kirjapaja.
- Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Merja & Uusitalo Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäntapausten tutkimisessa. Teoksessa: Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 106–141.
- Laki hedelmöityshoidoista. 1237/2006.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=hedelm%C3%B6it%2A> Viitattu 9.3.2016
- Laki hedelmöityshoidoista annetun lain 2 §:n muuttamisesta. 254/2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160254> Viitattu 15.6.2016.
- Larsson, Sam & Sjöblom, Yvonne (2010) Perspectives on Narrative Methods in Social Work Research. *International Journal of Social Welfare*, 19, 272-289.
- Letherby, Gayle (2002) Challenging Dominant Discourses: identity and change and the experience of 'infertility' and 'involuntary childlessness'. *Journal of Gender Studies*, Vol. 11, No. 3.

- Letherby, Gayle (2016) 'Infertility' and 'Involuntary Childlessness': Losses, Ambivalences and Resolutions. Teoksessa: Komaromy, Carol & Earle, Sarah & Layne, Linda (toim.) Understanding Reproductive Loss: Perspectives on Life, Death and Fertility. Farnham, GB: Routledge, 9–22.
- Liljeström, Marianne (2004) Femisnistinen metodologia – mitä se on? Teoksessa: Marianne Liljeström (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino.
- Lindfors, Anne (2015) Kun Simpukka aukeaa: Tahattomasti lapsettomien vapaaehtoistoimijoiden motiivit. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikka. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lindfors, Anne & Mikkonen, Miia (2010) Lapsen muotoinen unelma. Tahaton lapsettomuus kriisinä. Keuruu: Keuruun Lautupaino.
- Lindfors, Anne (2012) Tahaton lapsettomuus. Teoksessa: Hanna Parviainen (toim.) Ei kenenkään äiti, kertomuksia lapsettomuudesta. Jyväskylä: Atena, 269–296.
- Malin, Maili (2006) Biovalta, toiseus ja naisten toimijuus hedelmöityshoidoissa. Stakes, Tutkimuksia 156. Helsinki. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino.
- McCarthy, Patrice M. (2008) Women's Lived Experience of Infertility After Unsuccessful Medical Intervention. Journal of Midwifery & Women's Health 53(4), 319–324.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2008) Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Perhebarometri 2008. Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E 34. Helsinki: VL-Markkinointi.
- Miettinen, Anneli (2011) Äidiksi ja isäksi hedelmöityshoidolla. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 40. Helsinki: Väestöliitto.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna & Szalma, Ivett & Donno, Annalisa & Tanturri, Maria-Letizia (2014) Increasing childlessness in Europe: time trends and country differences. Väestöliiton Väestötutkimuslaitoksen työpäpöri 2014 (5). Working paper no 5. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/aa2762f4657faf61f69c3001d2b9dc07/1415132049/application/pdf/3746805/Working%20paper%205_Increasing%20Childlessness%20in%20Europe_1.pdf Viitattu: 14.1.2016.
- Miettinen, Anneli (2015) Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia. Väestöliitto: Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E49/2015.
- Mikkonen, Miia (2012) Elämäni vaikein valinta. Teoksessa: Hanna Parviainen (toim.) Ei kenenkään äiti, kertomuksia lapsettomuudesta. Jyväskylä: Atena, 59–72.
- Morin-Papunen, Laure & Koivunen, Riitta (2012) Hedelmättömyyden hoidot – osa I. Duodecim 128(14), 1478–1485.
- Mynarska, Monika & Matysiak, Anna & Rybin'ska, Anna & Tocchioni, Valentina & Vignoli, Danieli (2015) Diverse paths into childlessness over the life course. Advances in Life Course Research 25 (2015), 35–48.

- Mäkinen, Arja (2008a) Vanhojapiikoja ja vapaita naisia. Helsinki: Kirjapaja.
- Mäkinen, Arja (2008b) Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjänaisen normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta. Acta Universitatis Tamperensis. Tampereen Yliopisto. Tampere.
- Mäkisalo-Ropponen Merja (2007) Tarinat työn tukena. Helsinki: Tammi.
- Mönkkönen, Kaarina (2007) Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Nikka, Tiina (2012) Lapsettomuuden kiros. Teoksessa: Hanna Parviainen (toim.) Ei kenenkään äiti. Kertomuksia lapsettomuudesta. Keuruu: Atena Kustannus, 33–58.
- Niskala, Asta (2004) Auttamisen arki ja hyvinvointipolitiikka. Teoksessa: Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä -artikkelikokoelma. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2004:15. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 84 – 91.
- Palin, Tutta (1996) Ruumis. Teoksessa: Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 225–244.
- Partanen, Anni (2012) Valo pimeydessä – nettivertaistuen merkitys tahattomasti lapsettomille naisille. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Parviainen, Hanna (toim.) (2012) Ei kenenkään äiti. Kertomuksia lapsettomuudesta. Keuruu: Atena Kustannus.
- Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) (2005) Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta ja ymmärtäminen. Helsinki: Ei Jufo-kustantaja.
- Petrelus, Päivi (2004) Naistapaiset hoivaeettiset lähestymistavat sosiaalityössä. Teoksessa: Marjo Kuronen, Leo Nyqvist, Päivi Petrelus & Riitta Granfelt (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: Ps-kustannus, 47–76.
- Peuhkuri, Lea (2004) Koko elämänsä raskaana, muttei koskaan pääse synnyttämään. Diskurssi-analyttinen tutkimus hedelmöityshoidoissa käyvien naisten internetkeskustelusta. Pro gradu – tutkielma. Sosiologia. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Polkinghorne, Donald (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. International Journal of Qualitative Studies in Education, 8 (1), 5–23
- Pruuki, Heli & Tiihonen, Raili & Tuominen, Minna (2015) Toisenlainen tie: Tahaton lapsettomuus, kriisi ja selviytyminen. Helsinki: Kirjapaja.
- Pyykkönen, Eeva-Marja (2012) Lahja, jota ei annettu. Teoksessa: Hanna Parviainen (toim.) Ei kenenkään äiti. Kertomuksia lapsettomuudesta. Keuruu: Atena Kustannus, 225–238.
- Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Reinikainen, Marjo-Riitta (2008) Disablistic Practices of Womanhood. NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research 16(1), 19–32.

- Repokari, Leena (2008) Transition to Parenthood After Assisted Reproductive Treatment: Follow-up Study of Singleton Pregnancies. Academic Dissertation. Medical Faculty. Helsinki: University of Helsinki.
- Rich, Stephanie & Taket, Ann & Graham, Melissa & Shelley, Julia (2011) 'Unnatural', 'Unwomanly', 'Uncreditable' and 'Undervalued': The Significance of Being a Childless Woman in Australian Society. *Gender Issues*, 28(4), 226-247.
- Riessman, Catherine Kohler (1993): Narrative analysis. *Qualitative Research Methods series 30*. London. Sage Publications.
- Riessman Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles, London, New Delhi and Singapore: Sage.
- Sallinen, Minna (2006) Ruusunpunaisista pilvilinnoista tuuliajolle. Tahaton lapsettomuus psyykkisenä kriisinä. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Schneider, Myra G. & Forthofer, Melinda S. (2005) Associations of Psychosocial Factors with the Stress of Infertility Treatment. *Health & Social Work Volume 30, Number 3*. National Association of Social Workers.
- Sevón, Eija & Huttunen, Jouko (2002) Odottavan äidin vastuu. Teoksessa: Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–98.
- Somers, Margaret & Gibson, Gloria (1994) Reclaiming the Epistemological Other: Narrative and The Social Constitution of Identity. Teoksessa: Calhoun, Craig (toim.) *Social Theory and The Politics of Identity*. Oxford: Blackwell, 37–99.
- Squire, Corinne & Andrews Molly & Tamboukou, Maria (2008) What is narrative research? Teoksessa: Molly Andrews, Corinne Squire & Maria Tamboukou (toim.) *Doing Narrative Research*. Los Angeles, London, New Delhi and Singapore: Sage, 1-21.
- Syrjäläinen, Eija & Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti (2007) (toim.) *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere: Tampere University Press.
- Taiveaho, Satu (2012) Julkisesti lapseton. Teoksessa: Hanna Parviainen (toim.) *Ei kenenkään äiti. Kertomuksia lapsettomuudesta*. Keuruu: Atena Kustannus, 199–224.
- THL (2014) Tahaton lapsettomuus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.thl.fi/fi/web/seksuaali-ja-lisaantymisterveys/lapsettomuus/tahaton-lapsettomuus> Viitattu: 14.1.2016.
- Tulppala, Maija (2007) Kun vauva viipyy: lapsettomuuden tutkimus ja hoito. Teoksessa: Anne-Maria Suikkari & Sirpa Mäkinen (toim.) *Kun vauva viipyy: lapsettomuuden tutkimus ja hoito*. Väestöliitto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Ulrich, Miriam & Weatherall, Ann (2000) Motherhood and Infertility: Viewing Motherhood through the Lens of Infertility. *Feminism & Psychology* 10(3), 323–336.
- Vainionpää, Johanna (2016) “Vajaa, ei kykeneväinen siihen mitä muut. Mutta nainen, mikä nainen kuitenkin.” Tahattomasti lapsettomien naisten naiseuden kokemuksia. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipsykologia. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vilksa, Sirpa (2006) Lapsettomuuden hoidoilta odotetaan tuloksia ja inhimillisyyttä. *Suomen Lääkärilehti* 61(12), 1327.
- Watkins, Kathryn J. & Baldo, Tracy D. (2004) The infertility Experience: Biopsychosocial Effects and Suggestions for Counselors. *Journal of counseling & Development*. Vol. 82. American Counseling Association, pp. 394–402.
- Webster, Leonard & Mertova, Patricie (2007) Using Narrative Inquiry as a Research Method: An Introduction to Using Critical Event Narrative Analysis in Research on Learning and Teaching. London: Routledge.
- WHO (2014) Sexual and reproductive health. World Health Organization <http://www.who.int/reproductivehealth/topics/infertility/definitions/en/> Viitattu 24.4.2016.
- Wikström, Minna (2015) Tahaton lapsettomuus yhteiskunnassa. <http://www.simpukka.info/tahaton-lapsettomuus-yhteiskunnassa/> Viitattu 22.5.2016.
- Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Yli-Kuha, Anna-Niina (2012) Prevalence and socio-demographic determinants of infertility, success of infertility treatments and health of treated women. *Acta Universitatis Tamperensis*; 1691. Tampere: Tampere University Press.

LIITE 1: KIRJOITUSPYYNTÖ

Hei sinä IhaNainen! Teen Tampereen yliopistossa yhteiskuntatieteellistä pro gradu -tutkielmaa tahattomasta lapsettomuudesta naisten kokemana. Tahatonta lapsettomuutta on tutkittu ja tulkittu paljon lääke- ja terveystieteiden näkökulmista; ne eivät mielestäni riittävästi avaa ilmiön kokonaisvaltaista vaikutusta naisen elämään. Tarvitaan yhteiskuntatieteellistä näkemystä lapsettomuudesta ja sen luomisesta sinä voit olla avuksi. Minua kiinnostaa, mitkä ovat tahattoman lapsettomuuden kosketuspinnat naisen elämässä? Aihe kiinnostaa minua, koska minulla on itselläni taustalla tahattoman lapsettomuuden kokemus. Itselleni kokemus oli niin kokonaisvaltainen, että haluaisin omalta osaltani lisätä ymmärrystä siitä, miten moninaisia tahattoman lapsettomuuden kosketuspinnat ovat. Meidän perhe -lehden 12/2015 numerosta voit halutessasi lukea tarinani. Toivottavasti joukostanne löytyy IhaNaisia, jotka kokevat tutkimukseni tärkeäksi ja haluavat avata kokemustaan. Tutkimuksen tarkoitus on tuottaa ymmärrystä tahattoman lapsettomuuden kokemuksesta ja mitä se merkitsee meille naisille.

Pyydän apuasi tutkimuksen teossa: kirjoita minulle oma tarinasi. Lapsettomuuskokemuksiasi voit käsitellä esimerkiksi seuraavien teemojen avulla: Miten tahaton lapsettomuus on vaikuttanut naiseuteesi? Onko tahaton lapsettomuus vaikuttanut sinulla sosiaalisiin suhteisiin, parisuhteeseen, osallisuuden kokemuksiin jne? Millaista on olla tahattomasti lapseton meidän yhteiskunnassamme? Vaikuttaako kulttuurimme tahattoman lapsettomuuden kokemukseesi? Miten ajattelet tahattoman lapsettomuuden heijastuvan työelämässä tai tasa-arvokysymyksissä? Miten sinä olet naisena selvinnyt tahattomasta lapsettomuudesta?

Toivoisin, että kerrot lyhyesti omasta taustastasi (ikä, tahattoman lapsettomuuden ”syy”, kauanko olet/te yrittänyt lasta, aviosäätö). Käsittelen vastaukset ehdottoman luottamuksellisesti ja anonyymisti – sekä tarinaasi kunnioittaen. Lähetä tarinasi [jenni.katajisto\(at\)gmail.com](mailto:jenni.katajisto(at)gmail.com). Ilmoita, jos haluat osallistua mahdolliseen jatkohaastatteluun (en vielä tiedä, tulenko sellaisia tarvitsemaan), jättämällä yhteystietosi. Muuten voit kirjoittaa nimimerkillä, jota voin käyttää tutkimuksessani. Otsikoi sähköpostisi ”Saniaisen (nimimerkki) lapsettomuustarina”. Kiitän sinua, IhaNainen, jo etukäteen!

Kaikille IhaNaisille positiivista kevättä toivoen, Jenni Katajisto